

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

№ 3 ИҚЗМ «Әлемдік саясат, қазіргі заманғы халықаралық интеграциялық және геосаяси процестер» және №4 ИҚЗМ шеңберіндегі «Әлеуметтік-гуманитарлық, экономикалық және заң ғылымдарының өзекті мәселелері» тақырыбында республикалық дөңгелек үстел материалдар жинағы
22 сәуір, 2021 ж

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

республиканского круглого стола на тему «*Актуальные проблемы социо-гуманитарных, экономических и правовых наук*» в рамках НИИПШ №3 «*Мировая политика, международно-интегративная и геополитические процессы современности*» и НИИПШ №4 «*Модернизация социоэкономики и современные геоэкономические тенденции*»
22 апреля 2021 года

REPUBLICAN ROUND TABLE MATERIALS

“*Topical issues of socio-humanitarian, economical and legal sciences*” in the framework of SIRAS №3 “*World politics, modern international-integrative and geopolitical processes*” and SIRAS №4 “*Modernization of socio-economics and modern geo-economic tendencies*”
April 22, 2021

Алматы, 2021

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И МИРОВЫХ
ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

№ 3 ИҚЗМ «Әлемдік саясат, қазіргі заманғы халықаралық интеграциялық және геосаяси процестер» және №4 ИҚЗМ шеңберіндегі «Әлеуметтік-гуманитарлық, экономикалық және заң ғылымдарының өзекті мәселелері» тақырыбында республикалық дөңгелек үстел материалдар жинағы
22 сәуір, 2021

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

республиканского круглого стола на тему «Актуальные проблемы социо-гуманитарных, экономических и правовых наук» в рамках НИИПШ №3 «Мировая политика, международно-интегративная и геополитические процессы современности» и НИИПШ №4 «Модернизация социэкономике и современные геоэкономические тенденции»
22 апреля 2021

REPUBLICAN ROUND TABLE MATERIALS

“Topical issues of socio-humanitarian, economical and legal sciences” in the framework of SIRAS №3 “World politics, modern international-integrative and geopolitical processes” and SIRAS №4 “Modernization of socio-economics and modern geo-economic tendencies”
April 22, 2021

Алматы, 2021

УДК 001
ББК 72
С 23

*Рекомендовано к изданию Ученым Советом Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана
(Протокол № 9 от 28 апреля 2021 года)*

Рецензент:

Раев Д.С. – д.ф.н., профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Составитель:

к.пол.н., доцент **Кагазбаева Э.М.**

С 23 Сборник материалов республиканского круглого стола на тему «Актуальные проблемы социогуманитарных, экономических и правовых наук» в рамках НИИПШ 3 «Мировая политика, международно-интегративная и геополитические процессы современности» и НИИПШ 4 «Модернизация социэкономии и современные геоэкономические тенденции» (22 апреля 2021 года) – Алматы: «Полилинг», КазУМОиМЯ, 2021. – 86 стр.

ISBN 978-601-270-475-4

В сборнике материалов республиканского круглого стола на тему «Актуальные проблемы социогуманитарных, экономических и правовых наук» представлены результаты авторских исследований по актуальным и проблемным вопросам, проведенных молодыми учеными, докторантами, магистрантами и студентами.

Издание предназначено для студентов, магистрантов, докторантов, а также для широкого круга читателей, занимающихся актуальными проблемами современной науки.

ISBN 978-601-270-475-4

УДК 001
ББК 72
© КазУМОиМЯ имени Абылай хана, 2021

МАЗМҰНЫ/CONTENT/СОДЕРЖАНИЕ

ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ/ АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИО-ГУМАНИТАРНОЙ НАУКИ

Ibrayeva A.E., Keldibayeva D.R., Sakhanova Zh.S. Analysis of geopolitical interests of the united states and china in the Asia-pacific	4-14
Саханова Ж. С., Нурсултанова Л.Н. Инновационные решения и развитие предпринимательства в условиях пандемии	14-18
Калкаманов А. Искусственный интеллект: вопросы правового регулирования в РК	18-22
Бақтығалиева Х.Б. Саяси жауапкершілік әдебі	22-24
Жумагазиева М. Ж. Қазақстан жастарының шетел асып кетуі неліктен күннен-күнге артуда?	25-29
Елеуов Р.А., Цепкова И.Б. Проблема рациональности в античной философии	29-33
Садыханов И.Б. Мировое сообщество и глобальные риски в современной системе международных отношений	33-38
Қуантай А.Қ. Геостратегиялық әріптестіктің негіздері	38-42
Ибрагим М.Е. Оңтүстік Корея республикасының қазіргі заманғы өндірістік саясатының даму жолдары	42-44
Мейрбекова Э. О. Қазіргі кездегі Қазақстандағы жапон мамандары	44-54
Кашубай Н. К. Роль монетарной политики Китая в реализации инициативы «Один пояс – один путь»	54-58

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ / АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ПРАВОВЫХ НАУК

Сохатская Н.П. Инновационные подходы в маркетинге туристских фирм	59-63
Айтқожа А.Т. Вопросы цифровизации в туристской сфере	64-71
Дидалова К.М. Применение опыта зарубежных стран в вопросах восстановления отрасли туризма	71-75
Мұхамеджан А.А. Қазақстан кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілік факторларын талдау	75-78
Ешмагамбет Г.К. Тенденции стратегического управления предприятием в условиях пандемии	78-84

**ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ/
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИО-ГУМАНИТАРНОЙ НАУКИ**

UDK 11.25.40

A.E. Ibrayeva, D.R. Keldibayeva, Zh.S.Sakhanova

Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

(aigerimibrayeva7@gmail.com, romanovna.kd@gmail.com, zhanela.s@yandex.ru)

**ANALYSIS OF GEOPOLITICAL INTERESTS OF THE UNITED STATES AND CHINA IN THE
ASIA-PACIFIC**

Annotation. This article examines the problems of increasing competition between the United States and China for economic and political leadership in the Asia-Pacific region. The purpose of the article is to conduct a comprehensive and comparative analysis of the priorities of the us and China's foreign policy strategies. Traced the definition of the basic interests of China and USA and means of their implementation, analysis of the economic, geopolitical and military-strategic importance of the Asia-Pacific region and its countries

Key words: USA, China, Asia-Pacific, political and economical interests, trade

Аннотация. Бұл мақалада Азия-Тынық мұхиты аймағындағы экономикалық және саяси көшбасшылық үшін АҚШ пен Қытай арасындағы бәсекелестіктің күшеюі мәселелері қарастырылады. Мақаланың мақсаты АҚШ пен Қытайдың сыртқы саяси стратегияларының басымдықтарына кешенді және салыстырмалы талдау жүргізу болып табылады. Қытай мен АҚШ-тың негізгі мүдделерін және оларды іске асыру құралдарын айқындау, АТР мен оның елдерінің экономикалық, геосаяси және әскери-стратегиялық маңызын талдау байқалады.

Түйінді сөздер: АҚШ, Қытай, Азия-Тынықмұхит аймағы, саяси және экономикалық қызығушылық, сауда

Аннотация. В данной статье рассматривается проблемы усиление конкуренция между США и Китаем за экономическое и политическое лидерство в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Целью статьи является проведение комплексного и сравнительного анализа приоритетов внешнеполитических стратегий США и Китая. Прослеживается определение основных интересов Китая и США, средства их реализации, анализ экономического, геополитического и военно-стратегического значение АТР и его стран.

Ключевые слова: США, Китай, Азиатско-Тихоокеанский регион, политические и экономические интересы, торговля

Introduction

Transformation of international system at the beginning of the XXI century is all-encompassing and deep in character. Principal factor shaping the geopolitical and geo-economic landscape of XXI century is the rise of Asia Pacific region and its countries. States with complex national strength are rapidly growing, the geography of national interests is expanding, and international influence of some countries, China and the United States in particular, is increasing. Today China's interests are not limited with exclusively domestic economic development and participation in East Asian affairs, but they are becoming broader in scope and projected on almost all subregions of the Asia Pacific. Moreover, foreign policy of this largest East Asian state is reaching a qualitatively new level. Chinese leadership is actively taking participation in shaping the international agenda, creating new mechanisms and institutions of global governance. With support of a number of other new centers of influence (India, Japan, South Korea and Southeast Asian nations), Beijing is increasing pressure to revise the existing decision rules in the Western and US-controlled global financial and trade institutions.

Goals

The article analyzes the political and economic interests of the United States and China in the Asia Pacific region which plays a significant role in the system of international relations in the new conditions. Each state has its own economic interests in the region which are determined by relations with other countries. The US and China have different priorities in the region related to political and military interests

Methods

Theoretical and methodological basis of the article is an analytical work of foreign authors that examines the main principles of foreign policy of the United States and China in this region, taking into account the international situation. Now soft power is very relevant in the system of international relations and China uses it for its own purposes. The article uses historical-comparative and static methods and event analysis to analyze the interests and priorities of the two States

Discussion

Leaders of these two states in their public speeches focus on potential areas of bilateral cooperation, on presence of a wide range of common global and regional interests, on the willingness of both countries to develop partnerships. However, the official rhetoric of leadership cannot hide serious contradictions inherent in American-Chinese relations, which are systematically manifested and lead to tensions and crises in the interaction of two superpowers. Underlying causes of these contradictions are the fundamental differences in political regimes, ideologies, value systems and economic development models, lack of strategic trust between them as well as consequently absolutely different geopolitical goals and interests towards several regions, including Asia Pacific.

Konkurentnye strategii Pekina i malyh stran ASEAN v Yuzhno-Kitajskom more” by Garri M. is also devoted to the analysis of territorial disputes in the South China Sea, in which China, Vietnam, Taiwan, the Philippines, Malaysia and Brunei are involved, as well as the prospects for their evolution. Priority is given to assessing the goals and strategies of parties to this conflict. It is shown that due to the disparity between long-term goals of the opposing sides, they have practically no areas of interest - common or parallel, on which it would be possible to reach a compromise through negotiations [1].

With a view to collect data on the Asia-Pacific region, “Aziatsko-Tihookeanskij region: mify, illyuzii i real’nost” by Arin O. A. was examined to analyze its geostrategic significance and role in international relations. In this monograph, for the first time in domestic and foreign scientific literature, an attempt has been made to dispel the myth of the Asia-Pacific against the background of analysis of almost all pressing and controversial problems of East Asia. For each of them, the author puts forward his own concepts, which do not coincide with generally accepted approaches and views. The given book also explores theoretical foundations of national interests and security of the United States, China and Japan, coupled with the real policies of these states in the region being analyzed [2].

Particularly represented in such works as China’s offensive in Southeast Asia: regional architecture and the process of Sinization by Suehiro A.

During the 1990s, China had aimed at constructing good relations with neighboring countries including Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) members. After the start of external offensive strategy in 2001, China began to accelerate its economic involvement in Asian countries in general, and ASEAN countries in particular. At the same time, China has attempted to create China-led institutional framework and to make the region suitable to Chinese existence. This activity is called “the process of Sinicization” in this article. To explore the process of Sinicization in reference to China’s relations with CLMV (Cambodia, Laos, Myanmar, Vietnam) and Thailand, or China’s relations with ASEAN members, the author examines in detail two cases of the Greater Mekong Subregion Scheme or GMS (since 1992) and the Nanning-based China-ASEAN EXPO or CAEXPO (since 2004) in addition to comparison of Chinese and Japanese economic involvement in Southeast Asia [3].

Favorable geographical position and rich natural resource potential in many respects determined the importance of Asia Pacific and its subregions as a strategically important part of the world. In particular political and economic success of Southeast Asian countries was largely due to their

membership in ASEAN. Initially consisting of only five states, this organization was able to overcome the consequences of imperialist and civil wars, survive the collapse of bipolar system of the world order and the Asian financial crisis of 1997. Today, the given Association has become a center of a regional political and economic architecture and an effective tool for promoting peace and stability in the Asia Pacific Region (APR). More than 630 million people live in the ASEAN states, and their combined Gross Domestic Product (GDP) exceeds 2.55 trillion dollars. According to some estimates, they may become the 4th economy in the world by 2050, already occupying the 7th position now. It is worth noting that the GDP growth rate is about 5% per year and 24% of the total turnover falls on mutual trade - this is the third largest indicator in the world after the European Union (EU) and North American Free Trade Agreement (NAFTA) [4].

The given region is rich in natural resources, which occupy an important place in foreign trade of several countries. For example, Malaysia is the leading global exporter of rubber, while Indonesia is a producer of precious woods and palm products, and economy of Brunei is entirely built around the export of oil and gas. At the same time, industrial goods and processing products have come to the first places in generating income for most countries during last 10–15 years. Singapore is one of the most economically developed countries in Southeast Asia region - it receives main income from transport logistics, financial and “digital” services, etc. One of the most important factors for economic development of Southeast Asian nations is a potential of the South China Sea. International maritime communications pass through its water areas, including the transportation of hydrocarbons from the Middle East (up to 80% of imports from China and Japan). The Strait of Malacca annually passes over 70 thousand merchant ships and 20 thousand tankers. According to preliminary estimates, total deposits of oil in the South China Sea amount to 30 billion tons, and natural gas - at least 16 trillion cubic meters. Moreover the South China Sea basin is on the fourth place among the largest fishing areas of the world [5].

Main trade routes of China, India, Japan, the Republic of Korea and other actively trading countries intersect in Southeast Asia. Over the past ten years, foreign investment activity in this subregion of the APR has also significantly increased. In addition, foreign trade of the Association members for the same time increased by 3 times. According to McKinsey, in case of successful implementation of the idea of ASEAN economic community and the full removal of barriers and restrictions, these nations will be able to generate an additional 280 - 625 billion dollars GDP annually by 2030 [6].

Despite significant prospects for economic development, ASEAN is also facing factors capable of blocking the implementation of a significant part of initiatives. The main difficulty is a choice of partners for broader integration. Even after the refusal of US President D. Trump to participate in Transpacific Partnership, some ASEAN members still hope for successful implementation of this format. At the same time, negotiations on joining the Regional Comprehensive Economic Partnership - idea promoted by the People’s Republic of China (PRC), are also going on quite difficult - Southeast Asian states are trying to defend their own economic interests, not agreeing to unify the standards [7].

China is a main investor and trading partner of ASEAN countries, ranking third in terms of investment in their economies. Mutual trade turnover reached 515 billion dollars at the end of 2017, having increased by 13.8% compared to 2016 [8].

According to some estimates, the volume of accumulated capital investments of Chinese companies in Southeast Asian states reaches 120 billion dollars. It should be borne in mind that while analyzing Chinese investments, official statistics often give them an underestimate, since investors from the PRC, as a rule, create front companies with registration of ownership as local huaqiao. If this circumstance is taken into account, the direct investment of Chinese business in only five countries of the region (Thailand, Cambodia, Laos, Myanmar and Vietnam) reached \$69 billion during 2004–2015 [9].

The volume of trade and investment has grown rapidly since 2000s, when China began to implement actively the strategy for its producers to enter foreign markets. In order to accomplish this task and to promote the “literate and effective” investments of Chinese companies, the *China Industrial Overseas*

Development & Planning Association was created in 2004 . It reports to the National *Development and Reform Commission* of the *People's Republic of China*. During this time, the volume of bilateral trade increased by almost 13 times (compared to 2000) , and the volume of investments - by 9.3 times (compared to 2004). Despite the fact that Chinese investments grew in nominal terms in all Southeast Asian states after 2004, they dominate not everywhere in the total volume of foreign direct investment (Table 4). For example, in Thailand and Vietnam, the share of Chinese business in FDI is 7,8 and 6% respectively. Worth to note that Japan is a key investor in these countries. China is a main investor for Cambodia (22%) and Laos (25%) [10].

The growth of mutual trade and investment was facilitated by fact that China became a strategic partner of the ASEAN in 2003. In January 2010, ASEAN- China Free Trade Area (ACFTA) Agreement on creation of a free trade zone between the PRC and ASEAN members came into effect. This was preceded by adoption of the Asia Debt Relief Initiative in 2002, which dealt with debt cancellation and financial assistance to poor countries located on Indochina Peninsula. Meanwhile the Chinese province of Yunnan which borders with Southeast Asia (4,600 km of the common border with Laos, Myanmar and Vietnam) dramatically expanded the format of its industrial exhibition, held annually in Kunming to attract business partners from Indochina states. The Chinese “Opening Border Regions” strategy, which has been implemented since 2001, promoted bilateral cooperation as well. Another area of Chinese expansion was a development of the Greater Mekong subregion (GMS). Economic cooperation program for projects in the Mekong Valley is divided into three phases. During the first stage (1994–2007), 34 projects worth about \$10 billion dollars were implemented. They were financed both by the Asian Development Bank - 34.7%, and at the expense of cash infusions of the PRC - 27.2%. It is important to note that main levers of influence in Asian Development Bank (ADB) are in the hands of Japan and the United States. As of December 31, 2017, the largest shareholders of ADB were Japan and the USA (15.607% each) as well as the PRC (6.444%), India (6.331%) and Australia (5.786%). The bank itself is headed by Japanese Takehiko Nakao.

At the second stage (2008–2012), during which 110 projects worth 15 billion dollars were implemented, the Chinese share in investments increased to 32.2%, while the ADB share fell to 22.1%. At the third stage (2014–2018), as of May 2016, 59 projects worth \$ 30.06 billion dollars were implemented. Meanwhile the share of investors from the PRC grew to 62%, and the ADB contribution decreased to 17.4%. Given the involvement of Chinese business and government in this project, it can be concluded that the Greater Mekong subregion contributes to gradual incorporation of economies into Chinese infrastructure development program.

On March 31, 2018, the 6th GMS Summit was held in Hanoi on the theme “Developing a 25-year cooperation, building an integrated, sustainable and prosperous Greater Mekong”. Following the meeting, the Hanoi Action Plan for 2018–2022 (with the Investment Plan for 2022) was adopted, which in its turn include 227 projects with a total value of 66 billion dollars [11].

Another project contributing to the expansion of Chinese business in these countries is annual industrial exhibition The China-ASEAN Expo (CAEXPO) in Nanning (Guangxi-Zhuang Autonomous Region of China), which has been held since 2004. This city was not accidentally chosen by Chinese authorities: it is located near the border with Vietnam (174 km from Hanoi), and it also houses the Guangxi Industrial Development Zone. The purpose of Sino-ASEAN Industrial Exhibition is to promote Chinese products in countries of Southeast Asia. This is evidenced by the amount of contracts concluded by Chinese companies - 16 billion dollars, or 62% of all contracts in 2014 [12].

Chinese the Belt and Road Initiative and capital investment of the Asian Infrastructure Investment Bank are also actively promoting the expansion of Chinese business in developing states.

The successes of economic development and strengthening of China's international influence in recent years have led Beijing to a rethinking of its role in the world and a revision of its domestic and foreign policy priorities. Economic strategy of the PRC today consists of “Go Out” policy, which helps to establish relations with other countries, primarily in interests of expanding the access of their enterprises to foreign markets. The Chinese initiative to form the Silk Road Economic Belt (SREB)

seems to respond to a new challenges facing the country in implementation of “reform and opening up” policies. The SREB initiative was complemented by a maritime component — the 21st Century Maritime Silk Road (MSR), the idea of co-constructing which was proposed to ASEAN member states in October 2013 by Xi Jinping. Both components - the SREB and the MSP - were combined into a common strategic concept called “The Belt and Road Initiative” (BRI), which serves as one of the main directions of the PRC’s economic and foreign policy [13].

Developing relations with Southeast Asian nations remains one of the top priorities in Chinese foreign policy paradigm, which is dictated by security interests and idea of creating a “belt of peace, stability and common prosperity” along the perimeter of the PRC borders. It is designed to provide favorable conditions for economic development of state in the future. One of the most effective tools for its implementation in relation to Southeast Asia is an initiative of Maritime Silk Road, which allows China to solve a number of important complex tasks of a political, economic, military and cultural nature .

It is obvious that the emergence of the MSR concept was largely a response to Washington’s policy of “turning to Asia” since 2011, aimed at containing China, strengthening control over sea transport routes that supply resources and fuel, as well as products of Chinese industry. In addition, according to the Chinese leadership, the implementation of the Maritime silk road strategy will help to alleviate the emerging differences between China and neighboring countries related to the escalation of territorial disputes in the South China sea. Strengthening multilateral cooperation in the Asia-Pacific region should contribute to improving the foreign policy climate in the region. Cultural and humanitarian cooperation within the framework of this initiative (tourism, student exchanges, “people’s diplomacy”, etc.) will allow China to further increase its “soft power” in the territories of Southeast Asia.

An important part of this project is its impact on the domestic political situation in the country. The creation of the Silk Road is intended to solve several problems. Firstly, investments in promising projects are targeted, which should be repaid politically and economically. Secondly, the problem of underdevelopment is still being addressed mainly in western and central areas of China. Thirdly, the implementation of infrastructure projects creates new jobs in public companies . The Chinese side attaches particular importance to the economic aspect of MSR, which also serves as an instrument of Chinese “soft power”, in order to increase the attractiveness of the PRC to the countries of South and Southeast Asia. An important goal of this initiative is to redirect the flow of goods exports and capital to those countries that have not yet become active participants in World Trade.

Control of sea and land routes the Silk Road enables China’s energy security; as the world’s largest energy importer, it is largely dependent on Offshore supply and safety of transport routes. This project lowers China’s logistical costs, attracts investment for the countries through which it passes, and reduces the large gap in infrastructure development between ASEAN countries. Ultimately, safe, trouble-free and highly efficient sea transport routes with turnstiles in the most important ports are created .It is expected that the participating countries will implement the corresponding plans for the construction of the infrastructure and the creation of a system of technical Standards that will gradually form a basic infrastructure network between the Asian subregions. As a result, a uniform mechanism for coordinating traffic and multimodal traffic will be created, which will gradually develop standard rules to facilitate international traffic. The Initiative provides for the joint construction of ports, increasing the number of maritime routes and strengthening cooperation in the field of maritime logistics and safety at sea.

The Chinese initiative is free of rigid restrictive framework conditions and, according to economists, the gentlest and most flexible modern partnership. Its implementation involves an exchange of views between the participants on the paths of economic development that identify, eliminate potential points of conflict and form common development strategies, taking into account the economic, political, legal practices of the participants of this project. China stresses that the” Belt and Road “ is not an integration structure, a regional or international organization, but an initiative of mutually beneficial cooperation and joint development that makes it possible to call an open partnership model.

However, China is not building the Silk Road from scratch. A number of facilities on the MSR route are separate, independent projects of the Asia-Pacific nations that have already been partially implemented. Basically, China aims to integrate the Maritime Silk Road project into the regional infrastructure network, which on the one hand should enable Capital Savings and on the other hand prevent China from becoming a monopolist in this region. In the course of promoting this project, however, the country had a number of difficulties, including the fear of the Asia-Pacific states (such as Vietnam and the Philippines) of the growing influence of Beijing. According to them, the growing imbalance in trade and development will lead to the formation of a dominant “Chinese-centric” order in this region. However, the benefits these countries have in this project outweigh the potential risks.

The Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), the Silk Road Investment Fund and the China-ASEAN Maritime Cooperation Fund provide financial support to the MSR. Project offers great opportunities for nations to develop infrastructure: ports, highways and railways, airfields, thermal power plants, pipelines, etc. thus, parallel alternative land corridors are created for the delivery of goods instead of the Sea Road.

The success of Belt and road projects as well as China’s bilateral economic cooperation with the Asia-Pacific developing countries objectively lead to a declining American role there. In addition, the US withdrawal from the Transatlantic Partnership (TPP) announced by D. Trump and the “America First” policy announced by the US initially caused serious concern in most developing countries in the Asia-Pacific region about Washington’s future plans in the region. As mentioned above, the US government introduced a new national security strategy in December 2017. Given document emphasizes the great interest of the United States in the development of bilateral relations with many countries of the world, including South, East and Southeast Asian nations. In particular, the strategy highlights the high importance of the alliance with the Philippines and Thailand as well as the markets of these countries. Vietnam, Indonesia, Malaysia and Singapore are positioned as important economic and security partners of the United States. ASEAN is recognized as one of the key elements of the emerging Indo-Pacific region (IPR) and a major policy platform “to promote a world order based on Freedom” [14].

The term “INDO-Pacific Region”, which includes a part of the Indian and Pacific oceans that includes Southeast Asia, has replaced the traditional term “Asia-Pacific Region”. In recent years, this concept is often seen in the strategic planning documents of the USA and India. Probably the “alliance of four” will be a fundamental and system – building Element of the INDO-Pacific Region (PiS): Japan, Australia, India and the USA. In the near future, the Southeast Asian countries can be connected to it and form a kind of “second Tour” through the INDO-Pacific Region. By enlisting these countries for education, they will join a new megaproject that is likely to be an Alternative to the Chinese Belt and path. The fact that the USA, India, Japan and Australia are discussing their own infrastructure plan was announced in February 2018. Thus, in the “alliance of four”, economic development is put in a series of security questions. Today, Trump’s foreign policy style towards the developing countries of the Region is focused on building mainly bilateral relations. In particular, special attention is given to the development of relations with the leading countries of China, Japan, South Korea, India and Australia, as well as with the developing countries of Indonesia, the Philippines and Vietnam

Although relations between the Philippines and the United States cooled in the second half of 2016, they warmed somewhat after US President Donald Trump took office. He supported the efforts of his Philippine counterpart in the fight against drug trafficking. USA has historically remained as the main ally of the islands in the Western world. Both countries are linked by broad economic, social and military ties. According to the 2016 Census Bureau, about 4 million Filipinos live in the United States [15].

This is the second-largest group among Asian Americans. At the same time, it is the largest Filipino diaspora in the world. Despite the ominous pre-election rhetoric against the United States (including a promise to close American bases within two years), President R. Duterte did not decide to reconsider or break close ties with Washington. It is important to note that the pro-American orientation

of the majority of Filipinos played a major role in this situation . The fact that one of the main factors for sustainable economic growth on the islands (about 6% per year) Filipino remittances from the United States — about \$ 20 billion annually — remained a grab for the leadership of the country [16].

However, the authorities of the island state have certain demands on Washington. In particular, they are dissatisfied with the fact that the United States is supplying outdated military equipment and weapons to the Philippines. For Manila, it is no secret that Washington’s military assistance is often of an indicative nature and is carried out to maintain its military presence in that country.

In April 2014, these two countries signed a 10-year Enhanced Defense Cooperation Agreement (EDCA), which gave the U.S. military the right to freely use the Philippine bases to deploy its armed forces. The EDCA reaffirmed all points of previous military agreements, including the mutual defense treaty (30 January 2017, the US announced that it would modernize five Philippine military bases and build new buildings on its territory as part of EDCA [17].

In autumn 2017, the Americans supported the government forces for six months and liberated the city of Marawi on Mindanao from ISIL fighters. After that, the Philippine defense minister announced that he would return to the previous schedule of bilateral military exercises in Balikpapan in 2018, after R. Duterte had significantly reduced their scope.

In 2016, the volume of trade in goods and services of the United States with the Philippines amounted to about 27 billion dollars, while exports amounted to 11 billion dollars and imports - 16 billion dollars. For example, America’s trade deficit with the Philippines reached \$5 billion in 2016. The Philippines is one of the country’s trading partners. According to the US Department of Commerce [18].

Exports of goods and services to the Philippines in 2015 supported about 58 thousand jobs on these islands (including 42 thousand due to exports of goods and 16 thousand due to exports of services). US foreign direct investment in the Philippines was \$6 billion in 2016, which is 9.4% more than in 2015. American companies invest in industrial companies, non-bank holding companies and wholesale trade in the Republic. Philippine FDI to the United States in 2016 amounted to 1.4 billion dollars, which is 20.5% more than in 2015 [19].

The United States also has serious economic and commercial interests in Indonesia. This country is considered by Washington to be the key to ensuring regional security due to its geo-strategic position, as it is located at the crossroads of major international maritime routes. Overall, relations between Indonesia and the United States are developing positively. The Indonesian leadership’s Position seems to be important for Washington in resolving political issues in the Asia-Pacific, including the territorial issue of the South China Sea. The United States and Indonesia signed a comprehensive partnership agreement in 2010 and five years later implemented the strategic partnership between the United States and Indonesia. Therefore, cooperation between two countries has been extended to issues of regional and global importance [20].

In addition, the United States is a major supplier of military equipment in Indonesia, including Boeing AH-64 Apache and F-16 Fighting Falcon helicopters. As of January 2018, Indonesia is exploring the possibility of acquiring an additional 48 F-16 aircraft worth \$4.5 billion.

Over the past decade, trade between these two countries increased by 53% to \$ 25 billion, while American exports to Indonesia nearly doubled in 2016 to about \$ 6 billion. At the same time, the US trade deficit with Indonesia remains at 13 billion dollars. Main categories of U.S. exports to Indonesia include soybeans, aircraft, equipment, food and pet food, cotton. The Export of US services to Indonesia has increased by more than 70% in the past decade and now stands at 2.5 billion dollars. Foreign Direct Investment (FDI) from U.S. companies to Indonesia reached 13.5 billion in 2015. in 2016, Indonesia was the 35th largest export market for the United States, and while the United States - the fifth largest trading partner of this archipelago .

Indonesia, whose maritime development plan “Indonesia-the world’s maritime axis” fits well with MSR’s initiative, is also of interest to Chinese investors. Currently, Beijing has confirmed its willingness to build 24 seaports and 15 airports, as well as the construction of 1,000 km of highways,

the relocation of 8,700 km of railway tracks, and the construction of a power plant with a capacity of 35 thousand megawatts to participate in [21].

Myanmar plays an important geopolitical role in its Belt and Road project, as it is involved in two important transport corridors. Port Yangon in Myanmar has been declared an intermediate point of the MSR. There, China implemented a major infrastructure project for the construction of an oil pipeline, which made it possible to somewhat reduce its dependence on the supply of Middle East oil through the Strait of Malacca. Currently, oil from countries of the Middle East or Latin America flows through an oil pipeline to Kunming (China) after unloading tankers in the port of Chauphyu (Myanmar). However, due to its relatively low capacity, the oil pipeline cannot become a full-fledged alternative to transporting oil by sea. In this regard, China is developing a plan to create an additional railway corridor from Chauphyu to Yunnan province [22].

This country also participates in the organization of China - Myanmar - Bangladesh - India economic corridor (Fig. 5), which consists of two routes - land and sea. Concept of reviving this branch of the Silk Road was voiced during the visit of Premier of the State Council of China Li Keqiang to India in May 2013. According to experts, the total cost of this project, including road, rail, water and air routes, can be at least \$ 22 billion.

The main artery of this corridor is a highway-the Kolkata-Kunming highway, but a sea route is more competitive than the highway as it shortens a distance from Sittwe (Myanmar) to Kolkata (India) by 1,328 km . By connecting Kunming with the Myanmar port of Chou Phya, Bangladeshi Chittagong and Sonadia by road and rail, China provides access to the sea of its southern province of Yunnan. As a result, it is possible to supply energy from Africa and the Middle East and avoid passage through the Strait of Malacca and the South China Sea.

Malaysia plays a similar role in the Chinese initiative due to its geographical location. In this regard, it is attracting interest from Chinese investors as the Maritime Silk Road runs through the Strait of Malacca and the expected increase in freight traffic will lead to an increasing demand for port services. Currently, China has invested heavily in four major port projects in the country. In 2016, for example, a consortium of three Chinese companies (Power China International, Shenzhen Yantian Port Group and Rizhao Port Group) signed a contract with a Malaysian partner to support the construction of a new deep - water port on the Malacca Strait - Melaka Gateway-worth more than \$ 7 billion. The project is expected to be completed by the end of 2019.

In order to carry out an ambitious project worth \$2 billion to modernize the port of Penang, the Chinese port operators Shenzhen Yantian Port Group Co and Rizhao Port Group Co launched a joint venture with Malaysian company KAJ Development in January 2017. upon its completion, the given port will be able to handle up to 100 thousand ships per year and thus unload other ports of the Strait of Malacca [23].

Project of the international port of Kuala Linggi, designed to handle oil tankers, has raised about \$3 billion of Chinese investment. In the near future, the port will focus on the bunker business . Currently, the port of Kuantan, which mainly transports bulk goods for nearby industrial areas, is expanding cargo and building a new deep water terminal to be used as a container port for cargo handling. The port is owned by the Malaysian-Chinese consortium Kuantan Port Consortium Sdn Bhd as part of the local IJM Corp. (60%) and Chinese Guangxi Beibu Gulf International Port Group (40%) managed. The consortium has a 30-year concession to manage, operate and develop the port. Chinese investments in modernization amount to 177 million dollars [24].

Obviously, these planned projects will bring large economic dividends to Malaysia, but are likely to have a negative impact on Singapore and its development prospects. New Malaysian ports will be more competitive, resulting in a reduction in the volume of container handling in Singapore and a reduction in its attractiveness as a global transit hub. But in any case, it will be beneficial for Chinese business as it can strengthen its influence and position in this developing state.

Conclusion

In the current phase of the development of international relations, the Asia-Pacific Region is one

of the most important economic centers in the world. During the second half of the XX century, China was one of the hegemony claims in the above-mentioned region. With various economic and political levers, China gained more and more influence. After the people's Republic of China (ahead of Japan) became the second largest economic power in the world, the confrontation between the United States and China became much worse. And as a result of the Asia-Pacific, especially Southeast Asia, has become one of the epicenters of this confrontation.

The American response to the growth of Chinese influence in the region and its expansionary policies was not a mirror. Despite the superiority of the American economy on a global scale, the Chinese economic influence even surpasses the American one in Asia. If we draw a parallel, the influence of China on the countries of Asia Pacific is as strong as the influence of the United States in Latin America. One of the most important steps the United States is taking is the establishment and expansion of military cooperation with key countries, as well as investment in the military infrastructure of the region. For example, for the United States, Vietnam has now become a country they can rely on to resist the influence of the PRC. It can be demonstrated by an agreement on military cooperation (consequently supply and use of military-technical equipment and conduct of military exercises) between the United States and several maritime states, including Vietnam. All this aims to make clear to the government of the people's Republic of China, whose side is occupied by the United States in territorial disputes (i.e. in the South China Sea), and also to demonstrate the firmness of American intentions. It is worth noting that the South China Sea is today the most important trade artery, and the lack of control for the United States, at least in part, will bring enormous economic losses

Economic part of American politics is also of great importance, as it is impossible to resist the growing influence of China and rely only on military political mechanisms. It should not be forgotten that the transatlantic partnership was an important American economic lever in the Asia-Pacific region. Despite the fact that Donald Trump has decided to withdraw from this agreement, there is a greater likelihood that the United States will return to participate. To sum up, the United States today not only wants to promote military, political and economic cooperation with the most important countries of the Asia-Pacific region on a bilateral level, but also to establish a whole system of relations to counter the growth of Chinese power in this supra-regional region

The study presented could make a big difference in the campaigns of these two powers in defending their interests in the APR. If Chinese policy regarding this region can be described as a policy of "economic expansion", and the main methods used by Beijing: investment, financial assistance and loans. In response to the growth of Chinese influence, a different approach was adopted by the American government. The US is implementing its foreign policy strategy in this region and prioritising military methods. The main mechanism used by the US government was military cooperation with several countries to use it to counter the growth of Chinese economic and political influence. Which of the chosen strategies will ultimately be the most accurate cannot be said at the moment, but it can be said unequivocally that each of them is efficient in its own way and is the most important lever in the struggle for influence in this supra-regional.

REFERENCE

1. Гарри М. Конкурентные Стратегии Пекина и малых стран АСЕАН в Южно-Китайском море. - Международные процессы. - 2015. - Том 13.- № 1. - 81-88 с.
2. Арин О. А. Азиатско-Тихоокеанский регион: мифы, иллюзии и реальность// М.Флинта. - Наука. - 1997. – С. 435.
3. Peng Yaya, 走出去' 战略十年回顾: 成就与挑战 "Zou chuqu" zhanlue shi nian huigu: Chengjiu yu tiaozhan, A Review of 'Going out strategy's 10 years: Achievements and Challenges, Contemporary International Relations, August. -2011. - № 8. - P.78.
4. Рогожин А. День, когда на свет появилась АСЕАН // Российский совет по международным делам. [Электрон. ресурс]. – 2015. - 14 декабря.- URL: http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/den-kogda-na-svet-poyavilas-asean/?sphrase_id=9607609 (дата обращения 13.03.2020)

5. Золотухин И.Н. Территориальные споры в Южно-Китайском море: современные проблемы // Известия Восточного института. – 2017. - № 4 (36). - С. 13–24.
6. Mahbubani K., Thompson F. Unlocking ASEAN's potential // Project Syndicate. [Электрон. ресурс]. – 2014. - 19 December. - URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/southeast-asia-economic-open-market-by-kishore-mahbubani-and-fraser-thompson-2014-12?barrier=accessreg> (дата обращения 13.03.2020)
7. Oba M. Challenges for ASEAN as it turns 50 // The Diplomat. [Электрон. ресурс]. - 2017. - 16 October. - URL: <https://thediplomat.com/2017/10/challenges-for-asean-as-it-turns-50/> (дата обращения 13.03.2020)
8. China-ASEAN trade volume hits record high in 2017 // XinhuaNet. [Электрон. ресурс]. – 2018. - 28 January. - URL: http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/28/c_136931519.htm (дата обращения 13.03.2020)
9. Suchiro A. China's offensive in Southeast Asia: regional architecture and the process of Sinization, Journal of Contemporary East Asia Studies. – 2017. - Vol. 6. - No. 2. - P.116.
10. 中國「走出去戰略」之分析：跨世紀中國經濟的轉變. 專題研究, 鄭又平 林彥志, [Analysis of China's "Going Out of Strategy": The Transformation of China's Economy in the New Century. Special Research, Zheng Youping Lin Yanzhi]
11. Asian Development Bank: Greater Mekong Subregion Economic Cooperation and Greater Mekong Regional Framework Implementation Plan [Электрон. ресурс] .- 2015.- URL: <https://www.adb.org/what-we-do/main> (дата обращения 13.03.2020)
12. CAEXPO. Official website. [Электрон. ресурс].-URL: <http://eng.caexpo.org/html/exhibitors/download/> (дата обращения 13.03.2020)
13. Silk Road: New Cooperation Opportunities by Baurzhan Urynbasarov, Central Asia's Affairs . - N.2. - 2015. Kazakhstan Institute for Strategic Studies
14. National Security Strategy of the United States of America. [Электрон. ресурс].- 2017. – URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата обращения 13.03.2020)
5. Asian alone or in any combination by selected groups:2016 // U.S. Census Bureau. [Электрон. ресурс].- 2017. October 15.- URL: http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/product-view.xhtml?pid=DEC_10_SF2_PCT1&prodType=table (дата обращения 13.03.2020)
16. Net Foreign Direct Investment Flows. FDI Statistics of Philippines . [Электрон. ресурс].- URL: http://www.bsp.gov.ph/statistics/spei_new/tab10_fdc.htm (дата обращения 13.03.2020)
17. Mogato M. Philippines says U.S. military to upgrade bases, defense deal intact // Reuters. [Электрон. ресурс].- 2017. January 26. - URL: <https://www.reuters.com/article/us-philippines-usa-defence/philippines-says-u-s-military-to-upgrade-bases-defense-deal-intact-idUSKBN15A18Z>(дата обращения 13.03.2020)
18. Philippines, Office of the US Trade Representative. . [Электрон. ресурс].- URL: <https://ustr.gov/countries-regions/southeast-asia-pacific/philippines> (дата обращения 10.03.2020)
19. Голикова В. Президентские выборы на Филиппинах: последствия для России // Азиатский вектор. Россия – Азиатско-Тихоокеанский регион. [Электрон. ресурс].- 2016. - URL: <http://asiavector.ru/analytics/2377/> (дата обращения 10.03.2020)
20. U.S. Relations with Indonesia // U.S. Department of State. [Электрон. ресурс].- 2017. January 17.- URL: <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2748.htm> (дата обращения 10.03.2020)
21. Ефимова Л.М. Индонезийская «Морская ось мира» и китайский «Морской Шёлковый путь XXI века» // Вестник МГИМО-Университета.- 2015.- N 6 (45). - С.96–204.
22. Анежа А. New China-Myanmar oil pipeline bypasses Malacca trap // The Hindu. [Электрон. ресурс].- 2015. January 30. - URL: <http://www.thehindu.com/news/international/world/new-chinamyanmar-oil-pipeline-bypasses-malacca-trap/article6839352.ece> (дата обращения 10.03.2020)

23. Penang Port to be expanded under China-Malaysia JV // The Free Malaysia Today. [Электрон.ресурc].- 2017. January 5. - URL: <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2017/01/05/penang-port-to-be-expanded-under-china-malaysia-jv/> (дата обращения 10.03.2020)

24. Prospects for the Malaysia-China Kuantan Industrial Park and Kuantan Port // HKTDC Research. [Электрон.ресурc]. - 2017. May 16. - URL: <http://hkmb.hktdc.com/en/1X0AA0CO/hktdc-research/Prospects-for-the-Malaysia-China-Kuantan-Industrial-Park-and-Kuantan-Port> (дата обращения 14.03.2020)

УДК 327.7

Саханова Ж. С.

Бакалавр 4 курс, 5B050500

Евразийский Национальный Университет им Л.Н.Гумилева

Zhanela.s@yandex.ru

Научный руководитель: Нурсултанова Л.Н., профессор

ИННОВАЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ И РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Современный мир столкнулся с эпидемиологической нестабильностью, вызванной коронавирусной инфекцией COVID-19. По прогнозам экспертов Capital Economics, мировая экономика потеряла больше 280 миллиардов долларов в первом квартале 2021 года. Государственное финансирование может оттянуть процесс банкротства, однако вопрос направления дальнейшего развития малого и среднего предпринимательства становится крайне неясным. Кризис, с которым встретился мир сегодня, наносит существенный ущерб экономике как на национальном, так и на мировом уровне. Он не похож ни на один из предыдущих. Приход вируса повлек за собой наступление новой экономической реальности, к которой необходимо адаптироваться каждому субъекту экономики, независимо от масштаба: в рамках региона, направления развития себя, как страны или целого мира. Подобные факты говорят о безусловной актуальности выбранной тематики[1].

Проблема заключается в отсутствии ресурсов, необходимых для жизнеобеспечения и развития малого и среднего предпринимательства условиях экономической нестабильности. Подобные ограничения крупных компаний связаны первую очередь со сравнительно небольшими размерами капитала, не подходящего для поддержания длительного автономного состояния в период пандемии.

4 марта 2021 года Премьер-Министр РК Аскар Мамин провел заседание Государственной комиссии по восстановлению экономического роста при Президенте РК. Рассмотрены вопросы стимулирования деловой активности в условиях новой экономической реальности [2].

С 2020 года в целях обеспечения восстановительной динамики в национальной экономике было принято несколько пакетов антикризисных мер, предусматривающих содействие занятости, активизацию предпринимательской деятельности, цифровизацию, раскрытие потенциала АПК, а также развитие жилищно-коммунальной, транспортной, социальной и торговой инфраструктуры. Одним из наиболее пострадавших в рамках пандемии COVID-19 секторов экономики в 2020 году стал малый и средний бизнес. В этой связи НПП «Атамекен» в текущем году был проведен опрос более 50 тыс. предпринимателей на предмет потребности в дополнительных мерах поддержки. На основе результатов опроса был сформирован дополнительный пакет из 24 мер по 4 направлениям: снижение нагрузки на бизнес, расширение доступа к финансированию, рынкам спроса и качественным человеческим ресурсам.

Новый пакет мер был рассмотрен 26 февраля т.г. в рамках Высшего совета по реформам под председательством Главы государства Касым-Жомарта Токаева.

Согласно посланию Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от

1 сентября 2020 года, новый экономический курс Казахстана должен базироваться на семи основных принципах:

1. Справедливое распределение благ и обязанностей.
2. Ведущая роль частного предпринимательства.
3. Честная конкуренция, открытие рынков для нового поколения предпринимателей.
4. Рост производительности, повышение сложности и технологичности экономики.
5. Развитие человеческого капитала, инвестиции в образование нового типа.
6. «Озеленение» экономики, охрана окружающей среды.
7. Принятие государством обоснованных решений и ответственность за них перед обществом [3].

Глава государства также отметил о полном раскрытие своего промышленного потенциала. Несмотря на успехи в этой сфере, реализовать весь потенциал внутреннего рынка нам пока не удалось. Около двух третей обработанных товаров завозится из-за рубежа. Для обеспечения стратегической самодостаточности национальной экономики предстоит приступить к развитию новых переделов в черной и цветной металлургии, нефтехимии, автомобиле и машиностроении, производстве строительных материалов, продуктов питания и других секторах. Развитие качественно новой национальной индустрии требует обновленную законодательную базу. Вопросы регулирования и поддержки промышленности содержатся во множестве разрозненных законодательных актов. Однако, там не определены сквозные цели, отсутствует взаимно увязка политик и мер. Существует также большое количество законов, регулирующих отдельные сектора или отрасли. Например, Закон «Об электроэнергетике», Закон «О транспорте».

Сегодня для бизнеса продолжают действовать запретные и ограничительные меры, связанные с режимом работы и заполняемостью помещений и объектов. «Под запретом остаются 10 видов предпринимательской деятельности, ограничены - 84 вида. Сегодня карантинные ограничения затрагивают более 520 тыс. субъектов МСБ, в том числе 70 тыс. юридических лиц и 450 тыс. индивидуальных предпринимателей.

Стоит отметить, что основной причиной снижения доходов явилось полное закрытие деятельности практически всех субъектов бизнеса в период с 16 марта до 15 апреля 2020 года в связи с объявлением режима ЧП на всей территории страны из-за распространения коронавирусной инфекции, соответственно произошло снижение покупательской способности, а не сокращение доходов. Многие предприниматели были вынуждены прекратить работу, их деятельность была ограничена по времени, количеству посетителей. Также они несли и несут дополнительные затраты на соблюдение карантинных мер. Кроме того, часть предпринимателей до сих пор не возобновили работу.

Произошла массовая переориентация и миграция секторов, которые были запрещены или ограничены в режиме работы.

По оценкам экспертов ВБ, 2020 год для экономики Казахстана стал самым сложным за последние два десятилетия. Пандемия и падение цен на главный экспортный товар Казахстана привели к гораздо худшим последствиям, чем кризисы 2008 и 2015 годов. Впервые с начала 2000-х динамика ВВП показала отрицательные значения – на конец года минус 2,6%, по данным Министерства национальной экономики [4].

По прогнозу экспертов Всемирного банка, итоговый уровень падения ВВП за прошедший год в Казахстане составит 2,5%. Эта оценка сопоставима с экономическими сценариями, озвученными и другими международными институтами развития. Евразийский банк развития (ЕАБР) предсказывает падение экономики Казахстана по итогам 2020 года также на 2,5%, Международный валютный фонд – на 2,2%. Итоги, подведенные специалистами Министерства национальной экономики РК, показали, что экономика республики упала на 2,6%.

В отчете Всемирного банка представлен базовый вариант развития экономики на 2021-2022 годы, он наиболее вероятен при условии, что пандемия будет взята под контроль. В документе говорится, что в этом году динамика ВВП поменяет направление с отрицательной на плюсовую –

до +2,5%. Это возможно при условиях постепенного ослабления ограничительных мер, началом вакцинации населения как в Казахстане, так и по всему миру. 2022-й должен стать годом начала медленного восстановления темпов роста экономики – к декабрю до 3,5%.

Тем не менее существует мировые практики борьбы с эпидемией. В том числе и инновационные пути решения малого и среднего бизнеса. В Китае робототехника стало новым ключом в здравоохранении.

В условиях распространения COVID-19 особую актуальность приобрело использование роботов в медицинских учреждениях и на улицах городов. Так, в китайских больницах начато применение роботов-помощников: они развозят лекарства больным, собирают мусор, постельное белье.

В провинции Цзянсу на улицах используются роботы на основе технологии 5G. Они самостоятельно передвигаются в местах массового скопления людей, распознают лица, дистанционно измеряют температуру, отслеживая одновременно до 32 человек. Более 30 дезинфекционных роботов, разработанных и изготовленных на шанхайском предприятии, использовались в крупных больницах Ухани – эпицентре вспышки коронавируса.

Похожие разработки применяются и в Индии: в государственной больнице колледжа Стенли в штате Тамилнад в качестве эксперимента используют роботов для раздачи продуктов питания и лекарств.

Литовский производитель робототехники Rubedo sistemas предлагает для массового производства робота-дезинфектора. Разработчики утверждают, что робот способен уничтожить в помещении 99% бактерий, вирусов и грибов.

В Сингапуре разработан управляемый дистанционно при помощи ноутбука или планшета робот-уборщик, способный мыть и дезинфицировать труднодоступные поверхности (например, под столами и кроватями). Устройство проходит процесс тестирования в различных учреждениях и общественных местах.

В Испании беспилотные летательные аппараты используются для дезинфекции улиц. Таким образом происходит реконструкция робототехнического малого бизнеса. Адаптируясь в условиях пандемии данная отрасль приносит не малый доход.

Или же еще один яркий пример перестройки малого бизнеса можно увидеть в Америке. В небольшом штате Латинской Америки предприниматель занимающийся домашними кондиционерами воздуха разработал новый способ очистки помещения от вредных вирусов. Тем самым компенсирую загрязненный воздух чистым. На этом примере можно увидеть что, каждый человек может взять все в свои руки и поднять на ноги свой малый или средний бизнес в такое сложное время.

Но это подходит далеко не всем. Если говорить о розничной торговле одежды, обуви или вещей домашнего применения, то случаи совсем другой. В сегменте продовольственной торговли в основном пострадали магазины разных форматов, расположенные в торговых центрах, а в так называемых траффиковых локациях, то есть находящиеся вблизи объектов транспорта, предприятий, бизнес-центров и тому подобное. Сказался и переток розничных покупателей в сетевые магазины. Но сейчас в век интернет платформ и развитие хоум-офисов, нужно расширять продовольственный сектор в интернет пространстве. Это не только сохранит время, но и трату на аренду помещения и прочие расходы.

Онлайн торговля испытала значительное повышение спроса и существенно нарастила свои обороты, хотя ей также пришлось столкнуться с многими регуляторными ограничениями и предписаниями. Вместе с тем ситуация для торговли в целом могла бы оказаться значительно серьезнее, если бы не меры поддержки, принятые государством по стимулированию спроса через прямую финансовую помощь населению, а также меры поддержки бизнеса, в первую очередь в части компенсаций средств на уплату кредитов и поддержку занятости, отсрочки обязательств по кредитам, налогам и пр. Главный вопрос для торговли осенью 2020 года заключается в том, по какому сценарию будет развиваться пандемия, в частности, какими ограничениями

в отношении торговли государство ответит на очередной всплеск инфекции. Такая ситуация неопределенности вредна для восстановления и дальнейшего развития торговли. К тому же анализ опыта начального этапа пандемии показывает, что многие осложнения для торгового бизнеса были сопряжены с непредсказуемостью действий властей, не оставлявших времени на подготовку к вводимым ограничительным и мониторинговым мерам, с избыточностью ряда ограничительных требований, а также с отсутствием должной скоординированности действий региональных властей [5].

Онлайн торговля привела к росту теневой экономики страны. По результатам исследования экономистами Казахстана, многими бизнесменами не были оформлены трудовые договоры или договоры на оказание услуг со своими сотрудниками или наемными работниками. Сама специфика ведения бизнеса в Казахстане такова, что бизнесмены лучше закроют свои предприятия, чем будут рисковать и использовать незаконные схемы. Кроме того, системы финансовой прослеживаемости на государственном уровне в стране достаточно развиты и продолжают усиливаться. То есть чтобы «играть» с государством, должны быть веские причины и достаточно высокие ставки [6].

Таким образом, инновационные решения развития малого и среднего бизнеса должны выглядеть следующим образом:

Умные полки – квинтэссенция передовых технологий в ритейле и дальнейшее развитие идей интерактивных систем распознавания и рекомендаций. Функционал умных полок объединяет в себе сразу несколько сложносоставных технологий: видеоаналитику для контроля выкладки, комплекс датчиков для отслеживания наполненности полки и электронные ценники. Технология smart-shelf может также дополняться системой оплаты покупок без касс и продавцов Take&Go. В основе всего этого лежат последние достижения в области алгоритмов нейронных сетей.

Еще одним инновационным трендом в технологическом развитии ритейла являются «умные тележки» со встроенными мобильными кассами самообслуживания. Данные устройства интегрируются со специальным мобильным приложением для покупателей. Для включения тележки, покупатель сканирует QR-код, после чего тележка переводится в рабочий режим с включением цветовой индикации активности. Смарт-тележки оборудуются сканерами штрихкодов, а модели некоторых производителей дополнительно комплектуются системами взвешивания.

Вертикальные (городские) сити-фермы является одним из перспективных направлений развития фермерского FoodTech в рамках перехода от индустриального выращивания культур к выращиванию в локальных местах потребления. City farming, несмотря на свою принадлежность к такой консервативной и, местами, «неповоротливой» отрасли как сельское хозяйство, все чаще находит свое применение в городских условиях. Технологии, стоящие за вертикальными фермами, позволяют без использования настоящей почвы выращивать растения в непредназначенных для этого условиях. Технически фермы представляют собой автоматизированные агрокомплексы с многоярусными конструкциями, отсюда и термин «вертикальность».

Первый в мире 3D-ресторан. В мире фудтеха и не такое возможно. Правда в текущем исполнении это все пока что на уровне некоего ток-шоу, привлекающего толпы журналистов и инстаграмм-блоггеров, специализирующихся на пищевых дегустациях. В лондонском «FoodInk» с помощью 3D-печати сделано практически все – от посуды и мебели до тортов и напитков, а участие людей заключается лишь в небольшой доводке блюд до финального совершенства. Популярность 3D-ресторана носит пока лишь «хайповый» характер и в планах команды этого проекта открытие филиалов в крупнейших городах остальных стран мира.

Также мы не можем не упомянуть о технологиях выращивания растительного мяса, как одного из самых главных и «хайповых» трендов развития фудтеха. Еще в 2019 году, некоторые лидеры рынка фастфуда на радость всем веганам отрапортовали о переводе некоторых своих «пищевых бестселлеров» на псевдо мясную начинку. Так, компания «BurgerKing» зафиксировала в некоторых регионах взрывной рост средней посещаемости на 18% после ввода в свое меню

вегетарианских бургеров.

В заключении можно сказать, что сегодня в век современных технологий наука не стоит на месте. Не смотря на сложный эпидемиологический период, отрасли малого и среднего бизнеса имеют бесценный опыт в решении проблем и улучшение внутренней системы управления бизнесом. Сегодняшние достижения в разработках дают возможность выходить на новый уровень продаж. Имея интернет доступ, каждый человек с любой точки земли сможет не выходя из дома купить себе одежду, заказать еду а также получить знание через онлайн платформы. Это в свою очередь дает возможность развитию предпринимательской деятельности любой отрасли.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лобанов Д.И., Петелина Е.А., Багреева Е.Г. Адаптация предпринимателя в период пандемии. М.– //Образование и право. 2020. №4

2. Орлова Е.М., Никитина Н.Ю. Влияние социальных сетей на развитие бизнеса. – 2020. [Электронный ресурс] -URL:

https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/86148/1/978-5-7996-3053-9_2020_046.pdf. Дата обращения: 03.04.21

3. Официальный информационный ресурс Премьер-министра РК. Госкомиссия одобрила срочный пакет мер по поддержке предпринимателей. [Электронный ресурс] -URL:

<https://primeminister.kz/ru/news/goskomissiya-odobrila-srochnyy-paket-mer-po-podderzhke-predprinimateley-523710>. Дата обращения: 05.04.21.

Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020. [Электронный ресурс] -URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g. Дата обращения: 05.04.21.

Как будет развиваться экономика Казахстана в 2021 году. Республиканский деловой еженедельник «Курсив» 12.01.2021 г. [Электронный ресурс] -URL: <https://kursiv.kz/news/ekonomika/2021-01/kak-budet-razvivatsya-ekonomika-kazahstana-v-2021-godu>. Дата обращения: 15.04.21.

Инновации в эпоху COVID-19. Тренды цифровой трансформации бизнеса в условиях кризиса и пандемии. [Электронный ресурс] -URL: <https://rtlq.ru/static/docs/COVID-19-business-digital-innovation-transformation.pdf>. Дата обращения: 15.04.21.

УДК 327.7

Калкаманов А.

Магистрант 2 курса,

ОП 7М03101- Международные отношения

askar.askarov.1396@gmail.com

Astana International University

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В РК

Сегодня наблюдается стремительное развитие цифровых технологий, занимающих все больше места в современной жизни. В настоящее время уровень доступа интернета в странах СНГ превышает 75% (по данным ООН). Цифровизация все больше внедряется в нашу жизнь, значительно упрощая процессы жизнедеятельности.

По оценкам экспертов, в ближайшее время искусственный интеллект (ИИ) ликвидирует множество существующих ныне профессий, предлагая быстрые и точные решения в сферах компетенций человека. Автоматизация и роботизация оставляет человеческий труд невостребованным там, где требуется физическая сила или механическое воздействие, но пока

на поточном производстве и в рутинных операциях с заранее заданными алгоритмами.

В своей книге «Технологии, которые изменят мир» писатель М.Форд описывает ход развития технологий: «Сначала возможности ИИ будут реализовываться через встроенные приложения, используемые рабочими для повышения производительности, но затем по прошествии длительного времени, ИИ модернизируется до такой степени, что эти приложения будут способны выполнять большую часть работы автономно: искусственный интеллект станет рабочим инструментом уже для менеджеров, а не для рабочих. В итоге это приведет к существенному сокращению количества работников умственного труда и упрощению организационных структур, которое уменьшит количество менеджеров среднего звена».

Технологии BigData уже помогают обрабатывать огромные массивы информации и создают платформу для рывка в области искусственного интеллекта в РК [1].

С недавнего времени РК использует возможности ИИ. В «Казпочте» разработана виртуальная помощница Telegrambot Kazpost, которая общается с пользователями в Telegram, снижая тем самым нагрузку на колл-центр, при этом алгоритм Supervisedlearning, позволяет боту постоянно самообучаться. Благодаря применению технологии машинного обучения одна из систем онлайн-продажи билетов смогла заметно увеличить объёмы продаж театральных билетов в прошлом году.

Определить оператором Национальной платформы искусственного интеллекта Корпоративный фонд «Фонд поддержки исследований и разработок в сфере искусственного интеллекта».

Внедрение ИИ в медицину: в 2017 году между министерством здравоохранения и компанией IBM подписан меморандум о сотрудничестве по внедрению искусственного интеллекта в здравоохранении. Казахстан стал 16-й страной в мире, которая будет внедрять у себя искусственный интеллект в сфере здравоохранения.

Минздрав внедряет в государственные медицинские структуры самообучающуюся систему на базе ИИ, позволяющую лечить онкозаболевания.

Справочно: в информационных системах МЗ с 2005 года накоплено 14 ТБ данных, что сопоставимо с 5,8 миллиарда страниц текста. Это значительный объем данных, требующий обработки с применением технологий Big-data и ИИ, позволяющий проводить глубокий машинный анализ проблем и потребностей системы здравоохранения. Примером таких технологий является работа ИИ «Watson». «Watson анализирует мед.данные - учебников, научных публикаций и всевозможных клинических протоколов, и в течение одной минуты дает рекомендации по приоритетности лечения.

На данный момент в систему «Watson» передано сотни тысяч записей обезличенных больных, состоящих на учете онколога – платформа напрямую помогает эффективнее бороться с онкологическими заболеваниями. Кроме того, совместно с ЮНИСЕФ разработано мобильное приложение для патронажных медсестер по обслуживанию детей до пяти лет на дому. С того же времени, граждане РК могут оформлять больничные листы через портал egov [3].

В октябре 2020 года член постоянного комитета ВОЗ по Европейскому региону А.Нургожаев в парламенте предложил законодательно закрепить использование ИИ в медицине. Среди задач, с которыми уже справляется ИИ:

- распознавание образов;
- отслеживание клинических показателей;
- анализ данных из хирургических операционных;
- выработка схем лечения.

«К сожалению, РК начал внедрение ИИ именно с выработки схем лечения. Это один из сложных вариантов использования ИИ, требующий совершенно иного уровня медицинских стандартов, инфраструктуры и данных», – отметил А.Нургожаев. Он сообщил, что сейчас отечественный проект на основе ИИ предлагает решение для диагностики диабетической ретинопатии – заболевания, часто вызывающего слепоту. ИИ обеспечивает точность выше

отдельного врача, на уровне консилиума. Для нефинансовой поддержки внедрения ИИ в здравоохранении член комитета ВОЗ также предложил:

- сосредоточиться на самой отработанной группе задач – визуальной диагностике;
- заменить аналоговое диагностическое оборудование на цифровое;
- открыть отечественным проектам возможность пилотирования на обезличенных базах медицинских данных;
- создать среду для реализации проектов без выделения финансов;
- высвободившиеся трудовые ресурсы можно будет направить на решение более интеллектуальных клинических задач [4].

Следует отметить, что пандемия COVID-19 форсировала развитие цифровизации как во всем мире, так и в РК.

ИИ в ритейле: в ритейле сосредоточены колоссальные объёмы данных. По данным Комитета по статистике Министерства нац.экономики РК, в 2017 году объём розничной торговли в стране достиг 8,84 трлн тенге, увеличившись на 26,3% по сравнению с 2016 годом. При этом больше всего на рынке индивидуальных предпринимателей, в т.ч. торгующих на рынках и базарах, их доля – 45,3% рынка. Малый бизнес представлен в основном магазинами в жилых районах, его доля – 31,2%. Средние торговые компании занимают 7,8%, на крупные же торговые сети приходится 15,7% рынка.

Крупным розничным сетям приходится конкурировать с частниками, малым бизнесом, интернет-магазинами и друг с другом. И всё это на фоне снижения платёжеспособного спроса со стороны населения. Чтобы в этих условиях не только оставаться на плаву, но и успешно развиваться, казахстанские ритейлеры всё чаще обращаются к инновациям.

Например, в 2017 году, по данным Комитета по статистике РК, больше остальных на новые технологии потратили сферы оптовой и розничной торговли и ремонта автомобилей и мотоциклов. Сумма затрат – 109,38 млрд тенге – в два раза больше, чем потратили отрасли информации и связи, горнодобывающая промышленность и разработка карьеров, а также обрабатывающая промышленность. Всё больше игроков рынка стремятся использовать различные IT-решения, но пока лишь единицы осваивают искусственный интеллект, а ведь он способен совершить настоящую революцию в отрасли.

Одно из самых перспективных направлений ИИ – использование нейросетей для прогнозирования покупательского спроса. Оно помогает точно рассчитать количество продукции, сократив излишки и оптимизировав хранение скоропортящихся товаров. В систему загружаются исторические данные по продажам, информация об экономических факторах, погоде, загруженности дорог, инфраструктуре района, сезонности потребления и спроса, а также упоминания и отзывы по брендам/товарам в Интернете и СМИ.

Поиск взаимосвязи во массиве данных, позволяет выявлять наиболее/наименее значимые факторы, отслеживать порядок влияния во времени, ранжировать их для того, чтобы в дальнейшем нейронная сеть использовала эти принципы в своей работе. От качества инструментов и модели обучения будет зависеть, с какой точностью и на каком горизонте планирования нейросеть будет рассчитывать ожидаемый спрос. Крупнейшие мировые ритейлеры активно используют нейросети для прогнозирования спроса, российские игроки стараются от них не отставать и запускают первые проекты, а в РК пока только присматриваются к этой технологии.

Управление площадями в магазинах и расстановка товаров на полках – важная часть ритейла. От правильной выкладки продукции во многом зависит успех продаж в магазинах. Эффективно управлять ассортиментом позволяют интеллектуальные планыграммы на основе ИИ, учитывающие целый ряд факторов – от внешнего вида продукции и свойств торгового оборудования до предпочтений покупателей и исторических данных о скорости продаж тех или иных видов товаров. Благодаря этой технологии легко оценить эффективность продаж каждой единицы товара с конкретного метра торговой площади, что особенно важно в условиях постоянно меняющихся потребительских предпочтений. Среди казахстанских сетей умные

планограммы сегодня используют «Магнум» и «Меломан».

Для прогнозирования спроса и оценки эффективности торгового пространства используют анализ потребительского поведения. Он позволяет делать потенциальному клиенту выгодные предложения на основе изученных предпочтений, увеличивая средний чек, частоту походов в магазин, расширяя его потребительскую корзину. Анализируя и учитывая такие факторы, как количество оставшихся на складе товаров, срок хранения, скорость, с которой они продаются, а также время поставки новой партии, ИИ может определять оптимальные для ритейлера цены. Кроме того, искусственный интеллект способен существенно увеличивать охват промоакций, а также выбирать подходящие места для открытия новых торговых точек, анализируя разнообразные, в т.ч. неочевидные факторы, влияющие на потенциальную выручку.

У ИИ достаточный потенциал, он постепенно проникает в разные сферы экономики. Способность машин проанализировать растущие объемы данных крайне востребована, а использование подобных технологий позволяет получить преимущества перед конкурентами [2].

Сфера юриспруденции, которая до недавних пор являлась консервативной в области новых технологии, в последнее время претерпевает значительные изменения. При этом зарубежные аналитики считают, что юридические компании, не слишком восприимчивые к технологиям, могут остаться на периферии рынка.

Развитие цифровых технологии в юриспруденции можно выделить в нескольких направлениях: автоматизация типовых юридических услуг, юридические онлайн-сервисы для клиентов, переход системы правосудия в онлайн, а также создание решений на основе искусственного интеллекта.

Преимуществами новой технологии называют скорость и масштаб эволюции, быстрая работа с огромными массивами данных, идеальная память, многозадачность. Еще одним из важных преимуществ искусственного интеллекта указывают возможность анализа ситуации, учитывая многочисленные факторы.

Справочно: компания IBM разработала программу ROSS, которая отслеживает все изменения в законодательстве и прецеденты в области банкротства и на конкретный вопрос в этой отрасли права начинает поиск во всех существующих сводах законов, и, найдя ответ, формулирует его, подкрепляет подборкой правовых норм, судебных прецедентов и цитат из второстепенных источников. Пользователи программы говорят, что она помогает им сэкономить от 20 до 90% времени: так, задание, отнявшее шесть часов у юриста, работающего без программы, заняло у его коллеги с программой всего 2 часа. Эксперты отмечают, что этот машинный интеллект позволил снизить трудозатраты, повысив скорость и объем оказанных услуг.

На данный момент в отечественной судебной системе функционируют современные информационные платформы как «Төрелік», «Судебная повестка», «Ознакомление с судебными документами», «SMS-оповещение», система аудио-, видеофиксации, дистанционное отправление правосудия посредством видеоконференцсвязи. Особо оценен населением сервис «Судебный кабинет», посредством которого предоставляется более 50 видов услуг в электронном виде по всем направлениям судопроизводства, в т.ч. направления в суд искового заявления, заявления о выписке исполнительного листа, апелляционной жалобы и других документов, оплаты государственной пошлины в онлайн режиме, просмотра судебного документа, статуса дела, а также возможностью воспользоваться целым набором других функций.

Кроме того, в настоящее время в РК разработана программа «Е-уголовное дело», направленная на цифровизацию уголовного процесса. Программа охватывает все стадии уголовного процесса: от регистрации преступления, его расследования и до исполнения приговора. Внедряется его пилотная апробация в ряде регионов.

Вместе с тем, ИИ не заменит профессии, где необходим творческий подход, имеются нравственные и моральные аспекты.

Митио Каку в своей книге «Будущее физики» предполагает, что люди, профессии которых

связаны с человеческими отношениями, в т.ч. юристы, не останутся без работы, обосновывая это тем, что «робоюрист сможет ответить на простейшие вопросы по законам и юридической процедуре, но законы постоянно изменяются вместе с социальными стандартами и моралью. В конечном итоге интерпретация закона сводится к ценностной оценке, в которой компьютеры не сильны. Робот не сможет заменить присяжных, потому что те должны представлять здравый смысл и моральные принципы определенной группы людей, а они меняются со временем».

Для судьбы, во всяком случае во время отправления им правосудия, такие философско-этические категории как «истина», «добро» и «справедливость» имеют важное значение, поскольку именно эти ценности являются нравственными принципами разумного общества. Существует понятие свободы судейского усмотрения – обязанность суда разрешать спор в соответствии с обстоятельствами дела, применяя социальные нормы, которые являются истинно правовыми, то есть гуманными, защищающими законные интересы личности [5].

ЛИТЕРАТУРА:

1.«Искусственный интеллект в юриспруденции. М.Жаркынбеков»- [Электронный ресурс] -URL: <https://www.zakon.kz/4897293-iskusstvennyy-intellekt-v.html>

2.«Как искусственный интеллект поможет казахстанскому ритейлу» [Электронный ресурс] -URL: https://inbusiness.kz/ru/author_news/kak-iskusstvennyj-intellekt-pomozhet-kazahstanskomu-ritejlu.

3.«Суперкомпьютер Watson поможет лечить больных раком казахстанцев» [Электронный ресурс] -URL: <https://www.arnapress.kz/nauka-i-obrazovanie/106243-superkompyuter-watson-pomozhet-lechit-bolnyh-rakom-kazahstancsev>.

4.«В РК предлагают законодательно закрепить использование искусственного интеллекта в медицине». [Электронный ресурс] -URL: https://www.lada.kz/another_news/84846-v-kazahstane-predlagayut-zakonodatelno-zakreplit-ispolzovanie-iskusstvennogo-intellekta-v-medicine.html

5.«Искусственный интеллект в юриспруденции» [Электронный ресурс] -URL: <https://kz.utro.news/iskusstvennyi-intellekt-urisprudentsii-mzharkynbekov-18010507470083.html>.

ӘОЖ 323.21

Бақтығалиева Х.Б.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚӘТУ,

жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультеті,

халықаралық қатынастар мамандығы

Алматы, Қазақстан, e-mail: khadisha2397@gmail.com

САЯСИ ЖАУАПКЕРШІЛІК ӘДЕБИ

Андатпа. Мақалада саясат пен адамгершіліктің өзара байланысының философиялық аспектілері қарастырылған. Трансформациялық қызмет кез-келген этикалық модельді мақсатқа бағытталған рационалды әрекеттің элементіне айналдырады. Батыс құндылықтарын енгізу саясаткерлердің адамгершілік идеалдарының қоғам қажеттіліктерінен алшақтауына әкелді. Моральдық-этикалық нұсқаулар позициялар және қоғамды жаңартуға келісуге мүмкіндік береді. Оларсыз саясат әлеуметтік жауапкершіліктен ада және қоғамдағы әділеттілік пен мүдделердің үйлесімділігіне ықпал ете алмайтын азғындық әрекеттерге ауысады. Автор А.С.Каптоның еңбегіне құрылымы мен жіктелуіне талдау жасап, «саяси жауапкершілік этикасының» негізін саяси және моральдық жауапкершіліктің синтезі құрайды, оның негізінде «адамгершілік және санат» категориясымен анықталған халықаралық қатынастардағы міндеттемелердің жоғары деңгейі қалыптасады, - пікірін негізге алды.

Тірек сөздер: халықаралық қатынастар, халықаралық мораль, жауапкершілік этикасы, саяси жауапкершілік.

Abstract. The article deals with the philosophical aspects of the relationship between politics and morality. Transformative activity turns any ethical model into an element of goal-oriented rational activity

that has instrumental character. The imposition of Western values led to the fact that the moral ideals of politicians were cut off from the needs of society. Moral and ethical guidelines make it possible to agree positions and modernize society. Without them, politics degenerates into immoral actions that are devoid of social responsibility and cannot contribute to justice and harmony of interests in society. Based on the thesis of A.S. The author analyzes its structure and classification that the core of the “ethics of political responsibility” is a synthesis of political and moral responsibility, on the basis of which a higher level of obligation in international relations is formed, defined by the category “moral and political responsibility”.

Keywords: international relations, international morality, ethics of responsibility, political responsibility.

Аннотация. В статье рассматриваются философские аспекты отношений политики и морали. Преобразовательная деятельность превращает любую этическую модель в элемент целерациональной деятельности, имеющей инструментальный характер. Навязывание западных ценностей привело к тому, что моральные идеалы политиков оказались оторваны от запросов общества. Морально-этические ориентиры дают возможность согласовать

позиции и осуществлять модернизацию социума. Без них политика вырождается в безнравственные действия, которые лишены социальной ответственности и не могут способствовать справедливости и гармонии интересов в обществе. Опираясь на тезис А.С. Капто о том, что сердцевина «этики политической ответственности» — синтез политической и нравственной ответственности, на основе которого формируется более высокий уровень долженствования в международных отношениях, определяемый категорией «морально-политическая ответственность», автор анализирует ее структуру и классификацию.

Ключевые слова: международные отношения, международная мораль, этика ответственности, политическая ответственность.

Қоғамдық-саяси ой шеңберінде қалыптасқан жауапкершілік этикасын, сондай-ақ адамгершіліктің халықаралық қатынастарға әсер ету механизмін түсінуді талдау тұжырымдаманы нақтылауға болады және қажет деп тұжырым жасауға негіз береді. Біздің ойымызша, халықаралық қатынастар мен сыртқы саясат саласында қолданылатын «жауапкершілік этикасы» «саяси жауапкершілік этикасы» деп түсіндіруге болады. Дәл осы түсінік белгілі ресейлік саясаттанушы және дипломат А.С. Капто еңбектерінен көрсетілген.

Капто орынды атап көрсеткендей, «саяси жауапкершілік этикасының» негізін саяси және адамгершілік жауапкершіліктің синтезі құрайды, оның негізінде «адамгершілік және саяси жауапкершілік» категориясымен анықталған халықаралық қатынастардағы міндеттеменің жоғары деңгейі қалыптасады» [1].

Біздің ойымызша, саяси жауапкершілік - бұл халықаралық-құқықтық категория, сондықтан оны, ең алдымен, қанағаттандыру түрінде көрінетін халықаралық-құқықтық жауапкершіліктің (моральдық емес жауапкершіліктің) нысандарының бірі ретінде қарастыру тиімдірек, соның ішінде жәбірленуші тараптың құқық бұзушылықтың қайталануын болдырмауға, кешірім сұрауға, өкініш білдіруге, құқық бұзушылықтың нақты кінәлілерін жазалауға, жәбірленуші тараптың моральдық қанағаттандыруының басқа түрлеріне кепілдік беру, репрессиялар, сондай-ақ мүмкін болатын ұжымдық санкциялар бейбітшілік пен қауіпсіздікті бұзатын немесе қауіп төндіретін мемлекеттерге қатысты БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің шешімімен ғана қабылданады.

Моральдық жауапкершілікті моральдық нормалар мен халықаралық ынтымақтастықтың талаптарын бұзу туралы сөз болғанда да, этикалық тұрғыдан да, халықаралық құқықтық нормаларды бұзғаны үшін жауапкершілік тұрғысынан да түсіндіруге болады. Бұл тәсіл моральдық жауапкершілікті халықаралық құқықтық категория ретінде түсіндіруді жеңуге көмектеседі.

Саяси жауапкершілік этикасы өзінің ішкі типологиясымен сипатталады. Зерттеушілер жауапкершіліктің төрт түрін ажыратады: жағымды, жағымсыз, перспективалы және ретроспективті.

Позитивті жауапкершілік халықаралық қатынастар субъектісінің ерік бостандығын жүзеге асыруды әлемдік қоғамдастық өмірінің нормаларымен үйлестіруді көздейді. Оң жауапкершілік

категориясының құқықтық аспектілері мысалы, мүше мемлекеттер БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікті сақтау үшін негізгі жауапкершілікті сеніп тапсырған БҰҰ Жарғысынан, сондай-ақ экологиялық, экономикалық, және басқа да бірқатар халықаралық шарттардан өз көрінісін тапты[2].

Теріс жауапкершілік халықаралық қатынастар субъектісінің ерік бостандығы белгіленген нормаларды бұза отырып жүзеге асырылатындығымен байланысты. Мұндай жағдайларда оған қатысты қолданылуы керек қылмыскер бар өзі жасаған іс-әрекетке барабар материалдық және материалдық емес сипаттағы жаза шаралары. Алайда, кейбір жағдайларда халықаралық қауымдастық тиісті талаптарды қолдана алмайды.

Перспективалық жауапкершілік бұл жағдайда жалпыадамзаттық сипатқа ие және болашақ алдында тұрған тұрақты фактор болып табылатын халықаралық адамгершілік нормаларының міндетті күшін болжайды.

Сонымен, ретроспективті жауапкершілік моральдық беделді қалпына келтіруді, белгілі бір этикалық немесе құқықтық нормаларды бұзудан кейін келтірілген зиянды өтеуді көздейді. Өзін-өзі реттеу тетіктеріне негізделген перспективалық жауапкершіліктен айырмашылығы, ретроспективті жауапкершілік, басқалармен қатар, өзінің беделін бұзу, мәжбүрлеу арқылы жүзеге асырылады. Оның өзіндік генезисі де бар: егер мемлекет оған бағытталған моральдық өсиеттерді орындамаса пайда болады. Ретроспективалық жауапкершілік құқық бұзушының оның шайқалған моральдық-құқықтық имиджін қалпына келтіруге дайындығына негізделген екінші реттік жауаптылыққа, ал егер туындаған жағдайда екінші реттік жауапкершілікке ие болады.

Адамзат дамуының ғаламдық сипаты халықаралық қатынастар мен әлемдік саясат субъектілерінде саяси жауапкершіліктің әмбебап аспектісін қалыптастыруды қажет етті. Ол адамгершіліктегі жалпыадамзаттық элементтер негізінде жүзеге асады - Жердегі бейбітшілікті сақтау үшін жауапкершілік. Қазіргі саяси элиталар соғысқа апаратын саяси әрекеттер адамгершілікке жатпайды деп ойлауы керек. Осыдан халықаралық қатынастардағы саяси жауапкершілік этикасын мойындаудың сөзсіздігі шығады. Оның негізгі құндылықтарының қатарында ғаламшар туралы біртұтас идея, бір халықтың қауіпсіздігін басқалардың есебінен қамтамасыз ету мүмкін еместігін, тірі ұрпақтың өз ұрпақтарының алдындағы жауапкершілігін, теңдігін түсіну керек[3].

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Капто А.С. Мораль в моделях мироустройства. М.: Восток-Запад; 2011, 262-б.

[2] Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева. 3-е изд., доп. и перераб. М.: ИНФРА; 2007, 261-б.

[3] Цвык А.В., Этика политической ответственности в международных отношениях // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. 2017. Т. 17. № 2. С. 257-264.

Жумагазиева Махаббат Жасуланқызы
 Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
 ҚазХҚжӘТУ-нің магистратура
 ХҚ 2-курс магистранты
 han_saran@mail.ru, +77072876822

ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНЫҢ ШЕТЕЛ АСЫП КЕТУІ НЕЛІКТЕН КҮННЕН-КҮНГЕ АРТУДА?

Аннотация: Қазіргі қоғам үшін өте өзекті әлеуметтік, саяси және экономикалық маңызы жоғары, Қазақстан жастарының шетел асып жатуы, зияткерлік миграция мәселесінің басты себептерін анықтау және бұл мәселенің мүмкін шешімдерін ұсыну – еліміздің жағдайы үшін рөлі зор.

Кілт сөздер: жас түлек, зияткерлік миграция, эмиграция, иммиграция, шет ел, білім алу, жаһандану, экономикалық интеграция

Аннотация: Высокая социальная, политическая и экономическая значимость для современного общества играет важную роль для состояния нашей страны – выявление основных причин проблем зарубежной миграции казахстанской молодежи, интеллектуальной миграции и предоставление возможных решений этой проблемы.

Ключевые слова: молодой выпускник, интеллектуальная миграция, эмиграция, иммиграция, зарубежье, образование, глобализация, экономическая интеграция

Abstract: High social, political and economic significance for modern society plays an important role for the state of our country-identifying the main causes of problems of foreign migration of Kazakh youth, intellectual migration and providing possible solutions to this problem.

Keywords: young graduate, intellectual migration, emigration, immigration, abroad, education, globalization, economical integration

Қазіргі күнде әлем бойынша халықаралық қатынастар артып, мемлекетаралық байланыстар жаңа деңгейге шығып жатқаны – тек әлем елдері үшін емес, Қазақстан үшін де әсері айқын байқалуда. Дүниежүзілік саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени интеграция, яғни жаһандану үрдісінің әлем халықтары арасында қарқынды дамуы нәтижесінде, бүгінгі күні мемлекет ішілік, әлеуметтік өзгерістер ауқымы артуда. Сондай өзгерістердің бірі және маңыздысы ретінде зияткерлік миграция мәселесі күнделікті күн тәртібінен түсер емес. Тәуелсіздік тұғырын 30 жыл бұрын ғана құрған Қазақстан – жас, әлеуеті зор, болашақтың мемлекеті ретінде өз орнын айқындауда. Осындай, жаңашыл мемлекетке қалайша осы мәселе тән болып тұр. Қазақстанда интеллектуалды мигранттардың артуына не түрткі болуда?

Соңғы кездері миграция терминімен қатар айтылатын «Зияткерлік миграция» ұғымы күннен күнге тек танымал болып қана қоймай, әлем бойынша өз ауқымын секунд сайын арттырып жатыр. Қазіргі уақытта «Зияткерлік миграция» ғалымдардың, жоғары сапалы мамандардың өз елінен тысқары жерге жұмыс істеу мақсатымен көшуімен сипатталады. Алайда, нақты бұл тұжырымға да ғылыми дискурста да нақты анықтама берілмеген. Әдетте зияткерлік мигранттар ретінде өзге елге көшіп жатқан ғалымдар, зияткер тұлғалар, шет елде білім алатын студенттер, жаңа ғылыми-технологиялық мамандықтардың шеберлерінің миграциясын жатқызады.

Зияткерлік миграция мәселесі қазіргі қарқыны мен ауқымы, сипаты осыдан 20 жыл бұрынғы зияткерлік миграциямен салыстырғанда жер мен көктей. 1990-жылдардағы зияткерлік миграция негізінен этникалық сипатқа ие болып, ауқымы жағынан қазіргіден бірнеше есеге артық болды. Ал, қазір ауқымы жағынан демографиялық жағдайға әсер етеді деп айтарлықтай болмағанымен, мемлекетке тигізер әсері бірнеше есеге ауқымдырақ. Зияткерлік миграция басқа

миграция түрлеріне қарағанда елдегі саяси жағдайға көбірек тәуелдірек. Себебі, саяси жағдайға байланысты елдегі кәсіби мамандандырылған салада, ғылыми зерттеу жұмыстарына жағдай мен қолайлы ортаның орнауы – ғалымдардың ғылыми жетістікке жетуінде, бір салада маманның ашылу мүмкіндігі анықталады. Ал, XX-XXI ғасырларда жеке елдердің ғана емес, жалпы әлемдегі саяси жағдай, саяси климат өзгерді. Бұл трансформация жаһандану үрдісімен байланысты. Яғни, жалпыәлемдік саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени интеграция, халықаралық бірлестік пен ынтымақтастықтың орнауы басты себеп екені тайға таңба басқандай[1]. Соңғы 80 жылда қарқынды жүріп бастаған зияткерлік миграция – халықаралық қауымдастықтың бір-бірімен тығыз байланыс орнауымен тұба-тұс келген. БҰҰ-ның құрылуы, әлемде орнап жатқан саяси одақтар, экономикалық интеграциялар және тағы басқа халықаралық қатынастардың оң нәтиже беріп, геосаяси жағдайды тиісті түрде пайдаланып бастаудың нәтижесінде. Алдымен, бұл трансформация жеке мемлекеттердің шекаралары экономика жағынан ашық бола бастауымен сипатталды. Яғни, өндірістер мен өнеркәсіптер, тауар айналымдары дүниежүзілік масштабтарға ауыса бастады. Ал сонымен бірге адамдар ағымы да артты.

Қазақстан тәуелсіздігін алған жылдары көшкен халықтың негізгі басым көпшілігі өзге ұлт өкілдері болды. Бұл сол кезеңдегі саяси өзгерістермен тығыз байланысты. КСРО-ның құлдырауы, құрамына кірген елдердің өз тәуелсіздіктерін алуы нәтижесінде, еліміздегі өзге ұлт өкілдері өз туған отандарына қайтуды жөн көріп, шетел асып жатты. Тек 1990 жылы Қазақстаннан шетелге 79,4 мың немістер, 1,6 мың татарлар, 1,4 мың беларустар көшті.[2] Сол кезеңнің ерекшелігі де осы саяси өзгерістерге байланысты әлемдегі өзгерістердің орнауы болып табылады.

Ал, қазіргі кезде, саяси өзгерістер есебінен емес, саяси әлеуметтік бірлестіктерді, экономикалық интеграцияны толық сипаттайтын жаһандану үрдісі басты назарды алып отыр. Жаһандану деген сөзді естімеген құлақ жоқтың қасы. Шынында, қазіргі заман сипаты да осы жаһанданумен анықталады. Мемлекеттер арасындағы достық қарым-қатынастар, халықаралық ұйымдар есебінен, ұлтаралық бірлестіктердің құрылуы, дүниежүзі бойынша ортақ қоғам, ортақ саясатты көздейді. Халықтардың еркін миграциясы, мемлекеттер арасындағы байланыстың жаңа сатысының дәлелі. Яғни, қазіргі зияткерлік миграцияны қоғам талабы, қалыпты жағдай деп қарастыруға болады. Себебі, зияткерлік миграция әрқашан болған, болып жатқан және болатын мәселе ретінде өзін баяғыдан-ақ әлемге танытып қойған үрдіс. Бұл мәселе әрқашан болғанымен, мемлекеттің пайдасына өзгертуге, тиімді қолдануға ешкім кедергі келтірмейді және оған Қазақстанның мүмкіндіктері орасан зор. Алайда, ол мүмкіндіктерді қалай тиімді пайдаланбақпыз, егер зияткерлік мәселенің басты себептерін анықтап, мемлекет тарапынан қадам жасамасақ?

Кез-келген мемлекет үшін зияткерлік эмиграцияның келтіретін шығыны, зияны орасан зор. Тек демография жағынан емес, халық сананың азаюы емес, мемлекеттің болашағына тікелей әсер етуімен маңызды. Еліміздің негізгі даму бағыты осынау жаһандану кезінде – ғылыми-технологиялық прогресс. Озық технологиялар мен инновациялық идеялар жарысы күннен күнге артуда. Яғни, қазір мемлекеттер жарысы әскери күшпен емес, ғылыми жетістіктермен өлшенуде. Жаңа технологиялар мен ғылыми ізденушілік жұмыстар, жаңа ғылыми жаңалықтар саны артып жатқан заманда бәсекеге қабілеттілік – мемлекеттің болашақта жаһанданумен жұтылып кетпеуінің, ғылыми сайыста артта қалып, дамыған елдер көшінің соңында қалып кетпеудің басты шарты. Ал, осы шарт еліміздің ертеңі болып, ел артқан үміт, халық алдындағы келешек үшін жауапкершілік, осы – қазіргі заман батырларының мойнында.

Ал, қазіргі зияткерлік миграция – осы сенімді су сепкендей басуда. Күннен күнге шетел асып кетіп жатқан жастарымыздың саны артуда. Бір жағынан, шетелде білім алуы – олардың халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Шетелдің әдістерімен білім алу арқылы АҚШ, Германия, Ұлыбритания, Канада сияқты ғылыми-технологиялық саладағы хас-шеберлердің қателіктері мен жетістікке жетудегі басты қаруларын білу арқылы, сол елдердің өзін озып кетуге әлеуетіміз жеткілікті болғандықтан, бұл өте маңызды стратегиялық шешім. Алайда, барлығы өзгеше болуы да мүмкін.

Қазақстан үшін әрбір мектеп бітіруші түлек үлкен қазына. Қазақстан жастарын білімді қылып өсіруге, жеткізуге, жан-жақты дамытуға мемлекет бюджетінен қыруар қаржы жұмсалады. Жалпы білім беретін орта мектептің бір оқушысына жылына 224 мың теңге бөлінеді[3]. Сонда бір оқушының мектепті толық оқып шығуына орташа шамамен 2,7 млн теңге бөлінеді. Мемлекет оқушыларға арнап оқушылар сарайын, үйірмелер мен бос уақытты пайдалы өткізу үшін сан түрлі бағдарламалар, жобалар жасап жатыр. Жастарға, еліміздің болашағына инвестиция жасалып жатқанда, осы инвестиция қайтымсыз, шетелге көшіп кетуі мемлекет экономикасы мен әлеуметтік жағдайына жығылғанға жұдырық болуда. Себебі, оларға бөлініп жатқан қаржы халық қалтасынан кетіп жатқан салық, ата-аналарының салықтары. Осы орайда, халық үмітін тастап, оқушылардың шетел асып, «жақсы өмір» іздеп кетуі өкінішті. Қазақстан жастары әлем бойынша білімі жағынан, инновациялық көзқарас және креативтілігі жағынан жоғары бағаланады. Бірақ, біздің сол «ақыл-ойларымыз» қазір Сингапур, АҚШ, Канада, Ресей, Германия, Израиль, Қытай сияқты елдерде тарап жүр. Қазақстанда жоғары сапалы мамандар, білікті мамандар тапшы. Шетелден мамандарды тарту көп шығын алып келеді. Ал, өз мамандарымызды пайдалану әлде қайда тиімді болушы еді.

Күнделікті күн тәртібінен түспей келе жатқан көкейтесті зияткерлік эмиграция мәселесінің басты себебі ретінде жаһандану, ал соның ішінде, маңызды факторлардың біріншісі ретінде экономикалық интеграцияны қарастырсақ. Экономикалық интеграция бірнеше мемлекетпен келісе отырып, экономикалық жағдайын көтеру. Қазақстан осы экономикалық интеграциядан не алады және бұдан бізге зияны тимейді ме деген сұрақ көптеген адамдарды қызықтыруда.

- Біріншіден, Қазақстан ЕЭО-тың құрамында болу арқылы экономиканың бірнеше сатыға көтере алады. Себебі, осы одақтың арқасында біз жаңа мүмкіндіктер мен жаңа дәрежеге оңай қол жеткіземіз. Яғни, біздің еліміз Еуразияның жүрегінде орналасқандықтан мұхитқа жол жоқ. Ал, Ресеймен экономикалық одақта болу арқылы біздің тауарлар тек Еуразия елдеріне емес, барлық әлемге мұхит арқылы тарауына мүмкіндігі бар екені айдан анық. Және осы одақ арқылы, тауарларды теміржол арқылы тасымалдау құны бірнеше есеге төмендеді. Бұл экономиканың дамуына орасан зор септігін тигізеді.

- Екіншіден, экономикалық интеграция тек экономикалық жағдайды жақсартып қоймай, саяси, әлеуметтік жағдайды жақсартары маңызды. Атап өтсек, Қазақстанның Қырғызстанмен, Армениямен, Ресеймен және Беларусьпен қарым-қатынасы артады, сауда-саттық жоғарғы дәрежеде жүреді. Және сапалы өнім бес елдің қарапайым дүкендерінің сөрелерінде тұратыны, түсетін пайданың қарапайым кездегі тауар алмасымынан 20%-дан жоғары болатыны алдын ала ұйымдастырылып, қазіргі таңда дәлелденіп жатқаны экономикалық интеграцияның пайдасына тағы дәлел.

- Үшіншіден, басқа елдерге жұмысқа бару, өндіріс орындары мен жұмыс орындарының көптеп ашылуы, халықтар мен ұлттар мүдделерінің сақталуы арқылы үлкен пайда көрері тайға таңба басқандай. Алайда, таяқтың екі ұшы болады демекші, бұл бүгінде еліміздің пайдасына емес, керісінше, осы зияткерлік мәселеге алып келуде. Кедендік одақ, еркін еңбек және білім мигранттарының қозғалысы – қазақстандықтардың өзге елге көшу идеясын іске асыруға көмектесуде.

Қазақстандықтардың шетелге деген қызығушылығы білім беру саласымен тығыз байланысты. Қазақстанда білім саласына қыруар ақша жұмсалғанымен, көрсетіп жатқан нәтижелері, шын мәніндегі білім беру саласының жағдайы бөлінген қаржыны мүлде ақтамауы ащы болса да, шындық. Қазақстандық Жоғарғы оқу орындарының ішінде халықаралық стандарттарға сай жабдықталған, білім сапасы бәсекеге қабілетті жоғарғы оқу орындары саусақпен санарлық. Бұл өз кезегінде елдегі тағы бір маңызды мәселеге, жемқорлықтың жоғарғы деңгейіне алып келеді. Жоғарғы оқу орнына түсу, мемлекеттік гранттарды барынша әділ таратуға, лайықтыларға ғана таратуға тырысқанымен, бұл тұста жемқорлық мәселесі орын алатыны таңдай қақтырмай қоймайды. Ал, Қазақстандықтардың шетелге оқуға, соның ішінде Ресей мен Қытайға көшуінің басты себептері ретінде :

Ⅴ Біріншіден, Ресей мен Қытай жыл сайын бөлетін гранттар бойынша арзан немесе тіпті тегін оқыту.

Ⅴ Екіншіден, Қытай мен Ресейдің жоғары оқу орындарына түсу салыстырмалы жеңіл. Себебі, ҰБТ мен тілдік тесттер талап етілмейді. Батыстың оқу ордаларына оқуға түсумен салыстырғанда, көрші елдерде білім алу тиімдірек.

Ⅴ Үшіншіден, ата-аналар үшін балаларды жақын елдерге жіберу материалдық жағынан да, қауіпсіздік жағынан да қолайлы.

Одан бөлек, дарынды жастарымыздың мұхит асып жатуының себебі – Қазақстанда ғылымға әлі тиісті деңгейде көңіл бөлінбеуі, ғылыми зерттеулерге деген қолдаулар мен климаттың жеткіліксіздігі, ғылыми базаның төмендігі мен КСРО кезінен келе жатқан «ескі ой, көзқарастың» жас ғалымдардың ашылуына кедергі жасауы. Ал, еліміздің ең дарындыларын АҚШ-тағы «Айви Лигасында» (орысша- «Лига Плюща»)[4], яғни АҚШ-тың солтүстік-шығысында орналасқан Американың және әлемнің ең үздік жоғарғы оқу орындары, университеттерінің қауымдастығында білім алуға шақыруы тек Қазақстан емес, әлем жастарына арман болып келетін мүмкіндік. Ең мықты деген оқу орындары жас дарындылардың, интеллектуалды тұлғалардың ашылуына, қай салада мықты екенін анықтап, сол сала бойынша мүмкіндіктер беруі арқылы өз елінде, Қазақстанда әлі ешқашан болмаған ғылыми зерттеулерге деген қолдауларға ие болуы олардың мықты жақтары, ал біздің ел үшін сын.

Білім саласы – ғылыми-технологиялық даму басты бағдарға айналған заманда қоғамның маңызды бағытына айналған уақытта, жаһандану қарқынды етек жайып жатқан кезде, еліміздің әлеуеті мен қазба байлығы, мүмкіндіктері, экономикалық басымдылығын шын мәнісіндегі халық жағдайы мен мемлекеттегі мәселелермен сәйкестендіріп, өзге елдермен салыстыру жүргізе келе шетелге көшіп кету – жастардың жеке басының болашағы үшін маңызды. Ал, тек патриоттық рухты дамытып, жастардың болашағы үшін жағдай жасамай, әр салада қателіктердің тым көп болуы, үйлесімсіз жайттардың логикалық шешімін таппауы – бұл мәселені ешқалай шеше алмайтыны айдан анық. Сол себепті, мемлекетте ең бірінші жемқорлық, парақорлық және жағымпаздық саясатының көзін жою басты шарт. Барлық мәселенің бастамасы болып тұрған осы комплекстік мәселе өз шешімін таппай, басқа салалардағы мәселелерді шешіп, жағдайды жақсарту мүмкін емес. Тек, содан кейін білім саласына барынша көңіл бөліп, жас дарындарға барынша жағдай жасау. Жоғарғы оқу орындарының деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізіп, ғылыми зерттеу орталықтарының санын арттыру қажет.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйініне келетін болсақ, жаһандану дүниежүзілік басты үрдіске айналған уақытта зияткерлік миграцияны ешқалай тоқтата алмаймыз. Алайда, осы зияткерлік миграцияның басты себептерін анықтай отырып, елдің осал салаларын дамытуға, мемлекеттегі кемшіліктерді шешуге бағыт алу арқылы, оның оң пайдасын көре аламыз. Зияткерлік миграция әлем бойынша жүріп жатқан үрдіс болғандықтан, бәсекеге қабілеттілік басты шарт болып табылады. Және қазіргі Қазақстанның зияткерлік миграция жағдайына қарай отырып, еліміздің бәсекеге қабілеттілігі әлі төмен деңгейде екенін айтуға болады. Елдің ертеңі болып отырған жастардың елді алдыңғы қатарға шығаруы, сол жастарға қазір жасалатын, жасалып жатқан жағдай мен мүмкіндіктерге байланысты екенін ұғынып, барынша дарынды жастардың біздің елде ғылыми жетістіктерге жетіп, әлем елдерін таң қалдыруы арқылы, елге сырттан дарынды жастардың ағылуына жол ашу арқылы зияткерлік миграцияны ел пайдасына қарату мүмкіндігін тиімді пайдалану басты назарға қойылуы керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Кузнецов В.И. Что такое глобализация? // Мировая экономика и международные отношения. – - №2. – С.15. (Kuznetsov V.I. Chto takoye globalizatsiya? // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya. – - №2. – S.15.)

2. Архангельский В.Н., Денисенко М.Б., Елизаров В.В., Жусупов Б.С., Молдакулова Г. М. // «Анализа положения в области народонаселения в Республике Казахстан» // [Электронный ва-

риант] (Arkhangel'skiy V.N., Denisenko M.B., Yelizarov V.V., Zhusupov B.S., Moldakulova G. M. // «Analiza polozheniya v oblasti narodonaseleniya v Respublike Kazakhstan» // [Elektronnyy variant])

3. InformБЮРО: «Подушевое финансирование в школах. Решит ли оно проблемы среднего образования?» // Ербол Казистаев, 26.10.2019 (InformBYURO: «Podushevoye finansirovaniye v shkolakh. Reshit li ono problemy srednego obrazovaniya?» // Yerbol Kazistayev, 26.10.2019)

4. Посольство и Консульство США в Казахстане: Международная программа студенческого обмена (Global UGRAD) (Posol'stvo i Konsul'stvo SSHA v Kazakhstane: Mezhdunarodnaya programma studencheskogo obmena (Global UGRAD))

5. Today.kz : Сколько казахстанских студентов учится за границей (Today.kz : Skol'ko kazakhstanskikh studentov uchitsya za granitsej)

6. ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ТУРАЛЫ ШАРТ (2014 жылғы 29 мамырда күшіне енді - Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары бюллетені, 2015 ж., № 2, 11-құжат) (EWRAZĪYALIQ ÉKONOMĪKALIQ ODAQ TWRALI ŞART (2014 jilǵı 29 mamırda küşine endi - Qazaqstan Respwblıkasınıñ xalıqaralıq şarttarı byulleteni, 2015 j., № 2, 11-qujat)

УДК 122/129

Елеуов Р.А.,

студент 3 курса направления подготовки
«Социально-культурная деятельность»

Алматинский филиал

Санкт-Петербургского Гуманитарного
университета профсоюзов

Rafa07@bk.ru

Научный руководитель – Цепкова И.Б.,

к.полит.н., профессор

Алматинский филиал Санкт-Петербургского
Гуманитарного университета профсоюзов

Cepkova1308@mail.ru

ПРОБЛЕМА РАЦИОНАЛЬНОСТИ В АНТИЧНОЙ ФИЛОСОФИИ

Аннотация: в статье рассматривается проблема разума и рациональности античными философами (милетская школа, элейская школа, Пифагор, Платон, Аристотель), которая выделяет диаметрально противоположный взгляд на проблему.

Ключевые слова: гносеология, рациональность, разум, линия Платона, линия Демокрита

Проблема разума важна сегодня, когда усилилась роль человека в решении глобальных задач современности. Актуальности проблемы разума также как и на протяжении всей истории развития человеческого познания становится велением времени; её разработка находится в тесном взаимодействии и взаимосвязи с практикой современной социально - экономической жизни.

Понятие «разум» в интересующем нас смысле начало формироваться на рубеже VII-VI вв. до н.э., когда плеяда древнегреческих мыслителей из города Милета (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен) внесли значительные новшества в постановку и решение издавна волновавших человечество важнейших мировоззренческих проблем, что ознаменовало рождение философии. Отказавшись от воспроизведения традиционных мифологическо-религиозных представлений о начале, строении, существовании и изменении мира, они попытались самостоятельно, силой своего собственного разума найти ответ на эти вопросы. Стоит подчеркнуть, что это

разумение не было чисто спекулятивным, а опиралось на известную сумму наблюдений над природными явлениями, имело известные эмпирические основания. Общеизвестно, что первые древнегреческие философы были и первыми естествоиспытателями, так что философская рациональность зарождалась в единстве с научной рациональностью. В ходе данного процесса знание было противопоставлено слепой и безотчётной вере в истинность предшествующих мировоззренческих представлений, поддерживаемых силой многовекового религиозного пиетета. Тем самым рациональность, формирующаяся в лоне философии, включила в себя принцип критического подхода к наличным мировоззренческим представлениям и тесно связанный с ним принцип необходимости аргументированного обоснования каждого положения, претендующего на истинность: «всеобщее согласие» с каким-либо утверждением было признано несостоятельным перед лицом хотя бы одного обоснованного возражения.

Всё это намечало принципиальную грань между философско-научным разумом, воплощающимся в растущей совокупности знаний, и мифологически-религиозным сознанием как конгломератом лишённых истинности верований. Хотя в антропоморфно-гилозоистических элементах учений милетцев заметны некоторые отголоски мифологических представлений, в целом последние преодолевались и отвергались рождающейся философией. В ней мироустроенческая функция от богов передана вещественно-материальным первоначалам (вода, апейрон, воздух; к ним можно также добавить огонь Гераклита), которые мыслятся извечно существующими и обладающими деятельной, творческой силой; именно в этом, противоречащем религии смысле перечисленный «стихии» иногда называются «божественными» [1, 26]. Проследившая далее эту линию деструктивного переосмысления религиозных представлений уместно отметить, что у Эпикура и Лукреция сами боги рассматриваются как своеобразные порождения материи, чудовищно-громadne скопления атомов, которые из-за своей расположенности в межмировых пустотах никак не влияют на происходящие в мире события, что означало отрицание богов в собственном смысле этого слова. Таким образом, привозникновение философской рациональности ярко проявилась и в дальнейшем получила мощное развитие весьма существенная для неё методологическая установка на объяснение мира из него самого, не апеллируя к мифическим сверхъестественным силам (по сути дела ничего не объясняющим), само существование которых было признано не только недоказанным но и принципиально невозможным.

Разумеется, сказанное относится не ко всей античной философии, а лишь к одной из линий её развития, идущей от милетских натурфилософов к атомистам Демокриту, Эпикуру и Лукрецию. В.И. Ленин назвал «линией Демокрита» - одна из двух основных линий не только античной, но и всей последующей философии. Нельзя не признать, что перечисленные черты этой линии являются фундаментальными для философской рациональности.

Однако это лишь один, хотя и имеющий первостепенную важность аспект той рациональности, которая формируется с началом развития философии. Другой определяющий аспект философской рациональности, характеризующий её отличие от чувственно-эмпирической ступени познания, заключается в выходе за пределы простого наблюдения и фиксации фактов, за пределы того «многознания», которое, по выражению Гераклита, «не делает умным» [1, 110]. Открыть в реальности то, что не может быть дано в чувственном восприятии, но что является в ней самым существенным - такова для философов главная задача разума и высшее оправдание его необходимости для человека. С точки зрения Фалеса, Анаксимандра, Анаксимена, Гераклита, способность воды, апейрона, воздуха или огня быть первоначалами бытия не усматривается чувствами самими по себе, но может быть постигнута только разумом, осмысливающим чувственные восприятия. Проблема единства разума и чувств имела важнейшее значение практически для всех античных материалистов (за исключением, быть может, Эпикура), тогда как философы идеалистической ориентации, в особенности Платон, отрывали рациональности от чувственности, что, собственно, и являлось гносеологическим источником идеализма.

Вслед за Гераклитом античные философы включили в число фундаментальных задач разумного познания открытие той необходимости, которая «правит миром» и которой

подчиняются все происходящие в нём события. Самим Гераклитом вселенская необходимость, именуемая Логосом, мыслилась как скрытая глубинная гармония различного и как напряжённое единство противоположностей, между которыми происходит борьба; тем самым перед разумом ставилась задача выявления того, что ныне мы называем объективной диалектикой. У таких мыслителей, как Демокрит, понятие правящей миром необходимости свелось к универсальному детерминизму, в соответствии с чем на первый план выдвинулась задача обнаружения всевозможных естественных причинно-следственных отношений. Для идеалистической линии (Платон, Аристотель и их последователи), было, напротив характерно настаивание на том, что в мире господствует сверхъестественная божественная по своей сути целесообразность, в свете чего перед разумом ставилась задача раскрытия вселенской телеологии.

Наряду с этим в сфере рационального познания античные философы включили исследование проблем отношения между единым и многим, субстанцией и акциденциями, вечным и преходящим, пребыванием и изменением, движением и покоем, возможностью и действительностью, необходимостью и случайностью, бесконечным и конечным, простым и сложным и т.д.

Начиная с Сократа и Платона, в древнегреческой философии всё более отчётливо осознаётся, что для развития рационального познания фундаментальное значение имеет выработка понятий с присущими им функциями обобщения и абстрагирования. Формирование понятийного (категориального) аппарата философии (основополагающую роль в этом процессе сыграл Аристотель) было важнейшим этапом на пути развития философской рациональности. Надо отметить, что достигнутый при этом прогресс рациональности ставил перед античной мыслью весьма трудные вопросы об отношении между общностью понятия и единичностью обобщаемых им вещей, а также проблему относительной независимости существования понятий от существования соответствующих вещей. Здесь коренились серьёзнейшие гносеологические основания для возникновения идеалистической концепции Платона, согласно которой «идеи» (под ними в сущности имелись в виду именно понятия в их познавательно-обобщающей функции) не только существуют независимо как от вещей, так и от человеческого сознания, но также являются онтологически первичными по отношению к вещам и каким-то образом порождают последние. Действительное отношение между понятиями о вещах и вещами оказалось в платонизме и принципиально родственных ему философских учениях инверсированным. В этом смысле идеализм означал отход от главной цели рациональности - постижении истины [2, 413]. Стоит заметить, что обоснование Платоном основных положений своего учения об идеях оказалось весьма слабым и это было выявлено наиболее проницательными философами уже в античности. Существенно и то, что если в своём возникновении и аутентичном развитии философская рациональность выступала антиподом мифологическо- религиозного мировоззрения, то для платоновской философии характерна ремифологическая и теологизация.

Задолго до того, как Аристотель разработал логическое учение, древнегреческие философы широко оперировали умозаключениями. Это была конкретная форма функционирования рациональности. Она, однако, была поставлена под сомнение и серьёзно дискредитирована софистами. Полемика с ними Сократа и Платона со всей ясностью обнаружила необходимость перехода от интуитивного представления о том, каким должно быть правильное рассуждение, к вполне рефлексированному и закреплённому в чётких правилах пониманию этой правильности. Осознание того, что рациональное знание должно быть логичным, и создание Аристотелем детально разработанной концепции логически упорядоченного мышления явились одним из крупнейших достижений античной философии.

Следует заметить, что одна из ведущих тенденций этой философии состояла в том, чтобы превратить формально - логическую корректность рассуждения в единственный критерий его истинности. Впервые эта тенденция отчётливо обнаружилась (опять-таки задолго до Аристотеля) в работах философов элейской школы, наиболее крупными представителями которой были Парменид и Зенон. Их рассуждения относительно единого и многого, прерывности

и непрерывности, движения и покоя выявили ряд логических парадоксов, которыми по сути дела ставилась проблема диалектической противоречивости бытия и диалектического познающего мышления. Но если Гераклит в аналогичной ситуации смело допустил реальности такого рода единства противоположностей, то элеаты, находившиеся во власти метафизического предрассудка о невозможности внутренней противоречивости бытия, объявили наблюдаемое в мире движение и множественность вещей свидетельством того, что этот мир иллюзорен, а «истинное бытие» является единым, неизменным и лишённым движения, и сделали неправомерный вывод, прямо ведущий к платоновскому идеализму, что такого рода бытие имматериально.

Проблема отношения между разумом и чувствами была одной из ключевых в античной философии. Подавляющее большинство представителей последней было убеждено, что чувственные представления могут быть (или даже обязательно являются) более или менее искажёнными образами предметов (т.е. сравнительно немногие античные философы, которые, подобно софистам, формально провозглашали полное доверие к чувствам и заявляли, что всё представляемое ими реально существует, практически стирали всякое различие между истиной и заблуждением; предельно плюрализируя истину, они тем самым полностью релятивизировали её, что означало её отрицание). Но одни философы, в основном тяготевшие к идеализму, полагали, что вследствие этого чувственный опыт не имеет никакой познавательной ценности и рациональное познание должно развиваться в полной независимости от чувств, неминуемо впадает в самые серьёзные заблуждения и потому для него обязательно в полной мере использовать познавательные возможности, заключённые в свидетельствах чувств; идя глубже этих свидетельств и проникая в суть бытия, разум должен в то же время согласовывать свои выводы с чувственным опытом. Такова была, например, позиция философов - материалистов Гераклита и Демокрита [3, 386]. При всей их критичности к свидетельствам чувств как таковым названные мыслители в принципе исключали возможность того, чтобы выводы представляемого ими философского разума вели к взгляду на чувственно воспринимаемый мир как на некую иллюзию. Последний был истинен для них как явление, сущность которого раскрывается разумом и образует определённое единство с явлением, так что изучение мира явлений открывает путь к рациональному постижению сущности, а последнее объясняет глубокие основания и причины чувственно воспринимаемого мира. Второе из рассмотренных решений проблемы отношения между разумом и чувствами выглядит значительно более трезвым по сравнению с первым, абсолютно антисенсуалистическим; именно в рамках второго решения была создана в высшей степени плодотворная концепция атомистического строения мира.

При обзоре античных представлений о разуме нельзя обойти молчанием воззрения Пифагора и пифагорейцев на математику, которую именно они конституировали как научно-теоретическую дисциплину. Дело в том, что математическую формализацию знаний о действительности пифагорейцы рассматривали как важнейшее, если не главное проявление той рациональности, которая проникает в сущность бытия. Из существенности выражаемых числами количественных определений действительности пифагорейцы сделали, однако, необоснованный вывод о высшей онтологической реальности чисел, об их онтологическом примате по отношению к вещам и их мироправительной роли. Поскольку числа рассматривались при этом как имеющие имматериальное бытие, постольку провозглашение их примата относительно материального мира открывало путь к идеалистическому воззрению на действительность. Гипостазированные числа превращались в некие подобия божеств, властвующих над миром.

Таким образом, та или иная гносеологическо-методологическая позиция философов влекла за собой определённые онтологические корреляты, результатом чего явилась серия общемировоззренческих конфронтаций, главной из которых была борьба между “линией Демокрита” и “линией Платона”. Рассмотренные процессы развёртывались не только и не столько в сфере “чистого” мышления, а имели определённую социальную обусловленность и социальную значимость, были связаны с интересами различных социальных групп и классов.

Сами античные философы не ограничивались постановкой проблемы разума и рациональности в гносеологическом и онтологическом аспектах, а ставили её также в этическом и политическом планах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чанышев А.Н. Начало философии. – М.: Издательство МГУ, 1982. – 184 с. – Серия история философии (книжная серия, МГУ).
2. Чанышев А.Н. История философии древнего мира: учебное пособие для вузов. – М.: Академический проект, 2011. – 608 с.
3. Дж. Реале, Д. Антисери. Западная философия от истоков до наших дней. Юг Античностью – ТОО ТК «Петрополис», 1994. – 336 с.

УДК 339.977

Садыханов И.Б.

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Казахстан, Алматы
ileke0905@gmail.com

МИРОВОЕ СООБЩЕСТВО И ГЛОБАЛЬНЫЕ РИСКИ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Андатпа. Бұл мақалада автор қазіргі кезеңдегі халықаралық қатынастарға тән тәуекелдердің табиғатын ашып көрсетеді, ұғымды анықтап, сонымен бірге осы процесстен туындайтын кемшіліктерді түсіндіреді, сондықтан «тәуекел» деген феноменді адам өмірінің кең ауқымын қамтитын көп қырлы призма бейне ретінде ұсынады. Мақалада жүргізілген зерттеулер тәуекелдерді жіктеу сияқты мақсатты көздейді, бұл өз кезегінде зерттелетін салада жаңа ғылыми-теориялық және одан әрі практикалық мүмкіндіктерді ашады. Қоғам мен мемлекет өмірінің барлық аспектілерімен тығыз байланысты экономикалық, әлеуметтік және экологиялық сипаттағы қауіптер мен қатерлер туралы сұрақтар қозғалады. Экологиялық тәуекелдер басты назарға алынады, оны талдау және алдын-алу энергетика саласындағы ғылыми-техникалық алға жылжуға және кейіннен тұрақты экономикалық дамуға жол ашуы мүмкін.

Тірек сөздер: халықаралық қатынастар, тәуекел, тәуекелдерді жіктеуі, жаһандық тәуекелдер, тұрақты даму.

Аннотация. В данной статье автор раскрывает природу рисков, характерных для международных отношений на современном этапе, и наряду с этим определяет такое понятие, как «риск», при этом поясняя о недостатках, вытекающих из данного процесса, в связи с чем рекомендует представлять феномен в образе многогранной призмы, которая охватывает широкий спектр человеческого существования. Исследование, произведенное в статье, преследует такую цель, как классификация рисков, что в свою очередь открывает новые научно-теоретические и дальнейшие практические возможности в изучаемой области. Дело идет о рисках и угрозах экономического, социального и экологического характера, которые тесно связаны со всеми аспектами жизни общества и государства. В особой форме раскрываются экологические риски, анализ и предупреждение которых способны привести к научно-техническому прогрессу в энергетической промышленности и в последствии к устойчивому развитию экономики.

Ключевые слова: международные отношения, мировое сообщество, риск, классификация рисков, глобальные риски, устойчивое развитие.

Abstract. In this article, the author reveals the nature of the risks characteristic of international relations at the present stage, and along with this defines such a concept as “risk”, while explaining the

shortcomings arising from this process, and therefore recommends representing the phenomenon in the image a multifaceted prism that covers a wide range of human existence. The research carried out in the article pursues such a goal as the classification of risks, which in turn opens up new scientific, theoretical and further practical opportunities in the studied area. The issue is about economic, social and environmental risks and threats, which are closely related to all aspects of the life of society and the state. Environmental risks are disclosed in a special form, because the analysis and prevention of them can lead to scientific and technological progress in the energy industry and as a result to sustainable economic development.

Key words: international relations, risk, risk classification, global risks, sustainable development.

Современный мир, как и в прошлом, так и в настоящем обладает характерным свойством меняться, и одну из особых ролей в этих метаморфозах играет человечество. При непосредственном участии человека в глобальной жизни планеты происходил ряд исторических, географических, естественно-научных, политических, международных и других разного рода событий: кроились границы, формировались государства, развивалась международная торговля, совершались колоссальные научные открытия, продвинувшие развитие человеческой цивилизации не только в глобальных масштабах, но и в космических. Но рассуждая в потоке данной мысли, нельзя исключать один неотъемлемо важный фактор постоянно сопровождающий все этапы человеческого развития и это непосредственно фактор риска. В связи с тем, что он в более или менее ярко выраженной форме проявляется на постоянной основе, автор назовет его в научно корректной форме – континуум риска. Неоспорим факт того, что все события и решения, принятые на международном либо же на государственном уровне параллельно подвержены рискам, и в свою очередь заблаговременно не просчитанные риски могут привести к наличию реальной опасности или же угрозы. В данном случае, необходимо также отметить, что в теории определить и установить все вероятные и возможные риски и угрозы не является выполнимым, в связи с чем автор называет риск – континуумом, постоянной переменной, имеющую диссипативную структуру, то есть проявляющую себя как независимая переменная, так и зависимая вытекающая в причинно-следственной системе координат.

Естественно в данном случае возникает серьезная необходимость дать текущему понятию свойственное ему определение, риск – определяется автором, как множество условий, обстоятельств и событий, находящихся в состоянии континуума, то есть еще не перейдя в состояние реальной угрозы или же катастрофы, бедствия, ущерба, они способны нести с собой, как и все характерные угрозе последствия, так и все необходимые возможности для ее предотвращения. Но уязвимость подобных попыток ученых и экспертов определить данный феномен заключается в том, что определяя такого рода сферу как риск, вы лишь сможете ограничить и сузить понятийную структуру данного элемента реальности [1, с. 139], что в свою очередь может отрицательно сказаться на области применения термина, в нашем случае в международных отношениях, в связи с чем наиболее разумным будет выражать риск, как некоего рода объемную фигуру, которая охватывает физическую карту планеты, и где на практике исследователи способны наблюдать и обозревать обстоятельства с разных уголков и множества граней спроектированной глобальной призмы, и в то же время быть наблюдаемыми и обозреваемыми сквозь нее. Именно здесь с момента, когда человек приступает к наблюдению, базовому инструменту любого исследователя, зарождается истинная наука, закладывается теоритическая составляющая, формируются закономерности, делаются выводы, и разрабатываются методы практического применения изученного.

Детальным изучением и анализом рисков на современном этапе занимается широкий спектр международных организаций, здесь мы можем перечислить, как и межправительственные организации, так и неправительственные организации, но если брать многосторонний обзор, включающий в себя, как точечный, так и всеобъемлющий анализ, то особым подходом выделяется всемирный экономический форум (ВЭФ) [2], функционирование которого не ограничивается, как определено в названии лишь экономическим мировым спектром, а точнее для получение

более конкретной экономической обстановки в глобальных парадигмах охватывает множество секторов человеческого развития. Подобный подход к анализу и подтолкнул к расшифровке актуальных на международной арене рискогенных обстоятельств, что в свою очередь и привело к дальнейшему формированию и созданию первичной классификации угроз и имеющих место быть рисков в существующей на сегодняшний день модели.

Начиная с 2017 года по настоящее время, а точнее по 2021 год, в суммарном порядке, на базе экспертного мнения специалистов и профессионалов из более чем 100 государств мира была сформирована подборка, которая включает в себя 104 разновидности рисков и угроз по характеристикам, относящимся к пяти основным секторам глобально-масштабной призмы риска, в число которых входят такие направления как политические, или же геополитические, далее экономические, затем экологические риски и угрозы, и не мало важные социальные и технологические составляющие. В свою очередь все перечисленные в указанном количестве были поровну распределены между двумя показателями или же измерениями, по максимальной вероятности свершения, и по влиятельности последствий свершения. Ранее до 2020 года рейтинг наиболее значительных для человечества рисков и угроз ограничивался только 5-ю наименованиями в каждом из измерений, но в 2021 году, в связи с особой рискогенностью обстановки на международной арене, ранжирование было расширено до 7-ми показателей в каждом соответственно, на основе чего автором был составлен сравнительный анализ рискогенности ситуации за крайние десять лет.

В результате полученных после анализа данных и расчетов были выстроены две последовательности согласно имеющимся показателям. В первой последовательности из 52 рисков, по максимальной вероятности свершения, в большей сегментной составляющей нашей призмы оказались риски – экологические, их процент достиг приблизительно половины всей суммы и равен 48,08% имеющихся данных относительно глобальных рисков; следующими расположились технологические риски, показатель которых равен 17,3% от общего числа; третью строчку занимает совокупность разных видов социальных рисков и опасностей, доля вероятности которых равняется 13,46% соответственно; далее на четвертой позиции, к большому удивлению, с процентной характеристикой 11,54% выделен экономический сектор рисков; и завершают текущую последовательность геополитические в соотношении 9,62%. Распределение глобальных рисков согласно максимальной вероятности свершения продемонстрированы в таблице 1 [3].

Таблица 1 – Распределение глобальных рисков согласно максимальной вероятности свершения

№	Глобальные риски	Процентное соотношение (100%)
1	Экологические риски	48,08%
2	Технологические риски	17,3%
3	Социальные риски	13,46%
4	Экономические риски	11,54%
5	Геополитические риски	9,62%

Во втором измерении, где в частности была оценена влиятельность последствий свершения, положение глобальных рисков отличается: особой влиятельностью характеризуются все также экологические риски в процентном соотношении около 40,4% соответственно; но первая отличительная черта проявляется социальных рисках, достигнувших 25% в данной шкале; затем на третьей ступени находятся, с 17,3% влиятельности, геополитические риски; за ними обосновались экономические составив 15,4% от общего числа; и вторая отличительная черта это 1,9 % значимости в секторе технологических рисков и угроз. Наглядным образом данное ранжирование будет продемонстрировано в таблице 2 [3].

Таблица 2 – Распределение глобальных рисков согласно влиятельности последствий свершения

№	Глобальные риски	Процентное соотношение (100%)
1	Экологические риски	40,4%
2	Социальные риски	25%
3	Геополитические риски	17,3%
4	Экономические риски	15,4%
5	Технологические риски	1,9%

Как вы знаете, в глобальных масштабах все государства вынуждены столкнуться с целым рядом рисков – это политические, экономические, социальные, экологические, технологические и другие. На глобальном уровне утрачивается возможность их регулировать, координировать действия по снижению их негативного влияния, сформировать общую риск-ориентированную систему управления [4]. Все они в какой-то мере связаны друг с другом, и могут оказаться взаимозависимыми и иметь причинно-следственную связь. Мировое сообщество на сегодняшний день, идет по пути восстановления и оздоровления экономики после затяжного кризиса, вызванного пандемией коронавируса. Здесь мы можем наблюдать то, как риски социального характера способны вызвать дальнейшее формирование экономических рисков и угроз, что в свою очередь оказывает влияние на экономическую обстановку не только в государстве, но и на региональном и глобальном уровнях. Пандемия столь тяжелого заболевания, как коронавирус привела к закрытию границ и приостановила процессы экономической глобализации мира, из-за чего государства понесли потери, которые привели к серьезным упадкам в плане ВВП этих стран. В частности, по докладу Всемирного Банка параметры роста валового внутреннего продукта в Китайской Народной Республике значительно сократились с присущих ей до пандемии 6% до минимальных 2%. Таким образом в 2020 году валовый внутренний продукт Китая вырос на 2,3% следует из данных Государственного статистического управления КНР [5]. Что же касается Российской Федерации то в прошлом 2020 году темпы роста ВВП также сократились на 4% исходя из прогнозов Международного Валютного Фонда, что касается Европейского Союза, то там наблюдается гораздо более глубокая кризисная обстановка. Так же особый фактор повлиявший на экономику стран мира – это ситуация со спросом и ценами на нефть, которая упала и вплоть до настоящего момента остается на уровне гораздо низком по сравнению с периодом до пандемии инфекции коронавируса. Также нельзя исключать то, что кризис повлиял на сферы услуг, малый и средний бизнес, таким образом возникшее быстрое падение спроса на внутреннем рынке также поспособствовало вхождению в состояние рецессии экономики.

Восстановление экономики государства после столь болезненного кризиса, также может сопровождаться возможными рисками. В данном случае есть 4 составляющих. Первый риск - это вероятность того, что пандемия затянется, на неопределенный срок, ибо она еще не под полным контролем и это может повлиять на процессы восстановления. Второй риск – это длительные темпы восстановления объемов международной торговли и инвестиций. Третий риск – это медленный рост экспорта углеродного топлива, в частности заторможенный рост спроса и цен на газ и нефть. Этот не мало важный пункт будет раскрыт в более подробной форме автором по ходу исследования данной статьи. И четвертый – риск, который характеризуется в производительном потенциале государств, ведь такие факторы как утечка мозгов, слабая здравоохранительная и образовательная система в стране могут негативно повлиять на прогнозируемые темпы оздоровления экономики.

Таким образом пандемия коронавируса, став препятствием для процессов как глобализации, так и регионализации стран мира, оказала существенное влияние не только в экономической сфере жизни общества, но и в политическом, социальном, культурном и других важных измерениях. Спустя целый год после ее начала, риски и угрозы глобального масштаба продолжают существовать, и их эффекты подобны серьезному глобальному катаклизму с одним примечанием, восстановление после подобной катастрофы характеризуется охватом

долгосрочного временного промежутка.

Помимо социальных рисков существуют риски особого экологического характера, несущие за собой более тяжелые последствия для жизни людей во всех уголках мира, и таким же образом влияющие на экономическую составляющую государств, вызывая гораздо серьезные риски и угрозы. В данном случае необходимо обратить пристальное внимание на энергетическую промышленность – сферу деятельности, тесно взаимосвязанную с экологией в целом. В 2020 году мировые инвестиции в энергетику сократятся на 400 миллиардов долларов (20 процентов) по сравнению с довольно стабильной ситуацией в предыдущие три года [6]. Из упомянутого автором, на сегодняшний день базовым источником энергии для большинства государств были и остаются органические, либо как их еще по-другому называют – углеродные источники энергии, то есть такие полезные ископаемые, как нефть, уголь и газ. И естественно для получения необходимого количества энергии нужно данные ресурсы подвергнуть горению, то есть запустить процессы окисления, где по совместительству в реакции участвует кислород, после чего продукты горения и вредные вещества попадают в атмосферу, тем самым загрязняя ее. В целях минимизации выбросов объемов вредоносных веществ, а также их пагубных эффектов для атмосферы планеты, подобные объекты оснащаются специализированными установками для фильтрации. К тому же, необходимо отметить факт того, что природный газ является наименее вредоносным, по сравнению с нефтью и углем, в связи с чем данный ресурс может служить некоего рода переходным источником энергии, перед внедрением в массовое пользование возобновляемых ресурсов.

Наблюдая за мировым опытом в рамках первой четверти XXI века, можно сделать выводы о том, что использование энергии на основе возобновляемых природных источников, имеется ввиду экологически чистых, начинает превалировать по отношению к прошлому столетию, в связи с быстрыми темпами развития научного потенциала, и соответственно спросы на подобные источники энергии тоже растут в определенной прогрессии. В большинстве развитых стран, в частности европейских прогнозируется расширение использования зеленой энергии от 30% до 40%, в силу ее экологичности, что делает возобновляемые источники энергии наиболее приоритетной сферой и областью для создания энергетики нового поколения. Например, в Германии на 2018 год ВИЭ составляют более 40% первичных энергоресурсов [7].

Таким образом развитие энергетики будущего на территории страны вызовет не только улучшение экологических условий, но и повлияет на научно технический прогресс, что в свою очередь поспособствует становлению постиндустриального общества с развитой экономикой. На данном примере автор показал, как просчитав вероятные риски лишь в экологической сфере, возможно благодаря причинно-следственному анализу повлиять и предотвратить реальные угрозы для остальных не менее важных сфер жизнедеятельности общества.

Исходя из всего вышеупомянутого, можно понять, что помимо политических, экономических и технологических рисков, такую же острую форму и глобальное значение приобретают риски социального, экологического характера, которые в свою очередь тесно связаны со всеми сферами жизнедеятельности общества и могут оказать на них серьезное влияние. Но грамотный расчет и предупреждение возможных рисков и угроз, способствуют дальнейшему благоприятному развитию общества, обеспечивая научно-технический прогресс и диверсификацию экономики, которые в свою очередь выводят государство на новую ступень развития.

ЛИТЕРАТУРА

1. Луман Н. Понятие риска // THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 1994. – №. 5. – С. 135-160.
2. The Global Risks Report 2020 – Режим доступа: URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020> – (дата обращения 21.03.2021).
3. The Global Risks Report 2021 – Режим доступа: URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021> – (дата обращения 21.03.2021).

4. Иванов О.Б. Глобальные риски и новые вызовы человеческой цивилизации // ЭТАП: Экономическая теория, анализ, практика. 2020. №. 2. [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/globalnye-riski-i-novye-vyzovy-chelovecheskoy-tsivilizatsii> (дата обращения: 11.02.2021)

5. Батманова А. Рост ВВП Китая в 2020 году стал минимальным за 45 лет // rbc.ru [Электронный ресурс]. URL: <https://www.rbc.ru/economics/18/01/2021/600503c09a79470549f19781> (дата обращения: 12.02.2021)

6. Laverón F. The role of the electricity sector in the energy transition after COVID-19 // Forum, COVID-19 and the energy transition, No. 123, 2020, p. 36–39.

7. Шеина С.Г., Грачев К.С. Лучшие европейские практики для внедрения возобновляемых источников энергии в РФ // Инженерный вестник Дона. – 2019. – №. 5. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ivdon.ru/ru/magazine/archive/N5y2019/5993> (дата обращения: 14.02.2021)

ӨОЖ 327

Қуантай А.Қ.

Абылай хан атындағы ҚазХКжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан
aqq0120@gmail.com

ГЕОСТРАТЕГИЯЛЫҚ ӘРІПТЕСТІКТІҢ НЕГІЗДЕРІ.

Андатпа: Мақаланың басты мақсаты – геостратегиялық әріптестіктің теориялық негіздеріне жан-жақты талдау жасау. Бұл мақалада ХХІ ғасырда орын алып жатқан екіжақты және көпжақты геостратегиялық әріптестіктің негіздері мен оның көріністері мәселелері қарастырылады. Геостратегиялық әріптестік экономикалық, гуманитарлық, экологиялық және қауіпсіздік іс-әрекеттерде көрініс табатындығы зерттеулер барысында анықталынды. Мұндай әр көрініс мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық деңгейін және бірігіп әрекет етуге деген қызығушылығын анықтайды. Мақалада қауіпсіздік және экономикалық серіктестік саласындағы геостратегиялық әріптестікке ерекше назар аударылады. Себебі, елдердің геостратегиялық әріптестік пен саяси қарым-қатынастарын ажырата алу мүмкіндіктері тіпті соғыс жағдайында да мемлекеттер арасында саудасаттық тоқтамауына себепкер болғандығы бұл бағытты толықтырады. Сонымен қатар, мақалада зерттеуші Трин Флокхарттың геостратегиялық әріптестік негізделгендігі туралы көзқарасы қарастырылады. Талдау негізінде, сондай-ақ мемлекетаралық қатынастардағы зерттеулерді басшылыққа ала отырып, мемлекеттер арасында сенімді әріптестікті қалыптастыруға географиялық, саяси, экономикалық және діни ықпалдар көп кесірін тигізе қоймайды деген қорытынды жасалынды. Бұл мәселе аз зерттелген және одан әрі зерттеуді қажет етеді. Геостратегиялық әріптестіктің экономикалық, гуманитарлық, экология және қауіпсіздік саласындағы көріністері оның сан түрлілігін сипаттайды және мемлекетаралық қатынастардың дамуына зор үлесін тигізетініне көзіміз жетіп отыр. Ортақ мақсат аясында міндеттерді бөлісу ұлттарды жақындастырады, мемлекеттерді біріктіреді және әлемдік сахнада жана үрдістердің пайда болуына себепкер болады деген қорытынды жасалынды.

Түйін сөздер: геостратегиялық әріптестік, ортақ мүдде, экономикалық әріптестік, қауіпсіздік.

Аннотация: Основная цель статьи – всесторонний анализ теоретических основ геостратегического партнерства. В статье рассматриваются основы двустороннего и многостороннего геостратегического партнерства в ХХІ веке и его проявления. Исследования показали, что геостратегическое партнерство находит отражение в экономической, гуманитарной, экологической деятельности и деятельности в области безопасности. Каждое из этих явлений определяет уровень сотрудничества и заинтересованность в сотрудничестве между государствами. В статье особое внимание уделяется геостратегическому сотрудничеству в сфере безопасности и экономическому сотрудничеству. Это дополняется тем фактом, что способность стран различать геостратегическое

партнерство и политические отношения привела к продолжению торговли между государствами даже во время войны. В статье также исследуются взгляды исследователя Трина Флокхарта, касательно вопроса на чем основывается геостратегическое партнерство. На основании анализа, а также изучения межгосударственных отношений был сделан вывод о том, что географические, политические, экономические и религиозные факторы не оказывают большого влияния на формирование надежного партнерства между государствами. Этот вопрос мало изучен и требует дальнейшего изучения. В статье излагаются взгляды, что проявления геостратегического партнерства в экономической, гуманитарной, экологической сферах, и в сфере безопасности характеризуют его многообразие и вносят весомый вклад в развитие межгосударственных отношений. Был сделан вывод, что разделение задач в рамках общей цели сближает нации, объединяет государства и будет способствовать появлению новых тенденций на мировой арене.

Ключевые слова: геостратегическое партнерство, общий интерес, экономическое партнерство, безопасность.

Abstract: The main purpose of the article is a comprehensive analysis of the theoretical foundations of geostrategic partnership. The article examines the foundations of bilateral and multilateral geostrategic partnership in the 21st century and its manifestations. Research has shown that geostrategic partnerships are reflected in economic, humanitarian, environmental and security activities. Each of these phenomena determines the level of cooperation and interest in cooperation between states. The article pays special attention to geostrategic cooperation in the field of security and economy. This is complemented by the fact that the ability of countries to distinguish between geostrategic partnerships and political relations has led to continued trade between states even in times of war. The article also explores the views of researcher Trine Flockhart regarding the question of what geostrategic partnership is based on. Based on the analysis, as well as the study of interstate relations, it was concluded that geographical, political, economic and religious factors do not have a large impact on the formation of a reliable partnership between states. This issue has been little studied and requires further examination. The article expounds the views that manifestations of geostrategic partnership in the economic, humanitarian, environmental, and security spheres characterize its diversity and make a significant contribution to the development of interstate relations. It was concluded that the division of tasks within the framework of a common goal brings nations closer together, unites states and will contribute to the emergence of new trends in the world arena.

Keywords: geostrategic partnership, mutual interests, economic partnership, security.

XXI ғасырдың қауіпсіздік саласында туындаған толассыз қауіп-қатерлер халықаралық аренадағы өзара сенімсіздік пен шиеленісті жағдайлардың туындауына алып келді. Өткен ғасырдың 80-жылдарынан бастап мемлекетаралық қатынастарда геосаяси мүдде-мақсаттар, екіжақты қарым-қатынастардың мақсаттары мен осы қатынастардағы мемлекеттердің жеке мүдделері мәселелері жиі айтыла бастады. Әсіресе, жекелеген ірі державалардың белгілі бір аймақтардағы ықпалын айқындау мақсатында сол аймақтағы геостратегиялық мүдделері немесе геостратегиялық әріптестігі туралы кеңжақты зерттеулер жүргізіледі. Мысалы, АҚШ-тың Таяу Шығысқа бағытталған геостратегиясы, немесе Қытай және оның Орталық Азиядағы геостратегиясы, т.с.с.

Қазіргі таңда мемлекеттер арасында сенімді әріптестікті қалыптастыруға географиялық, саяси, экономикалық және діни ықпалдар көп кесірін тигізе қоймайды. Мысалы, Азиядағы Өзара Ықпалдастық және Сенім Шаралары жөніндегі Кеңес (АӨСШК) жанындағы келіссөздерде шиеленісті қарым-қатынастарда жүрген мемлекеттер бір үстел басында жиналып, қауіпсіздік саласында мәмілеге келуге талпынуда. Соның ішінде, Израиль мен Пәкістан, Үндістан мен Пәкістан, араб мемлекеттері мен Иран бар [1]. Олардың арасындағы тұрақсыздыққа қарамастан, халықаралық аренада болып жатқан оқиғалардан шетте қалмай, өз сөзін жеткізу үшін өзара қарсылас болып отырған елдер осындай жиындарда бір ұйым астында жиналған әріптеске айналады.

Геостратегиялық әріптестіктің келесідей көріністері бар.

Біріншіден, геостратегиялық әріптестік мемлекеттерге экономикалық тұрғыда табысты көбейтуге және мемлекетаралық экономикалық қатынастардың кеңеюіне мүмкіндік береді. Көбінесе, ол келесідей бағыттарда жүзеге асады: кіші және орта бизнесті ынталандыру, екіжақты сауданы дамыту, инфрақұрылым мен транспорттық желілерді құру, туризмді жетілдіру, экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, энергетикалық қауіпсіздік, ақпараттық технологияларды, ауыл шаруашылығын және т.б. салаларды дамыту. Аталған шаралар мемлекеттер арасындағы екіжақты келісімдер негізінде сауда, қаржы және инвестициялық қатынастар ретінде іске асырылады [2].

Екіншіден, геостратегиялық әріптестік гуманитарлық жобаларда айқын көрініс табады. Әрбір гуманитарлық шара немесе көмек екіжақты сенім мен ынтымақтастықты нығайтуға және тереңдетуге ықпалын тигізеді. Этносаралық және дінаралық диалог – өте шетін мәселе. Осы диалогтарды дамыту, оған қоса ұлттар мен мәдениеттер арасында ынтымақтастықты орнату түрлі мәдени шаралар мен фестивальдар түрінде өтеді. Бұл мемлекеттер арасындағы құндылықтар мен мүдделердің ортақтасуына және олардың маңыздылығының артуына себеп болып, рухани байланыстардың қалыптасуына алып келеді. Мұндай байланыстар негізінде құрылған әріптестік өте берік болады әрі ұзаққа созылады.

Үшіншіден, ХХІ ғасырдың басты қаупіне айналған экологиялық мәселелердің барша әлем тұрғындарына ортақтығы геостратегиялық әріптестіктің маңыздылығын арттырады. Тек қана БҰҰ секілді халықаралық ұйымдардың жұмысына сеніп қана отырмай, мемлекеттер ортақ табиғи апарттардың шешілуіне жеке-дара мүдделі. Оған қоса, трансшекаралық сулар мәселелері, пайдалы қазбаларды бірігіп пайдалану, трансшекаралық аймақтардағы мәселелер тағы бар. Қазіргі саяси жағдайға байланысты су ресурстарының мәселелері аймақтардағы мемлекеттерінің әріптесуінің немесе дезинтеграциялануының факторларына айналуы мүмкін. Мысалы, Жаһандық су серіктестігі (Global Water Partnership) – 1996 жылы құрылған су ресурстарын басқарумен айналысатын барлық халықаралық субъектілер үшін ашық халықаралық бірлестік. GWP суды, жерді және онымен байланысты ресурстарды дәйекті түрде пайдалануды дамыту үшін қолайлы орта қалыптастыру мақсатында құрылды. Соның ішінде, Орталық Азия аймағында трансшекаралық сулар – аймақ үшін өте өткір мәселе. Тек осы мәселе төңірегіндегі аймақтық және жаһандық деңгейдегі көпжақты келісімдер арқасында қақтығыстар мен басқа да қатаң шараларға жол берілмей отыр [3].

Төртіншіден, геостратегиялық әріптестік мемлекеттердің жаһандық және аймақтық қауіп-қатерлерге бірігіп төтеп беру жолында да жүзеге асады. Солардың ішінде, терроризм, заңсыз есірткі саудасы, трансұлттық қылмыс, адам саудасы және т.б. қауіпсіздікке кесір тигізетін қатерлермен күреске бағытталған бірлескен іс-әрекеттер жалпыжаһандық бейбітшілік пен тыныштықты сақтау үшін жасалынады. Соның айқын мысалы ретінде, Солтүстік Атлантикалық Келісім Ұйымы (НАТО) мен ТМД-ның қазіргі және бұрынғы мүше мемлекеттері арасындағы серіктестікті дамыту мақсатында 1994 жылы «Бейбітшілік жолындағы әріптестік» бағдарламасы іске қосылды. Бұл бағдарлама аясында қатысушы мемлекеттің ұлттық қорғанысын жоспарлау мен қаржыландыруды, қарулы күштеріне демократиялық бақылау жасауды қамтамасыз етуді, бейбітшілік пен гуманитарлық операцияларды қолдау жөніндегі миссияларды жүзеге асыруға жекелеген бөлімшелерді әзірлеу мақсатында бірлескен жаттығуларды жоспарлау мен өткізуді, қарулы күштер үшін кадрлар даярлау жүзеге асырылады. Қауіпсіздік саласындағы байланыстарды диверсификациялау, Еуропа қауіпсіздігі жүйесіне белсенді қосылу ТМД республикаларының мүдделеріне сай келеді [4].

Жалпы, ХХІ ғасырда әлемдік саясаттың ресми дискурстарында «геостратегиялық әріптестік» екіжақты қарым-қатынастардың сипаттауда кең таралған ұғым болып табылады. Трин Флокхарт мемлекеттер арасында геостратегиялық әріптестік қызығушылыққа негізделген әріптестік пен құндылыққа негізделген әріптестік деп бөлінетіндігін айқындайды және ортақ мүдделер, қызығушылық пен құндылыққа негізделмеген әріптестікті сақтау және дамыту мүмкін емес деп жазады. Осылайша, «әріптестік» термині екі мемлекет арасындағы қатынастардың

ерекше мәртебесін білдіреді. Соның арқасында бұл екі мемлекет қауіпсіздік қатерін азайтып, бір-бірімен экономикалық ынтымақтастықты нығайта алады. Қауіпсіздік міндеттемелері тұрғысынан «әріптестік», бір жағынан, оған қатысушы мемлекетаралық қатынастар мен, екінші жағынан, ресми одақтар арасында бола алады. Өйткені геостратегиялық әріптестік екі мемлекет арасындағы қауіпсіздік міндеттемелері сыртқы қатерден емес, бір-біріне қауіп төндіруді алдын-алуға бағытталған [5].

«Әріптестік» қауіпсіздік саласындағы ұжымдық қауіпсіздік пен альянстардан ерекшеленеді. Біріншіден, әріптестік екі мемлекет арасындағы ерекше қарым-қатынасты білдіреді, ал Ұжымдық қауіпсіздік және альянстар үш және одан көп тараптарды қамтиды. Екіншіден, әріптестік екі мемлекет арасындағы белгісіздік пен қауіп-қатерді азайтуға бағытталған, бірақ Ұжымдық қауіпсіздік және альянстар күш қолдану ғаламдық қоғамдастық ішіндегі мәселелерді шешудің құралы ретінде пайдаланылмайды деген сенімге негізделген.

Мемлекеттердің арасындағы екіжақты қарым-қатынастардың тұрақты түрде дамуы олардың арасындағы экономикалық серіктестікке тікелей байланысты екенін көптеген зерттеушілер мойындайды. Жалпы, «халықаралық қатынастарында екіжақты саудаға мүдделі және сондай әріптестікті қолдайтын институттары бар мемлекеттер арасында қақтығыстың болу ықтималдылығы төмен» [6]. Алайда, әскери қақтығыс кезінде де сауда-саттық тоқтамайтын дербес жағдайлар да жоқ емес деген зерттеулер де бар. Бұл елдердің геостратегиялық әріптестік пен саяси қарым-қатынастарын ажырата алу мүмкіндіктерін көрсетеді. Мысалы, 2015 жылы Түркия мен Ресей арасында орын алған саяси дағдарыс кезінде де екі ел арасында энергетика саласындағы әріптестік тоқтамады. Сауда көлемінің артуы екі мемлекет үшін де келіспеушіліктерді шешуге және аймақта үйлесімді екіжақты қарым-қатынас құруға маңызды стимул болды. Сонымен қатар, экономикалық ынтымақтастықтың кеңеюі геостратегиялық әріптестіктің гүлденуіне әкелді [7].

Қорыта келе, геостратегиялық әріптестік – мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастардың жаңаша сипаты. Ол мемлекеттердің мүдделерін, мақсаттарын және қызығушылықтарын басшылыққа ала отырып жүзеге асады, яғни мемлекеттің мақсаты мен мүддесі белгілі бір сипаттағы әріптестік құруға негіз болады немесе итермелейді. Халықаралық қатынастар зерттеушілері геостратегиялық әріптестік құруға ешбір экономикалық, саяси, діни немесе географиялық фактор кедергі емес екендігін айтқан: әскери қақтығыс үстіндегі тараптар ортақ мүдде аясында бір келіссөздер үстеліне отыра алса, саяси дағдарыс орын алған аймақта мемлекеттердің басқа бір сала бойынша әріптестігі жалғасын таба береді. Осы мысалдардың барлығы халықаралық қатынастардың тек біржақты қалыптасатын және дамиды деп санамайды.

Геостратегиялық әріптестіктің экономикалық, гуманитарлық, экология және қауіпсіздік саласындағы көріністері оның сан түрлілігін сипаттайды және мемлекетаралық қатынастардың дамуына зор үлесін тигізетініне көзіміз жетіп отыр. Ортақ мақсат аясында міндеттерді бөлісу ұлттарды жақындастырады, мемлекеттерді біріктіреді және әлемдік сахнада жаңа үрдістердің пайда болуына себепкер болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дубовцев Г. Основные тенденции и перспективы развития СВМДА // Казахстан Спектр. – 2019 – №3 – 29-43 стр.
2. Парастатов, С. В. Экономическая составляющая геостратегии современных государств. // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. – 2012 – №2 – 364-366 стр.
3. Махмадалиев Б. У. Интегрированное управление водными ресурсами в Центральной Азии – основа устойчивого развития // Central Asian Journal of Water Research (CAJWR) Центральноазиатский журнал исследований водных ресурсов. – 2017. – Т. 1. – С. 1820.
4. Бюжеева Ж. З. ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН МЕН НАТО-НЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫ // International Relations and International Law Journal. – 2009. – Т. 42. – №. 4-5.

5. Flockhart T. Partnership Diplomacy - a new hybrid institution of order-making // *paper presented at the International Studies Association Annual Conference in New Orleans, USA.* – 2016.

6. Mansfield E. D., Pevehouse J. C. Trade blocs, trade flows, and international conflict // *International organization.* – 2000. – С. 775-808.

7. Öniş Z., Yılmaz Ş. Turkey and Russia in a shifting global order: cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region // *Third World Quarterly.* – 2016. – Т. 37. – №. 1. – С. 71-95.

ӘОЖ 327.7

Ибрагим М.Е.
Шығыстану факультеті
4 курса студенті
ОБ «Шығыстану»

ОҢТҮСТІК КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ӨНДІРІСТІК САЯСАТЫНЫҢ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Андатпа. 1980–2020 жылдар аралығында Корея Республикасының экономикасы 20 есеге өсті. Сауатты жүргізілген реформалар, жоғары еңбек этикасы және әлемдік экономиканың қолайлы конъюнктурасы Кореяға аграрлық елден әлемдік нарықтағы жетекші өнеркәсіптік ойыншылардың біріне өтуге мүмкіндік берді.

Кілт сөздер: Оңтүстік Корея Республикасы, өндірістік саясат, чеболь, экономика, АСЕАН.

XX ғасырдағы «чебольдың» дамуы - ірі кландық бақыланатын өнеркәсіптік және қаржылық конгломераттар - экспорт көлемінің ұлғаюын және соның нәтижесінде Корея Республикасында экономикалық өсімнің жоғары қарқынын қамтамасыз етті. Алайда, ірі бизнестің иерархиялық құрылымы ішкі бәсекелестіктің дамуына шектеу әсерін тигізді.

Корей соғысы формальды аяқталғаннан кейін шет мемлекеттердің көмегі экономиканы қалпына келтіру үшін ресурстардың ең маңызды көзі болды. Жапондықтар отарлықшылдығы кезінде салынған зауыттардың басым бөлігі 1950-ші жылдардың ортасында не соғыста қирап қалды, не қатты ескіріп қалды. Қалғаны жеке қолға көшті. Дәл сол кезеңде Оңтүстік Кореяда, кейінірек **чеболь** деген атау алған үлкен өнеркәсіптік конгломераттар қалыптаса бастады. Бұл саудамен, өндірумен, қызмет көрсетумен айналысатын компаниялар тобы, қазір Оңтүстік Корея экономикасында басым. Чеболбьдің пайда болуы экспорт көлемінің артуына қолайлы әсер етті. 1987 жылы ірі төрт чеболбьдің кірістері \$80,7 млрд құрады, бұл жалпы ұлттық өнімнің үштен екі бөлігін құрады. Сол жылы Samsung компаниялар тобы кірістер сомасы \$24 млрд, Hyundai — \$22,7 млрд, Daewoo — \$16 млрд, ал Lucky-Goldstar (қазір LG ретінде белгілі) — \$18 млрд болды. Кірістер шамасы бойынша келесі чеболь — Sunkyong — \$7,3 млрд. Он ірі чеболбьдің үлесіне банк несиелерінің 40%-ы, елдің барлық өнеркәсіптің қосылған құнының 30%-ын және Оңтүстік Кореялық экспорттың 66 %-ын құрады. Бес ірі чеболбьда елдің еңбек ресурстарының 8,5%-ы жұмыс істеді және өнеркәсіптік өндірісінің 22,3%-ы жасалды.

1960-шы жылдардан бастап экономикалық бағдарламасы бесжылдық экономикалық жоспарларға негізделетін болды. *Бірінші бесжылдық* экономикалық даму жоспары (1962-1966 жж) тиімді өнеркәсіп құру жолында бастапқы қадамдарды қамтыды. Электр энергиясы өндірісі, минералды тыңайтқыштар, мұнай-химия өнеркәсібі, цемент өнеркәсібі сияқты салалардың дамытуға басты назар аударылды. *Екінші бесжылдық* жоспары (1967- 1971жж) ең алдымен, осыған дейін импортталған: болат өндіру, машина жасау, химия өнеркәсібі өнім өндіруге қабілетті салаларындағы өнеркәсіпті жаңғырту және дамыту ұйғарған. *Үшінші бесжылдық* (1972-1976 жж) ең алдымен, ауыр және химиялық өнеркәсіп, соның ішінде машина жасау, электроника, кеме жасау және мұнай өңдеу сияқты экспортқа бағытталған экономика салаларының қарқынды дамуымен жалғасын тапты. *Төртінші бесжылдықта* (1977-1981 жж) ел әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті

өнімді өндіре бастады. Стратегиялық бағыттары ғылымды көп қажет ететін жоғары технологиялық салалар: машина жасау, электроника және кеме жасау, химия өнеркәсібі салаларын қамтиды. Нәтижесінде ауыр және химия өнеркәсібі 1981 жылы 51,8 %-ға өсті, өндірістегі экспорттың үлесі 45,3 %-ға өсті. *Бесінші және алтыншы* бесжылдық ауыр және химиялық өнеркәсібі назар екінін төмендетті және ол жоғары технологиялық өндіріске: электроника, жартылай өткізгіштер өнеркәсібі, ақпараттық технологиялар салалаларына ауыстырылды. *Жетінші бесжылдық* (1992-1996 жж) және келесі бесжылдық бұл бағытты жалғастырды.

Корея Республикасы көпжақты экономикалық ынтымақтастық орнатуға ұмтылады. 1991 жылдың қыркүйегінде Біріккен Ұлттар Ұйымының (бұдан әрі - БҰҰ) мүшесі болды, қазіргі уақытта ол БҰҰ-ның барлық мамандандырылған мекемелерінің мүшесі, ал 2007-2017 жылдары ұйымның Бас хатшысы Корея Республикасының өкілі болды. Корея Республикасы Азия-Тынық мұхиты аймағында Еуро Одақпен (ЕО) еркін сауда аймағы туралы келісім жасасқан алғашқы мемлекет. Ел ЕО-ның он стратегиялық серіктесінің бірі, Одақ Корея үшін үшінші ірі экспорттық нарық болып табылады. Корея Республикасы аймақтық интеграцияға да белсенді қатысады: бұл ел АТЭС-ке мүше және АСЕАН-ның диалог бойынша серіктестерінің бірі. Экономикалық ынтымақтастықты кеңейту мақсатында 1999 жылы «АСЕАН плюс 3» форматында АСЕАН мен Қытай, Жапония мен Корея Республикасы арасындағы терең ынтымақтастық механизмі қалыптасты. Корея Азия даму банкі мен Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкінің мүшесі.

XX ғасырдың ортасында ел үкіметі қабылдаған шаралар экономика құрылымының өзгеруіне ықпал етті және елдің экспортының индустриялық сипатын анықтады. Қазіргі уақытта корейлік тауарлар әлемдік нарықта басқа елдердің тауарларымен бәсекеге қабілетті. Экономиканың маңызды ерекшелігі - Корея Республикасында өндірілген тұтыну тауарлары шетелге қарағанда өз елінде қымбат, бұл экспортқа бағытталғандығымен, халықтың жоғары сатып алу қабілеттілігімен, сондай-ақ корейлердің менталитетімен байланысты. Ел жоғары қосылған құны бар өнеркәсіптік өнімнің негізгі экспорттаушысы болып табылады: экспорттық жеткізілімдердің 50% -дан астамы электр машиналары мен жабдықтары (әлемдегі осы тауарлар санатының үшінші экспорттаушысы), жабдықтар мен механикалық құрылғылар, көлік құралдары болып табылады.

Өнеркәсіп өндірісінің ірі салаларының бірі автомобиль өнеркәсібі. 1955 жылы әлемдік автоөнеркәсіптің орталығы Еуропадан Америка Құрама Штаттарына көшіп, ірі жолаушылар вагондары өндірісі өсе бастаған кезде корейлік автоөнеркәсіп отандық өндірістегі алғашқы автомобильді, американдық әскери сабанды қайта өңдеген алғашқы машинаны шығарды. 1962 жылы Saenara Motors компаниясы Бупонда зауыт салып, заманауи құрастыру қондырғысын іске қосты және бөлшектерді оқшаулауға көмектесті. Осыдан кейін отандық автокөліктерді қолмен құрастыру өндірісі тоқтап, дайын машиналардың отандық өндірісі құрылды. Жалпы, автоөнеркәсіп саласы түрлі кезеңдерді өткізді. Қазіргі заманда Корея Республикасының автоөнеркәсібі жоғарғы деңгейде даму жолында. Әлемге әйгілі Saenara Motors, Kia Industries, Hyundai Motors Company, Daewoo Motor Company, Samsung Motors - Renault және Ssangyong Motors автоөнеркәсіп саласы қазіргі таңда биік сұранысқа ие.

Корея Республикасының өндірістік саясатының даму жолдарын қорыта келе, экономикасының дауына үлкен ықпал етуіне, бірден-бір себеп —білім. Корея Республикасы білімге көп көңіл бөледі. Корея Республикасының тұрғындары үшін әлеуметтік саты ол – білім. Халықты жоғары біліммен, оның ішінде жоғары және жоғары кәсіптік біліммен қамту, елдің және мақала тақырыбының негізінде өндірістік саясаттың даму жолдарының бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Страноведение: обзор Республики Корея. Оқу құралы/ құрастырушы Н.С. Пак.- Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2017.- 185 с.

2. Ежеквартальный дайджест (за 2 квартал 2015 года) Мировой опыт промышленной политики: Южная Корея. Астана, 2015 г

3. Васильева З.А., Харланова В.Н., Буданцева Ю.И. АЗИАТСКАЯ МОДЕЛЬ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2019. – № 3-1. – 27-29 бб

4. Республика Корея: достижения догоняющего развития. Учебное пособие – М: МГИМО, 2011
<https://seanews.ru/2020/01/09/ru-juzhnaja-koreja-lider-v-sudostroenii/>
<https://www.korea.kr/special/policyCurationView.do?newsId=148867273>

ӘОЖ 327.3

Мейрбекова Эльвира Орынбасаровна

4 курс студенті,

5B020900 Востоковедение

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,

Алматы, Қазақстан

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАПОН МАМАНДАРЫ

Қазақстандағы Жапон елшілігі 20 қаңтар 1992 жылы, ал Қазақстан Республикасының Жапониядағы елшілігі 22 ақпан 1996 жылы ашылған еді. Осы жылдары екі елдің қарым-қатынасын (дипломатиялық, әлеуметтік-экономикалық және т.б. салаларында) нығайту мақсатында Жапонияның Халықаралық аренада белгілі ұйымдары белсене қатысып, Қазақстан Республикасына келе бастады. Мысалы, жапон тілі және жапон мәдениеті мен өнерін әлемде кеңінен таратып жүрген Жапон Қоры өзінің жоғары білікті жапон тілі мамандарын ұзақ мерзімге іс-сапармен әлемнің түкпір-түкпіріне жіберіп отырады.

Қазақстанның жағдайында Жапон Қоры өз мамандарын 1995 жылдан бастап қазіргі әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті шығыстану факультеті жапонтану бөліміне жібере бастады. Бұл мамандардың басты мақсаты жергілікті жапон тілі мұғалімдерінің кәсіби деңгейінің өсуіне және де оқу құралдары сапасын жақсартуға барынша көмек беру, Қазақстанда өткізілетін мәдени, оқу-ағарту ісшараларды ұйымдастыру және т.б. кіреді. Жапон Қоры Жапон елшілігі арқылы әлемдегі жапон тілі мұғалімдерінің біліктілігін арттыру мақсатында жыл сайын әртүрлі бағдарламаларға шақырып, оқыту сапасы жоғарылауына, өз үлесін қосып отырады. Жалпы Жапон Қоры және оның қызметі және де бағдарламалары туралы ақпаратты оның ресми сайтынан көруге болады.

Осы күнге дейін Қазақстандағы жапонтану жағдайы туралы шетелде, еліміздің жоғары оқу орындарында өткізілетін семинар, симпозиум, халықаралық ғылыми конференцияларында жиі айтылып келеді. Мысалы, соңғы жылдары ҚазҰУ жапонтану бөлімі ғылыми семинар (2015 жылы) және Халықаралық конференцияларын (2017 жылы) өткізген болатын. Алайда, жапон бөлімі ашылғаннан бері біріншіден Қазақстандағы жапонтану жағдайына, оның ішінде ЖОО жапон бөліміндегі оқытушылар мен студенттердің құрамының құрылымдық және сандық жағдайымен сапасы, оқыту үрдісіндегі заман талабына сәйкес әртүрлі өзгерістер мен мәселелер туралы зерттеулер аз. Сонымен қатар, Жаһандану жағдайындағы және, соңғы технологиялардың даму үрдісіне сәйкес, Қазақстандағы жапонтанудың дамуы үшін әлі де ауқымды зерттеулердің керектігі және де оның қажеттігі туындап отыр. Осыған орай, осы ғылыми жұмыстың өзектілігі маңызды деп саналады. Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері: Зерттеу жұмысының мақсатына заманауи Қазақстандағы жапонтанудың жалпы жағдайына шолу жасап, әсіресе ЖОО жапон бөлімінің 25 жыл аралығындағы өзгерістеріне сипаттама беру болып табылады. Зерттеу жұмысының міндетіне Қазақстандағы жапонтану жағдайына шолу жасау, жапон бөліміндегі өзгерістер мен соңғы тенденцияларға Жапон Қоры мамандары мәліметтеріне сүйене отырып талдау жүргізу, қазіргі таңдағы жапонтанудағы басты мәселелер мен оны шешу жолындағы мүмкіндіктерін қарастыру жатады. Зерттеу жұмысының методологиясы осы орайда, зерттеу жұмысында жергілікті жапонтанушы және жапон тілі мамандарымен жүргізілген интервью,

ғаламтордағы Жапон Қоры ресми сайтындағы баяндамалар және статистикалық мәліметтер қолданылды. Бастапқы зерттеулер туралы, Осы тақырыпқа қатысты бастапқы ғылыми зерттеулерге келсек, Жапонияның National Institute of Informatics орталығының CiNii ғылыми-ақпарат базасынан келесі кілт сөз арқылы «Қазақстан 「カザフスタン」 – 762» библиографиялық материал анықталған болатын (CiNii (Scholarly and Academic Information Navigator). Алғашқы зерттеу Танака Кацухиконың (田中 克彦, 1961) 「カザフスタンの文化活動家: チョカン・ワリハーノフのこと」 (eng.: Cokan Valixanov: The first scientist in Kazakhstan) еңбегінен басталады. Жалпы Қазақстан туралы материалдар мен тақырыптары, оның көлемі және мазмұны әртүрлі. Қысқаша таныстырып өтсек, Кеңес Үкіметі тұсындағы Қазақстан туралы таныстырудан басталып, тәуелсіздік алысымен еліміздің әлеуметтік-экономикалық, қоршаған орта мәселелері, білім саласындағы жапон тілін оқыту және де үйрету мәселелері қарастырылады. Алайда, Қазақстан Республикасында жапонтану туралы еңбектер электронды базаларда аз болуы, электронды базаларды толықтырумен жетілдіру және жапонтануды әлі де зерттеу қажеттілігі бар екенін көрсетіп отырғанын айтып өткен жөн.

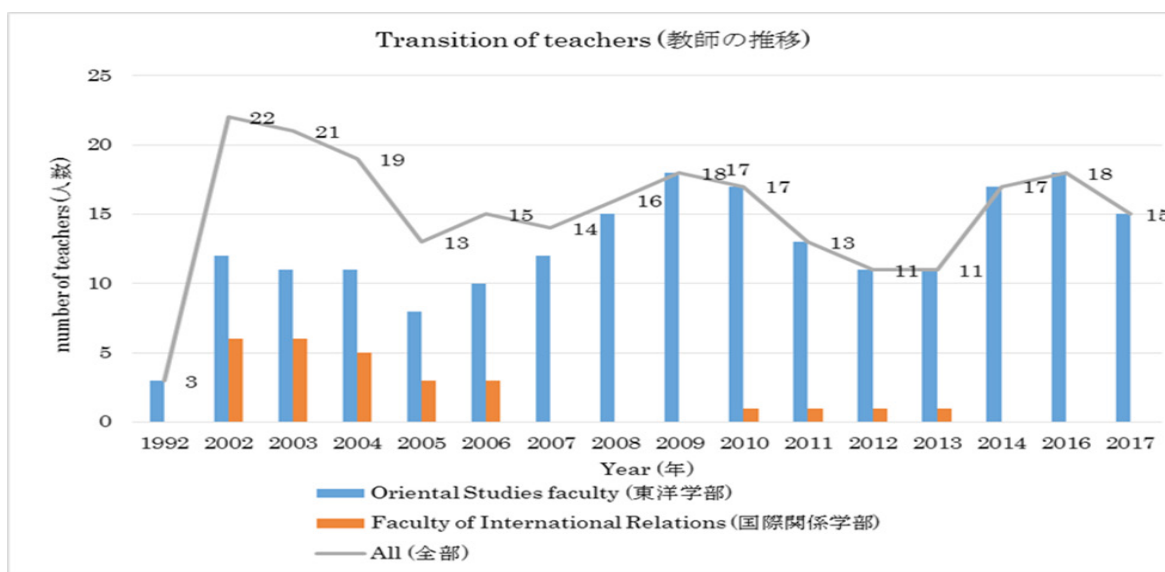
Қазақстандағы жапонтану жағдайы (1992 - 2018) Қазақстандағы жапонтану зерттеулері, нақтырақ атасақ жапон тілін үйрету, сол елдің ана тілі, қоғамы, экономикасы, тарихы және т.б оқып меңгеруден басталады. Алдымен, жапон тілі оқытылған жоғары оқу орындарынан, хронологиялық тізбекпен бастасақ, Алғашқылардың бірі болып, ҚазҰУ шығыстану факультетінен (1992) басталды. Келесі, сол жылдары мемлекеттік жоғары оқу орындарының ішінде біздің Абылай хан атындағы Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті (АХҚӨТУ, 1993), Абай атындағы Педагогикалық Университетінде (ҚазҰПУ, 1997) оқытылды. Нұр-Сұлтандағы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде (ЕҰУ, 2002), жекеменшік жоғары оқу орындарында Алматы Халықаралық Журналистика Институты (АХЖИ, 1995), Еңбек және Әлеуметтік Қатынастар Академиясы (1997) оқытыла бастады. Дегенімен, нарық талабына сәйкес кейбір жоғары оқу орындарында жапон тілін меңгерген мамандарға сұраныс төмен болуына байланысты жапон тілі оқытылмай, соңғы жылдары тек үш ЖОО-мен (ҚазҰУ, АХҚӨТУ, ЕҰУ) шектеліп, жапонтануға қатысты негізгі зерттеулердің басым бөлігі және де жапон тілі осында оқытылған болатын.

Жапон мамандары мен Жапонтану кафедрасындағы студенттер санының аздығы. Жаһандану жағдайына байланысты, жапонтану және осы елге қатысты зерттеулер Қазақстан Республикасының жоғарыда аталған университеттерінен басқа да ЖОО және Ғылыми Зерттеу Институттарында (одан әрі. – ҒЗИ) жүргізіліп келеді. Алайда, олардың көбі, ЖОО факультет және ҒЗИ мамандарының Жапон ЖОО және ҒЗИ мамандарымен жүргізілген жобалық жұмыстары аясындағы еңбектері деп айтуға болады. Осыған қоса, үкімет тарапынан жақын болашақта жапонтануға қатысты зерттеулерге қомақты қаржы бөлініп, жүйелі сонымен қатар, кешенді түрде өткізу қолға алынар деген үміт де бар. Себебі, Жапония Қазақстан Республикасы үшін дамыған мемлекеттердің (OECD) үлгісі және де даму жолындағы зерттеу нысаны ретінде таптырмас модель болып табылады. Мәселен, ҚазҰУ шығыстану факультеті жапон бөлімі ұстаздары және студенттері өзгерісі ҚазҰУ шығыстану факультеті және халықаралық қатынастар факультетіндегі жапон тілі ұстаздарының динамикасын 1-суреттен байқауға болады.

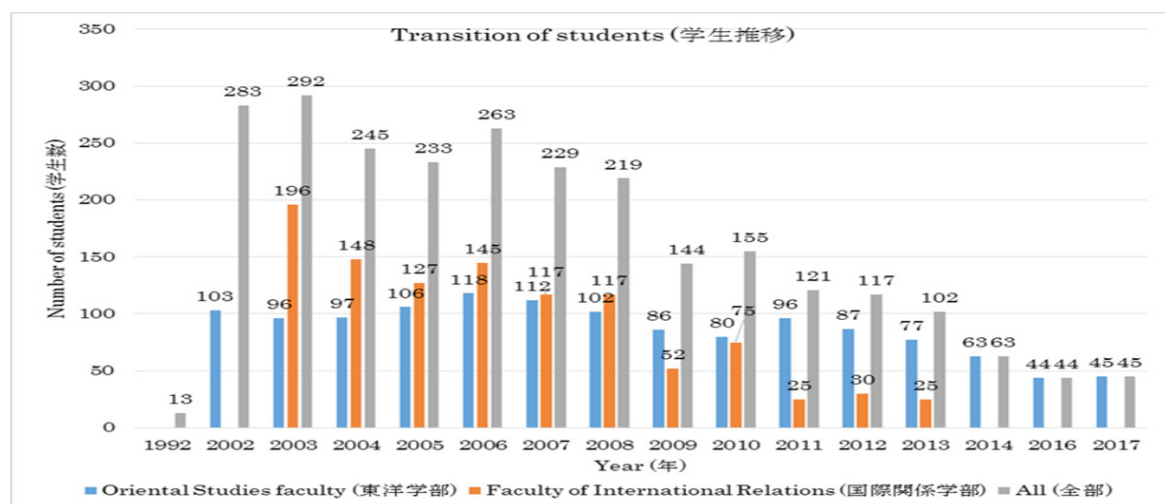
1992 жылы жапон бөлімінде небәрі 3 мұғалім (бір жапондық, екі жергілікті маман) болып, ол 10 жыл ішінде 22-ге өскен болатын. Бұл көрсеткіш бөлімнің ең шарықтау шегі деп айтса да болады. Ал содан кейінгі орташа көрсеткіш 15 - 18 маман тұсында ауытқып отырғанын көреміз.

Халықаралық қатынастар факультетінде, 2000 жылдардың басында жапон тілін екінші шығыс тілі ретінде оқыған студенттердің пайда болуына байланысты жапон тілін оқытушы мамандар да осы факультетте сабақ береді. Демек, жоғарыдан соңғы жылдары мұғалімдердің саны азайып, соңғы бес жылда мүлде болмағанын көре аламыз. Енді жапон бөлімі мамандарының құрылымдық және де құрамдық санына келсек, көбіне шығыстану факультеті түлектерінен жасақталып, Жапондық Қор шетелдік тағылымдамадан өткен жоғары білікті мамандардан құралған.

Соңғы жылдары студент санының азаюына байланысты мұғалімдер саны да азаюын көруге болады. Сонымен қатар, JF арнайы жапон тілі маманын (бөлім штаттық құрамына кірмейтін) университетке жіберіп, олар екі жыл сайын өз кезегінде ауысып отырып, жоғарыдағы суретте есепке алынбады. Университет ресми сайтындағы профессор оқытушылар жеке парақшасындағы біліміне қатысты тараушасын қарасақ, ғылыми дәрежесі және атағы бар жапонтанушы мамандар санының әлі де кадрлық жетіспеушілігі байқалады Жапон тілі алғашында 1992 жылы әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік университеті (сол жылдары) шығыстану факультетінде жапон бөліміне талапкерлер жиналып, 13 студенттен бастады. Осы жерде жапон тілін оқыту тек Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алғанына дейінгі кезеңнен қарастырылмағанын ескертіп өтеміз. Оның себебіне, Кеңес үкіметі дәуірінде мамандар орталықта (Мәскеуде) дайындалып, құпиялық жағдайға байланысты нақты статистикалық ақпараттардың толықанды болмағанын ескерген жөн.

1-сурет – Жоғарғы оқу орындарында Жапонтану бөліміндегі ұстаздар санының 1992-2018ж. аралығындағы динамикасы

2-сурет – Жоғарғы оқу орындарындағы жапон тілін үйренуші студенттер санының 1992-2018 ж. аралығындағы динамикасы

Жапон тілін оқушы студенттердің саны 2003 жылы 293 студентке жетіп, жапон бөлімі жалпы студенттер санының шарықтау шегінің жоғарғы деңгейін көрсетіп отыр. Алайда, содан

кейінгі студенттер саны күрт құлдырап, он жыл аралығында (2003-2013) екі есе кеміген болатын. Ал соңғы бес жылда 63-45 студентке дейін түсіп отырды. Халықаралық қатынастар факультетіне қарасақ, студенттер саны мұнда да күрт төмендеп, соңғы жылдары жапон тілін оқитын студенттер саны мүлдем болмағанын көруге болады. Жоғарыдағы студенттер санының азаю мәселесіне келсек, жапон тіліне, мәдениетіне әлі де қызығушылықтың бәсеңдемеуіне қарамастан, оның негізгі себептеріне келесі пункттерді жатқызуға болады.

Біріншіден, Қазақстанның Жапониямен қашықтығы (географиялық орналасуы), екіншіден жапон компанияларының Қазақстан нарығында аз болуы (қаржыэкономикалық). Осы себептерден студенттердің (түлектердің) жұмысқа орналасу қиындығы тәрізді мәселелері, соның астарында жатқанын айтуға тура келеді. Студенттер санының аз болуын, бір жағынан қазіргі кездегі тез қарқынды жаһандану және нарықтық бәсекелестік жағдайындағы сұраныс пен ұсыныстың көрсеткіші деп болжауға да болады.

2000 жылдардың басында Қазақстан Республикасы Кеңестік білім жүйесінен бас тартып, Батыстық білім жүйесін (үш деңгейлі бакалавриат, магистратура, докторантура) енгізгені бәріне мәлім. Осыған орай, жапон бөлімінде магистратура және докторантура деңгейінде студенттер қабылданып, соңғы жылдары батыстық үлгідегі магистрлер дайындалып шықты. Ал, докторантура деңгейінде студенттер қабылданып, әлі қорғауға дайындық үстінде еді. Яғни, соңғы жылдардағы студенттерге қатысты мәліметтер осы үш деңгейді қамтып отыр. Жапон Қоры мамандарының баяндамаларына шолу; Енді JF-тің Қазақстан Республикасына арнайы жіберіп отырған жоғары білікті жапон тілі мамандарының (эксперттер) әр жылғы баяндамаларына шолу жасап өтсек (1-кесте). Бұл баяндамалар ғаламтордағы JF-тің ресми парақшасында тек 2002 жылдан бері жарияланып, ақпаратты көру үшін бәріне қол жетімді деңгейде тұр. Сол себепті, осы жұмыста тек осы уақыт ұзақтығы (2002- 2017) ғана қарастырылады. Сонымен қатар, кестеде ҚазҰУ (шығыстану факультеті жапон бөлімі) және Нархоз Университеті Қазақстан Жапон Адам Ресурстарын Дамыту Орталығына (KJC) жіберілген мамандардың баяндама тақырыптары қатар колонкада бірге берілген. Оның себебі, талдау жасау кезінде әртүрлі мәселелерді анықтап, оны көлемді сараптауға және жалпы шолу жасау кезінде бағалауға кеңінен мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Нархоз Университетіндегі KJC Қазақстан Республикасының Алғаш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың қатысуымен 2002 жылы салтанатты түрде ресми ашылып, екі ел үшін кадрлық ресурстар дайындау бағытында стратегиялық маңызды орталық болып табылады.

2002 жылы ЖОО-нда жапон бөлімінің құрылғанына он жыл толып, осы жылдар аралығында Жапон үкіметі жапон бөліміне жапон тіліндегі оқулықтар мен материалды-техникалық базамен (лингфон кабинеті, аудио-видео көруге бейімделген мультимедиялық кабинет) қамтамасыз етілгені еді. Сонымен қатар, студент саны 100-ден асып, бітіруші түлектердің жапон тілі деңгейі – N2 (орта деңгей), ұстаздар жапон бөлімі түлектерінен құралғаны және де олардың орташа жасы – 25 шамасында болғанын саралап қарауға болады. Ал KJC маманы сол жылдың күзінде орталықтың салтанатты ресми ашылуына дайындық қарбалас жүргізіліп жатқаны, осы орталықтың Жапон үкіметі JICA (Japan International Cooperation Agency) мекемесі басқаруымен негізі қаланып отырған сол жыл шеңберіндегі әлемдегі алтыншы Жапон Орталығы (Вьетнам, Лаос, Моңғолия, Өзбекстан) екенін хабарлайды. Осы жерде, қарқынды даму үстіндегі мемлекеттерде жапон орталығының бірінен кейін бірінің ашылып, Жапонияның стратегиялық бағытының негізгі акценттері қандай мемлекеттерге және аймақтарға түсіп отырғанын көре аламыз.

Әсіресе, Вьетнамда бірден екі орталық ашылуы осы елдің нарқына жапон компанияларының көптеп келуінің және сұраныстың күрт көбеюінің көрсеткіші деп жорамалдауға болады. Қазақстан Республикасында жапон тілі жалпы 8 оқу орнында оқытылып, үйренушілердің жалпы саны – 900 адамнан асқаны, жапон тілі деңгейін анықтауға арналған емтиханға (Japanese-Language Proficiency Test, одан әрі. – JLPT) 200-ге жуық өтініш түскенін атап өтуге болады. Осы жерде JLPT елімізде алғаш өткізіле бастағанын да айтып кеткен жөн.

2003 жылы ЖОО-ның студенттері Жапонияға оқуға баруға, ғылыми тағылымдамадан өтуге тек Жапон үкіметінің МЕХТ стипендиялары арқылы небәрі 1-2 студенттің барып жатқаны

айтылып, осы мәселені шешу үшін университеттер арасында екіжақты меморандумның керектігі атап өтіледі.

Бұған қоса басты жаңалық ретінде алғаш рет Жапонияның жекеменшік морандум алмастырылып, жылына Қазақстан жағынан оншақты студент, Жапониядан бірнеше студент алмасып келіп отырады. Сонымен қатар, баяндамада Қазақстан нарқында жапон компанияларының 10 жылдан аса уақыт өтсе де әлі де аздығы, компанияларға білікті тәжірибелі аудармашылардың тапшылығы да аталады.

Мысалы, аудармашы тапшылығы мәселесін шешу жолы ретінде соңғы жылдары университеттің мамандықтар каталогына аударматану мамандығы бакалавриат және де магистратура деңгейінде енгізіліп, түлектер дайындалып шығып жатыр. Осы жылы жапон бөліміне ақылы түрде оқуға түсушілердің пайда болғаны, бірақ олардың оқу үлгерімі кішкене төмен екендігі де атап көрсетіледі.

Ескерту: мамандардың баяндама тақырыптары және мәтіні жапон тілінде жазылған. Оқырмандарға жетімді және түсінікті болу үшін баяндама тақырыптарын ағылшын тіліне автор аударған. Бос торшалар сол жылдары жапон мамандарының білгілі бір себептермен (мысалы, жанұя жағдайына байланысты еліне ерте қайтып кетуі тәрізді) Қазақстанда болмағанын көрсетеді.

2003 жылы ЖОО-ның студенттері Жапонияға оқуға баруға, ғылыми тағылымдамадан өтуге тек Жапон үкіметінің МЕХТ стипендиялары арқылы небәрі 1-2 студенттің барып жатқаны айтылып, осы мәселені шешу үшін университеттер арасында екіжақты меморандумның керектігі атап өтіледі.

Бұған қоса басты жаңалық ретінде алғаш рет Жапонияның жекеменшік морандум алмастырылып, жылына Қазақстан жағынан оншақты студент, Жапониядан бірнеше студент алмасып келіп отырады. Сонымен қатар, баяндамада Қазақстан нарқында жапон компанияларының 10 жылдан аса уақыт өтсе де әлі де аздығы, компанияларға білікті тәжірибелі аудармашылардың тапшылығы да аталады. Мысалы, аудармашы тапшылығы мәселесін шешу жолы ретінде соңғы жылдары университеттің мамандықтар каталогына аударматану мамандығы бакалавриат және де магистратура деңгейінде енгізіліп, түлектер дайындалып шығып жатыр. Осы жылы жапон бөліміне ақылы түрде оқуға түсушілердің пайда болғаны, бірақ олардың оқу үлгерімі кішкене төмен екендігі де атап көрсетіледі.

2004 жылы ҚазҰУ-де студенттердің кедергісіз жұмысқа тұруы үшін жоғарғы 4-5 курстарда «бизнеске арналған жапон тілі» пәні енгізілгені және алғаш рет жапон компаниялары мен Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығы өндірістік тәжірибеден өте бастағаны, университеттің келесі оқу жылы ескі оқу жүйесінен батыстық кредиттік технологиялар жүйесіне өтуге дайындалып жатқаны да хабарланады. Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығы жалпы халыққа арналған курстардың 2002 жылдан басталғаны және осы жапон тілі курстарын тыңдаушылар санының қарқынды өсіп отырғаны аталады. Мысалы, жалпы статистикалық салыстыру үшін 2003 жылы жапон тілі курстарын – 128 тыңдаушы бітірген. Осы жерде Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жалпы халыққа арналған жапон тілі курстарымен бірге, жапон тілі мұғалімдеріне арналған арнайы курстың ашылып, ЖОО жергілікті жапон тілі ұстаздарының алғашқылардың бірі болып өткенін айтып кетейік.

Баяндамаға сүйенсек, елімізде 2004 жылы жалпы 1200 адам жапон тілін үйренген екен. Жапон тілін үйренушілердің жалпы санының көп болуына байланысты Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталық маманы «Олар жапон тілін терең меңгеруден гөрі, Жапонияға қызығушылығы басым ба деген» ой-пікірін атап өткен болатын. Сонымен қатар, Қазақстанда 19 ұйым (Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығын қоса алғанда) жапон тілін оқытып жатқанын хабарлайды.

Жоғарыдан сол жылдары Жапонияға және жапон тіліне деген отандастарымыздың қызығушылығының күрт өсіп, елімізде үлкен бум болғанын аңғартады. 2005 жылы ҚазҰУ маманы баяндамасын Алматыда небәрі 60 жапондық болғаны, студенттердің жапондықтармен

жүздесіп коммуникация алмастыру мүмкіндігі аз екені туралы, өз пікірімен университетінің стипендиясына студенттерді оқуға жіберу мүмкіндігі пайда болғаны жазылады. Бұл сол жылдары әлі де университет тарапынан қолға алу керек мәселелердің бірі екенін көрсетіп отыр. Дегенмен, соңғы жылдары бұл мәселе шешіліп келе жатқанын айтып өтейік. Мысалы, қазір Жапонияның 8 ЖОО (Хоккайдо Университеті, Осака Университеті, Васеда Университеті, Цукуба Университеті және т.б.) бар.

Жергілікті студенттерге жапон тілін жетілдіру және Жапонияда жұмысқа орналасу мүмкіндіктері туралы ақпаратпен танысу үшін елімізге оқуға келген жапондық студенттермен кездесу өткізіледі. Осы жылдан бастап факультетте Жапон апталығы іс-шарасы жүргізіле бастағаны, осыған жапон тағамдарын таныстыру мақсатында такояки, суши, онигири және т.б. жапон тағамдары дайындалады. Студенттермен бірге жапон бөлімінің ғаламтордағы вебсайты дайындалып жатқаны да хабарланады. Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталық маманы Қазақстанның сол жылғы ЖІӨ 3000 АҚШ долларын және қарқынды даму үстіндегі дамушы мемлекеттердің ішінде ең алдыңғы қатарда орналасқандығы туралы айтылады. Дегенімен, жастар арасындағы жұмыссыздық 10%, жапон тілін оқып бітірушілер арасындағы жұмысқа тұру қиыншылығы алаңдататыны баяндалады. Осыған орай, Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жапон-орыс тіліндегі аудармашылар курсы ашыған болатын. Соның нәтижесінде түлектердің жапон компанияларына жұмысқа тұруға барынша көмек береді, деген үмітін білдіреді.

2006 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында алыс-жақыннан 60-қа жуық жапон тілі мамандары қатысуымен халықаралық симпозиум өткізілген еді. Жапон тілін үйреніп жүрген тыңдаушылар санының көп болғанына қарамастан Қазақстандағы жапон компанияларының аздығы алаңдататыны тағы да айтылады. Осыдан, түлектердің жұмысқа тұру қиыншылығы пайда болып келе жатқаны байқалатыны хабарланады. Ал, ҚазҰУ-де Осака шет тілдер университетімен меморандумымен алмастырылады. 2007 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығы маманы соңғы жылдары Қазақстанда корей және қытай тіліне қызығушылардың саны көбейіп келе жатқаны, осы аталған мемлекеттердің тіл мамандарының соған белсене күш салып жатқанын хабарлайды. Қазақстан нарқына Қытай және Оңтүстік Корея бизнесінің жапон компанияларына қарағанда көптеп кіріп, жылдан жылға көбейіп келе жатқаны бәріне мәлім. Соның себебіне байланысты, ҚХР шығысымызда көрші орналасауы, ал Оңтүстік Кореяның компаниялар санының нарықта ұлғаюына жергілікті этникалық кәрістердің болуы және де байланысы әсер берді деп болжауға болады.

Жапон мамандары мен студенттерін Қазақстанға шақыру жобасы

Осыған орай жапон тілін тыңдаушылар санын көбейту үшін қашықтық білім беру технологиясына негізделген жапон тілі курсының ашылатыны айтылады. Өткен жылы Жапонияның премьер министрі Д. Коиздзуми Қазақстанға ресми іс-сапармен келгені, екіжақты келіссөздер нәтижесінде Қазақстандық Болашақ бағдарламасы үміткерлерін Жапонияға қабылдау қолға алынатыны хабарланады. 2008 жылы ҚазҰУ магистратура деңгейі жапон бөліміне өткен жылдан бері алғаш рет 5 студент қабылданып, осы жылы магистрлік диссертация жазуға дайындалып жатқандығын мәлімделген.

Орта Азия деңгейінде (5 мемлекет) өткізілетін жапондық шешендік өнер сайысында жапон бөлімі студенті 1-орын алған. Әсіресе, шешендік өнер сайысында бәсекелестік жоғары болуына байланысты жапон бөлімі студентінің ең жоғары орынды иеленуі жоғары бағаланады. 2009 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығыда жапон тілі курсы тыңдаушылардың жалпы саны – 230 құрап, осы курстарда тыңдаушыларды тілді меңгеру деңгейіне сәйкес 1-8 деңгейге бөліп, 15 топтан құралған болатын. Ал 2006 жылдан бері Нұр-Сұлтан қаласында ашылған курстарда – 110 тыңдаушы (1-7 деңгей, 7 топ) болған. Сонымен қатар, 2006 жылдан бастап Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығының, өзінің екінші фазасына көшкені, басшылық тарапынан дербес жұмыс істеуі туралы талаптар қойыла бастайды. Осыған орай, жапон тілі курстары сапасы, тыңдаушылар санын көбейту мәселесі және т.б. басқа өзекті мәселелерді шешу керектігі жапон

тілі мамандарын ойландырып отырғаны хабарланады. Сонымен қоса, Қазақстан жапон тілі мұғалімдері қауымдастығы жұмысының қызметіне де белсенді қатысып отырған.

2010 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жапон тілі курсы тыңдаушылардың жалпы саны – 280-ге жеткен еді. Тыңдаушыларға арналған Кандзи оқулығы (Иероглифтар) дайындалып жатқаны, жапон тілін жылдам меңгерген тыңдаушыларды, бір деңгейден екінші деңгейге ауыстыру жүйесі енгізілген болатын.

2011 жылы ҚазҰУ-де Жапон Қоры маманы жоғары 3-4 курс студенттеріне сабақ беріп, олардың диплом жұмысы жазу әдіс-тәсілдері мен тағылымдамадан өту кезіндегі күнделікпен, есептемелерді толтырумен, жазуды қолға алып, студенттермен жұмыс атқарған. Қазақстанда соңғы жылдары студент саны көп болғанына қарамастан жапондық ұстаздардың аз болуы, оның тапшылығы айтылады. Бұл жапон тілін үйренуші студенттердің бәрін игеріп, сапалы қызмет көрсетуге біршама қиындық тудырып жүргені алаңдатады. Студенттердің жапон тілін тереңірек меңгеру мақсатында видео контекст өткізеді. Әсіресе, осы контекст арқылы студенттердің ауызекі сөйлеу қабілеті және бір мезетте ойлаумен сараптауды меңгеруге көңіл бөлген.

2012 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жапон тілі мұғалімдері және Жапон Қоры маманы бірігіп алғаш рет Жапондық Қор курстарын енгізіле басталады. Осы жерде бұрын қолданылып келген «*みんなの日本語*» оқулығы «*まるごと*» оқулығына ауыстырылған еді. Осы оқулық арқылы жапон тілін үйренушілердің тыңдау қабілетін жақсарту көзделген болатын. Соған сәйкес, курстарда өзгерістер енгізілген. ЖОО-да Жапон Қоры маманы екі елдің алыс орналасуына байланысты Алматыда жапондықтардың әлі де аз болуы (небәрі 60-қа жуық), студенттердің жапондықтармен жүздесіп сөйлесу мүмкіндігін өте төмендетіп отырғаны алаңдатады. Сол себепті, әлі де екі жақта қарым-қатынасты нығайту керектігі өзекті екені, мысалы, туризм саласын дамытуды көрсетеді. Осындай жағдайға қарамастан жапон тіліне, Жапонияға қызығушы студенттердің жапон бөліміне түсіп, оқып жатқаны айтылады.

Студенттердің көбі, соңғы жылдары күш алып келе жатқан жапон жұмсақ күшінің құралы аниме мен мангаға қызығып, жапон тілін оқуға түскені, оқуды бітірген соң жапон компанияларына жұмысқа тұруға үміттері жоғары деген баға береді. Бірақ, жапон компаниялардың аз болуына байланысты жұмысқа тұру қиындығы да қоса айтылады. Сонымен қатар, Жапон Қоры маманы түлектердің жапон компанияларына жұмысқа тұра алмау себептеріне де жауап беріп көрген. Оның себептеріне:

1) Қазақстан нарқында жапон компанияларының аз болуы;

2) компанияларға жапон тілін білетін түлектің керек еместігі (ағылшын және орыс тілін білсе жеткілікті) жатқызады.

Неге жапон тілі керек емес деген сұраққа, жапон бизнес өкілдері жауап ретінде жапон компанияларында студенттер бизнес жапон тілі, салалық терминдерді жетік білмеуі, өндірістік тағылымдамадан өткен кезде қарапайым күнделікті дұрыс толтыра алмауын, ЖҚ маманына хабарлағаны айтылады. Әрине, жоғары курстағы студенттердің базалық деңгейдегі бизнес қабілеттілігі болмауы мүмкін. Автор студенттің жоғарыда аталған қабілеттіктерді өндірістік тәжірибеден өту арқылы бойына жинақтайды деп есептейді. Және де соңғы жылдары университетте негізгі оқу жоспарына «бизнес жапон тілі», «салалық терминология» тәрізді элективті пәндері енгізіліп, жоғарыдағы мәселелер шешілу жолында екеніндігін айтқан болатын.

ЖҚ маманы да жоғарыда аталған мәселелерді шешуге сол жылы өндірістік тағылымдамадаға бағытталған дайындық курсы әзірлейді. Осы курс арқылы тек жапон тіліндегі бизнеске қатысты сөздерді оқып үйренумен шектелмей, жапондықтармен қалай жұмыс істеу керектігі қарастырылады. Әсіресе, қазақстандықтармен жапондықтардың ойлау қабілетінің айырмашылығы, жұмысты істеу үрдісіндегі көзге көрінбейтін қарапайым бөлшектерге дейін ден қойып қарау керектігі т.б. мәселелер тереңінен қарастырылып, қолға алынатын болатындығы ескерілген.

«Қазақстандықтар Жапонияны супер жоғары технологиялары дамыған мемлекет деп таниды. Алайда, Жапония осындай мемлекетке айналғаны жоғары технологияларды еңбекқорлықпен жасап шыққан қарапайым қатардағы жапондықтардың шеберханаларындағы (бұл жерде

инженерлердің) еңбегі» – деп, Жапон Қоры маманы өзінің пікірін айтады. Жоғарыдағы пікірге автор да жапондықтардың жоғары технологияларға ие мемлекетке айналуы, біріншіден Жапонияда шикізат көздерінің (қазба байлықтардың) болмауы, жалпы жапон халқының еңбекқорлығы, жұмысты атқару кезіндегі барлық іске тиянақты болуы және де мұқият қарап істеуі, атқарылған жұмыстың немесе еңбектің нәтижелі, сонымен қатар жемісті болуына әкеліп отыр деп болжайды.

2013 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығы екі ел арасындағы келісімшартқа сәйкес Жапонияның JICA мекемесі қарамағынан Нархоз Университетіне (бұрынғы. ҚазЭУ) толығымен көшеді. Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталық маманы, қазақстандықтардың арасында Оңтүстік Кореяға және корей тіліне қызығушылықтың артуына байланысты, жапон тілін тыңдаушылар санының төмендеуі байқалатынын тағы да атап отыр.

Жоғарыдан 2000 жылдардан бастап «корей толқыны» деп аталатын корей попмәдениетінің музыка және кино индустриясының әсерінен Қазақстанда екі Қиыр Шығыс елдері арасында Күн шығыс елінен Таңғы балғындық еліне қызығушылықтың жоғарылауын байқаймыз. ҚазҰУ-дегі Жапон Қоры маманы Қазақстанда өткізілген 15-жапон тілінен шешендік өнер сайысында алғаш рет өңірлерден (Қарағанды және Семей қалаларынан) конкурсқа сайыскерлер қатысып, бірінші орынды күтпеген жерден Қарағандыдан келген конкурсант жеңіп алған болатын. Осы жерде өңірлерден қатысқан конкурсанттардың Алматы және Нұр-Сұлтан қалалары тәрізді ЖОО мамандандырылған жапон тілін оқитын студенттеріндей емес, өздігінен оқып үйреніп келгені ерекше атап өтіледі. Бұл сайыскерлер теледидардан жапон анимелерін көріп, жапон музыкасына еліктеп өздігінен жапон тілін үйренгендігін айта кетті.

Әрине бұл елімізде кездесетін ерекше құбылыс және де жиі кездеспейді. Жоғарыдан жапон жұмсақ күшінің (попмәдениеті) әсері еліміздің жастарына жеткені және соның нәтижесінің бір көрінісі деп санауға болады.

Жыл сайынғы елімізде өткізілетін Жапонияға қатысты ауқымды іс-шаралардың бірі – «Жапонияның мәдениет күндері». Осы іс-шара наурыз айында Алматының Орталық Музейінде өткізіліп, 3500-ге жуық қонақ келген болатын.

Жапондық дәстүрлі киімі, музыкасы және асханасы таныстырылып, соның ішінде Алматы қаласындағы мәдениет күнінде– Сукияки, Нұр-Сұлтанда – Одэн тағамы дайындалады. Мысалы, Одэн Нұр-Сұлтанның суық климатына сай келетін тамақ ретінде таңдалып, қонақтардың қолдауына ие болады.

ЖОО-да жапон тілін оқитын студенттер санының күрт азаюы хабарланады. Соның себебіне, ЖОО мен орта мектептердегі жапон тілі оқытылатын сыныптардың жабылуы жатқызылады. Осындай үрдіске қарсы шара ретінде Алматы қаласы шеңберінде кәсіби ориентациялық жұмыстар жүргізу қолға алынады.

2015 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жапон тілі курстарын тыңдаушылар саны 160-қа төмендеп, орталық мамандары тыңдаушылар санын көбейту үшін Нұр-Сұлтандағы Назарбаев Университетінде жылжымалы жапон тілі курсы өткізіп көрген. Осы жылы алғаш рет жапон әндерінен караоке конкурсы өткізіліп, сайыскерлер саны көп болып, қатысушылар арасында жақсы бағаға ие болады. Сонымен қатар, JAPAN CLUB қауымдастығының негізі қаланып, қауымдастық өз тарапында жапондық бизнес өкілдерімен жергілікті отандастарымыздың коммуникациялық байланысын нығайту мақсатында ашылған.

2016 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жапон тілі курстары толығымен «Marugoto» оқулығына көшеді. Орталықтағы Жапон Қоры мамандары Қазақстан аумағымен шектелмей Орта Азиядағы Жапон орталықтары мен жапон мамандары жетіспеушілігі бар Түркменстанда белсенді жұмыс атқарып, сол елге іс-сапармен барып қайтады. Елімізде жапон тілін тыңдаушылар санының күрт азаюы алаңдатушылық туғызатыны айтылады. Мысалы, 2000 жылдар басында Қазақстанда жалпы 1000-нан асатын тыңдаушылар жапон тілін үйренсе, 2014 жылы – 450, 2015 жылы – 350-ге дейін төмендеп, жапон тілін оқытатын ЖОО-лар саны да 7-ден 3-ке кеміген. 2017 жылы Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығында жапон тілі курстарын тыңдаушылардың жалпы саны Алматыда – 100, Астанада – 48 дейін кеміген.

Курстардағы сабақ уақыты да кешкі мезгілге 18:30-20:30 аралығына ауыстырылды. Бұл жалпыға арналған курстарда студенттер мен күндіз жұмыс істейтін тыңдаушылардың сұранысына сәйкес ауыстырғаны атап өтіледі. Жоғарыдан соңғы жылдары Жапон орталығында жапон тілі курстары тыңдаушылар саны күрт төмендеп келе жатқанын байқауға болады. Осы тенденцияны өзгерту үшін шұғыл іс шаралар қолдану керектігі орталық басшылығының басты мәселелерінің біріне айналып отыр деп есептейміз. Жапон Қоры маманы жапондықтардың аз болуына қарамастан (небәрі 120-ға жуық), студенттер жапон бөлімін таңдап, жапон тілін оқып отырғанын баяндайды. Сонымен қатар, екі елдің ЖОО жүйесіндегі айырмашылықтары да туралы айтып өтеді. Мысалы, студент өзінің жапон тілі деңгейіне сәйкес топты таңдау мүмкіндігі болмауы, жапон тілін оқытатын базалық жапон тілі сабақтарының жылдан жылға азайып келе жатқаны, жапондарда студенттер үйірмемен өздерінің қызығушылығына сәйкес клубтарға қатысып университет қабырғасында көбірек уақытын өткізсе, жергілікті студенттер сабақ аяқталысымен үй жұмысын орындауға үйіне кетіп қалатыны ерекше екені баяндайды. Осындай айырмашылықтарды ескеріп Жапон Қоры маманы студенттер бір-бірімен еркін өзара араласу мүмкіндігіне ие болу үшін сабақтан тыс уақытта жапон тілі кабинетінде жапон мангаларын оқу, жапондық студенттермен пікір алмасу тәрізді ісшараларды өткізеді.

Жоғарыдан студенттің өзінің тілдік деңгейіне сәйкес жапон тілі сабақтарын таңдау мүмкіндігі мен базалық жапон тілі сабақтарын ұлғайту мәселелерін университет тарапынан жақын болашақта негізгі оқу жоспарымен бағдарламаларға өзгеріс енгізу арқылы қарастырылады деп сенеміз. Әрине, Қазақстан ЖОО және жапон университеттерін салыстыру мүмкін емес. Бірақ, жергілікті университеттерде студенттік үйірмелер мен клубтар жеткілікті. Мысалы, жапон бөлімінде «Жапон салоны» және «Жас Ғалым» тәрізді үйірмелер қызмет атқарады. Енді, жоғарыдағы мәселені шешу үшін осы үйірмелерге жауапты жапон тілі ұстаздарымен ЖҚ маманының қызметін үйлестіру қажет деп санаймыз.

Қорытынды

Ғылыми жұмыста Қазақстандағы 1992-2017 жылдар аралығындағы жапонтану жағдайына жалпы шолу жасалынды. Атап айтсақ, Қазақстандағы ЖОО ішіндегі ең алдыңғы қатардағы ҚазҰУ шығыстану факультеті жапонтану бөлімінің 25 аралығындағы өзгерістері, сол жылдарғы жетістіктер мен өзекті мәселелерді елімізге арнайы жіберілген JF мамандары (эксперттердің) жыл сайынғы баяндамаларына, жапон бөлімі ұстаздарымен жүргізілген сұхбаттарға сүйене отырып сараптамалық шолу жасалынды.

Енді Қазақстандағы жалпы жапонтану жағдайын төменде қысқаша жүйелеп өтейік. Қазақстан-Жапония қарым-қатынасы ресми дипломатиялық байланыс орнатудан басталып, әлді де нығайып және тереңдеп келеді.

Мысалы, Қазақстан Республикасы тарапынан елбасы Н.Ә. Назарбаев 4 рет іс-сапармен барып, жапон тарапынан жапон үкіметі сол жылдарғы премьер министрлері Қазақстан мен Орта Азия мемлекеттерінде іс-сапармен болып қайтқаны бәріне мәлім. Сонымен қатар, соңғы жылдары жапон азаматтарының Қазақстанға визасыз кіруіне жеңілдік жасалғаны да осының дәлелі деп айтуға болады. Осы жұмыста, негізінен екі елдің оқу ағарту ісі бағытындағы ісшаралары қарастырылып, саяси-экономикалық (дипломатиялық қарым-қатынасты қоса алғанда) ресми байланыстар аса қарастырылмағанын ескертіп кетейік.

Тәуелсіздігімізді алған жылдардан бері жапон бизнесі де Қазақстан нарқына еніп, өз үлестерін қосуда.

Дегенімен, жапон компанияларының еліміздің нарқында әлі де аз болуы жапон тілін жетік меңгерген түлектеріміздің жұмысқа тұру қиындығы туралы жоғарыда аталған баяндамалардан көруге болады. Яғни, осы бағыттағы ісшараларды Қазақстан үкіметі тарапынан да қолға алу қажеттігі туындап отырғанын көрсетеді.

Жапон тілін үйренушілердің және де жапонтанушы мамандармен жапон тілі ұстаздарының 25 жыл аралығындағы сандық және сапалық динамикалық өзгерістеріне тоқтала келсек, отандастарымыздың Жапонияға қызығушылығынан студенттер орталық курстарындағы жапон тілін тыңдаушылар саны 2000 жылдардың ортасына дейін шарықтау шегіне жетіп, одан кейін

бәсеңдеп, қазір күрт төмендеп кеткенін көреміз. Осыдан бастапқыда Қазақстандағы ЖОО да көбейіп, қазір нарық сұранысына сәйкес небәрі 3 университетпен шектеліп отыр. Кезінде бастауыш және де орта мектептерде де жапон тілін оқушыларға пән ретінде енгізіліп оқытылған еді.

Дегенімен, бұл мектептерде соңғы жылдары сыныптар жабылғаны жоғарыдағы баяндамалардан көре аламыз. Жапонтанушы мамандармен ұстаздардың құрамына келсек, мұнда да сұранысқа сәйкес басында ұстаздар саны ұлғайып, соңғы жылдары кемігенін көре аламыз. Осыған қоса, жаһандану жағдайындағы бәсекелестікке сәйкес жапон және ағылшын тілін жетік меңгерген, ғылыми дәрежесі бар жапонтанушы мамандардың кадрлық жетіспеушілігі бар екенін де атап өткен жөн.

Жапонияның Жапон Қоры мамандары ҚазҰУ мен Қазақстан-Жапон адам ресурстарны дамыту орталығына жіберіліп, олар өз тарапынан осы мекемелерде атқарған жұмыстары мен өз ой-пікірін баяндамаларында көрсетіп отырды. Осы баяндамалардан жоғарыда аталған мекемелердегі, сол жылдарғы өзекті мәселелер, атқарылған негізгі іс-шаралар, мамандардың пікірінше маңызды тұстары ғана аталып өтіліп, автор да ақпаратты барынша толық беруге тырысты.

Алайда, жоғарыдағы баяндамалар арқылы Қазақстандағы жалпы жапонтану жағдайын толығымен және де тереңамтып өту мүмкін еместігін де атап өтейік. Қорытындылай келе, жаһандану жағдайында жоғары бәсекелестікке төтеп бере алатын, екі ел арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға үлес қоса алатын маман дайындау жапонтану бөлімінің жақын аралықтағы басты мақсат пен міндеттерінің бірі деп санаймыз. Осыған мысал ретінде Қазақстан Республикасы жақын болашақта дамыған индустриалды экономикасы бар мемлекеттердің (ағылшын тілінде OECD) қатарына кіруді көздеп «Қазақстан-2050» стратегиялық бағдарламаны жариялап және осы негізгі бағдарлама аясындағы тағы басқа мемлекеттік бағдарламаларды да жүзеге асырып келе жатқаны баршаға мәлім. Осы тұрғыда Жапония жоғарыда аталған клубтың басты орнында орналасып, еліміз үшін таптырмас моделі екенін ерекше айтып өтіп, осы бағытта түлектер дайындау, ғылыми жұмыстар мен ізденістер қолға алынады деп үміттенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Токаев К.К. Под стягом независимости: Очерки о внешней политике Казахстана. – Алматы, 1997. – 312 с.
2. Қазақстан Республикасы мен Жапония арасындағы қатынастар // www.mofa.kz
3. Diplomatic Bluebook of Japan // www.mofa.go.jp/policy/other/bluebookoo/2004/index.html
4. Japan-Kazakhstan Relations // www.mofa.go.jp/region/europe/kazakhstan
5. Астанбаев Б. Японцы возвращаются на Великий Шелковый Путь // <http://asiatimes.narod.ru/story2002/003/1091.htm>
6. Евразийская дипломатия // http://asiapacific.narod.ru/countries/japan/1_politics.htm
7. Казахстанско-японские отношения // www.zonakz.net/articles/3123n
8. Жапония – Қазақстан: Достық көпірлері №7.2016ж. журналы
9. Embassy of the Republic of Kazakhstan in Japan. Official site. Accessed 15 July 2018. <http://mfa.gov.kz/ru/tokyo/content-view/dvustoronnie-otnosenia>.
10. Japan Foundation. Official site. Accessed 15 July 2018. <http://www.jpff.go.jp/e/index.html>
11. CiNii (Scholarly and Academic Information Navigator). Accessed 15 July 2018. <https://ci.nii.ac.jp/search>
12. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессорлық-оқытушы құрамының сайты. <http://pps.kaznu.kz/kz/Main/Chair/96a>
13. Қазақстан-жапон адам ресурстарын дамыту орталығы. KJC official cite.. http://new.kjc.kz/?page_id=52&lang=kkp
14. JICA: <https://www.jica.go.jp/index.html>
15. Қазақстандықтар білім беру жүйесі және Жапония, Корея, Англия және АҚШ елдеріндегі ЖОО профессорлық жұмысы жайлы: <https://weproject.media/kz/articles/detail/aza-standy-tar-bilim-be-ru-zh-yesi-zh-ne-zhaponiya-koreya-angliya-zh-ne-a-sh-elderindegi-zhoo-profess/>

16. Есеева М.Т. Развитие системы общего среднего образования Японии Дис.канд.пед.наук. – Алматы,2008г
17. Капранова В.А. Сравнительная педагогика Школа и образование за рубежом: учеб.пособие.-Минск,2004г
18. Жапонияның білім беру жүйесі:Замануи білім 2018-№1,-101-102б.
19. Жапонияның білім жүйесінің кереметтілігі неде?:Ана тілі газеті,2005 ж.№25 7-бет

УДК 11.15.45

Кашубай Наурызбай Келисұлы,
студент 4 курса
специальности «5В020900 - Востоковедение»
КазУМО иМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
<nauryzbay77@gmail.com>

РОЛЬ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ КИТАЯ В РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВЫ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ПУТЬ»

Аннотация. В данной статье анализируется современная монетарная политика Китая. Проводится анализ монетарной политики центрального банка КНР и влияние ее отдельных инструментов на экономический рост. В настоящее время центральный банк Китая проводит независимую монетарную политику и использует для ее реализации ряд классических и современных инструментов. Это положительно влияет на состояние всей китайской экономики. Авторы приходят к выводу, что эффективное проведение денежно-кредитной политики возможно только при наличии стабильно функционирующего финансового рынка и общественном доверии к государству.

Цели и инструменты Народного банка Китая корректируются в соответствии с экономическими условиями. Посредством банковской системы Китай развивает реальный сектор экономики, стимулирует экономический рост, проводит политику укрепления национальной валюты, поддерживает инфляцию на уровне, необходимом для устойчивого функционирования экономической системы. Ценность проведенного исследования состоит в том, что выводы, сделанные авторами, расширяют и определяют понимание того, что большое влияние на экономический рост оказывает монетарная политика.

Ключевые слова: монетарная политика, экономический рост, банковская система, макроэкономическая политика, реформа, девальвация.

Андатпа. Бұл мақалада Қытайдың қазіргі заманғы монетарлық саясаты зерттеледі. ҚХР Орталық банкінің монетарлық саясатына және оның жекелеген құралдарының экономикалық өсуге әсеріне талдау жүргізілуде. Қазіргі уақытта Қытайдың Орталық банкі тәуелсіз монетарлы саясатын жүргізеді және оны жүзеге асыру үшін бірқатар классикалық және заманауи құралдарды қолданады. Бұл бүкіл Қытай экономикасының жағдайына оң әсерін тигізеді. Мақала авторлары монетарлы саясатын тиімді жүзеге асыру, тұрақты қаржы нарығы мен халықтың мемлекетке сенімі болған жағдайда ғана мүмкін деп тұжырымдайды.

Автор Қытай Халық Банкінің мақсаттары мен құралдары экономикалық жағдайларға сәйкес түзетіледі деген қорытындыға келеді. Банк жүйесі арқылы Қытай экономиканың нақты секторын дамытады, экономикалық өсуді ынталандырады, ұлттық валютаны нығайту саясатын жүргізеді және инфляцияны экономикалық жүйенің тұрақты жұмыс істеуі үшін қажетті деңгейде ұстап тұрады. Зерттеудің құндылығы - авторлар жасаған қорытындылар, ақша-несие саясатының экономикалық өсуге үлкен әсер ететіндігі туралы ұғымды кеңейтіп, анықтайды.

Кілт сөздер: монетарлы саясат, экономикалық өсу, банк жүйесі, макроэкономикалық саясат, реформа, девальвация.

Annotation: This article analyzes the current monetary policy of China. The analysis of the monetary policy of the Central Bank of China and the impact of its individual instruments on economic growth will continue. Currently the Central Bank of China conducts an independent monetary policy and uses a number of classic and modern tools to implement it. This has a positive impact on the state of the entire Chinese economy. The author concludes that effective implementation of monetary policy is possible only if there is a stable functioning financial market and public confidence in the state.

The authors conclude that the goals and instruments of the People's Bank of China are adjusted in accordance with economic conditions. Through the banking system China develops the real sector of the economy, stimulates economic growth pursues a policy of strengthening the national currency and maintains inflation at the level necessary for the sustainable functioning of the economic system. The value of the study is that the conclusions made by the authors expand and define the understanding that monetary policy has a great impact on economic growth.

Keywords: monetary policy, economic growth, banking system, macroeconomic policy, reform, devaluation.

Данная статья рассматривает значения кредитно-денежной политики Китайской Народной Республики, а также её инновационные инструменты. Уже сейчас Китай обладает развитым Fintech сегментом, такими инновациями как Cross-border Interbank Payments System - китайская система межбанковских платежей и цифровой юань, запуск которого ожидается в 2022 году на Зимних Олимпийских играх, сделало их лидером в сфере кредитно-денежной политики. Все эти новые инструменты в арсенале монетарных властей отлично подходят в достижении основной цели, а именно лидерства КНР на международной арене. Целью данной статьи является рассмотреть инновационные инструменты денежно-кредитной политики Китая, а также проанализировать роль монетарной политики Китая в инициативе Один пояс – один путь. Актуальность данной темы заключена её новизной и малым количеством исследований в данной сфере. Опыт Китая имеет практическую ценность, как для Казахстана в частности, так и для многих стран. В данной статье проанализирован опыт КНР в введения новых инфраструктур, их значение на данный момент для потребителей, а также основные тренды развития.

Введение

В последние двадцать лет всемирные финансово-экономические кризисы привели к кардинально новому подходу к глобализации мировой экономики. Высокие экономические показатели, а также большой потенциал глобализации Китая стали основными предпосылками к созданию китайской модели глобализации – инициативы Один пояс – один путь(ОПОП).

Инициатива Один пояс – один путь(ОПОП), объявленная Си Дзиньпином в 2013 году, является частью борьбы КНР за глобальный финансовый и экономический порядок. На сегодняшний день Китай уже подписал соглашение со 140 странами и 31 международными организациями. Китайская Народная Республика активно финансирует проекты, входящие в ОПОП в других странах. В основном инициатива затрагивает экономическое сотрудничество. Строительство ОПОП нацелено на способствование беспрепятственного и налаженного движения экономических факторов, эффективное распределение ресурсов, координация и интеграция стран участников ОПОП, создание открытой, инклюзивной и сбалансированной инфраструктуры регионального сотрудничества. Поэтому важным фактором для реализации инициативы является монетарная политика Китая, как инициатора и главного локомотива проекта.

Изучение модели денежно-кредитной политики Народного Банка Китая(НБК) очень важно, как для участников ОПОП, так и для других стран. Поступательная интернационализация юаня, успешное включение его в корзину СДР, к тому же такие инновации как Fintech-сегмент, Cross-border Interbank Payments System и цифровой юань сделали опыт китайских монетарных властей еще более ценным.

Результаты и обсуждение

Китай имеет большой опыт ведения кредитно-денежной политики, так как с начала первых экономических реформ в 1978 году стояла задача перехода от плановой экономики к

рыночной. Со временем КНР столкнулся с такими проблемами как частые перегревы экономики ввиду экспоненциального роста. В 80е года, частые переходы от рестрикционной политики к экспансионистской дестабилизировали цены и темпы роста. К примеру, недостаточная стабильность юаня, низкий темп роста и резкие перепады цен привели к рекордной инфляции в 1985 и 1988 (8% и 18,5% соответственно). В результате большие объемы денежного предложения, увеличилось количество предоставляемых кредитов, повышение цен. А уже с 1989 года переход к «политике дорогих денег» привел к экономическому спаду, темпы роста упали до отметки в 3,8 %. Главной целью НБК в это время было поддержание темпа экономического роста, а также недопущение высокого уровня инфляции. Поэтому макроэкономические инструменты использовались все чаще.

К 1990ым гг. правительство обозначило главные приоритеты для монетарной политики. НБК определил стабильность национальной валюты как залог стабильного темпа роста экономики. Уже к 1995 году Госсовет Китая одобрил «Закон о НБК», где уже окончательно были прописаны основные принципы монетарных властей. Основные функции центрального банка были сведены к следующим 14 пунктам.

1) Разработка законодательных и административных актов, доработка существующих финансовых постановлений, оглашение приказов и правил.

2) Обеспечение правовой базы и осуществление монетарной политики.

3) Контроль межбанковской кредитной деятельности и золотовалютных накоплений.

4) Предотвращение и регулирование финансовых рисков, стабилизация государственной системы финансов.

5) Определение монетарной политики; поддержание приемлемого курса национальной валюты; осуществление валютного контроля, в особенности — контроля государственных золотовалютных резервов.

6) Эмиссия национальной валюты и регулирование денежного обращения.

7) Осуществление контроля государственной казной.

8) Совместно с соответствующими органами регламентация деятельности, связанной с осуществлением платежных и расчетных операций, оказание поддержки проведению расчетных операций, обеспечение нормального функционирования расчетно-клиринговой системы.

9) Организация и обеспечение должного функционирования системы ведения финансовой статистики, сбор статистических данных, макроэкономическая аналитика и прогнозы.

10) Деятельность по предотвращению отмывания денег.

11) Контроль кредитной деятельности, оказание содействия формированию социальной системы кредитования.

12) Участие в международной финансовой деятельности.

13) Осуществление финансовых операций в соответствии с государственными законодательными актами.

14) Прочие функции, определяемые Госсоветом КНР.

В декабре 1993 годы было опубликовано «Постановлением о реформировании финансовой системы». В содержании, которого, определялись главные инструменты монетарных властей:

- кредит Центробанка,
- валютные операции НБК,
- ставка Центробанка по депозитам и кредитам,
- норма резервирования по вкладам,
- кредитная линия,
- ставка рефинансирования,
- операции на открытом рынке.

С опубликованием «Постановления о реформировании финансовой системы» у монетарной политики НБК появились промежуточные и операционные ориентиры. Согласно данному постановлению регулирование денежного предложения, объемов кредита, межбанковской ставки и нормы минимальных резервов стали главными инструментами. С 1998 года значительно ослабился

контроль на государственными коммерческими банками. Это позволило банкам независимо проводить свою деятельность. НБК имел только ознакомительные функции. Центробанк этому моменту хотел перейти от инструментов прямого воздействия к косвенному методу. Дальнейший период с 1998 по наши дни можно охарактеризовать как рефлексивный. Политика Центробанка реагировала на вызовы, изменения рынка. В зависимости от них монетарные инструменты видоизменялись и корректировались.

Именно с момента объявления ОПОП в 2013, монетарные власти начали разработку инфраструктуры и инструментов денежно-кредитной политики. В связи с растущим спросом на юань при трансграничных транзакциях и расширением масштабов трансграничного бизнеса в юанях, настоятельно необходимо было внедрить систему трансграничных платежей и клиринга именно в юанях. После тщательного исследования и обсуждения в 2012 г. НБК приступил к созданию CIPS. 8 октября 2015 года была успешно запущена CIPS, в которой приняли участие 19 прямых участников и 176 косвенных участников из 50 стран и регионов на 6 континентах.

Cross-border Interbank Payments System (CIPS) - это система оптовых платежей, авторизованная Народным банком Китая. Специализируясь на клиринге трансграничных платежей в юанях, CIPS прилагает усилия для предоставления надежных, эффективных, удобных и недорогих клиринговых и расчетных услуг. Как одна из важных инфраструктур финансового рынка в Китае, CIPS сыграла положительную роль в содействии развитию Шанхайского международного финансового центра, способствует двустороннему открытию финансового сектора и укрепляя финансовую поддержку экономики реального сектора Китая, обслуживающего финансирование инициативы «Один пояс, один путь» и способствующего глобальному использованию юаня.

Запуск CIPS стал еще одной вехой в построении инфраструктуры финансового рынка Китая, отметившей важный прогресс в развитии современной платежной системы Китая, объединяющей внутренние и внешние платежи в юанях. CIPS сыграл значительную роль в содействии официальному включению юаня в специальные права заимствования. 30 октября 2016 году Международный Валютный Фонд включил Китайский юань в корзину валют СДР.

На основе CIPS будет интегрирован другой инструмент Центробанка, который разрабатывается на данный момент, цифровой юань. Национальная цифровая валюта Китая DCEP (Digital Currency Electronic Payment, DC / EP) будет построена с использованием технологии блокчейн и криптографии. Эта революционная криптовалюта может стать первой в мире цифровой валютой центрального банка (CBDC), поскольку она выпускается государственным банком. Цель и задачи валюты заключаются в том, чтобы увеличить обращение юаня и международный охват - с возможными надеждами на то, что юань станет мировой валютой, как доллар США.

Значение DCEP состоит в том, что он разработан как замена системы резервных денег (M0), сокращая расходы и затруднения при банковских переводах. Предполагается, что DCEP снизит риски офлайн-операций с бумажными деньгами, таких как анонимная подделка денег, отмывание денег и незаконное финансирование. Это связано с тем, что регулирующие органы могут лучше контролировать транзакции с цифровой валютой, что, по мнению некоторых, значительно улучшит финансовый и денежно-кредитный надзор. DCEP также может снизить затраты, связанные с обслуживанием и переработкой банкнот и монет. По сути, DCEP готов стать цифровой версией юаня.

17 августа 2020 году начались пилотное тестирование цифрового юаня по так называемому «методу 4 + 1». То есть сначала были закрыты пилотные испытания в Шэньчжэне, Чэнду, Сучжоу, Сюньань и некоторых местах, где будут проводиться зимние Олимпийские игры 2022 года. Также некоторые государственные служащие в Сучжоу получали часть своей заработной платы через DCEP. В конечном итоге испытания были расширены до 28 городов и провинций, включая Пекин, Шанхай, Гуанчжоу и район Большого залива Гонконга Макао. Расширение означает, что охват пилотного тестирования может включать потенциальную базу пользователей в размере около 400 миллионов человек - 29% населения Китая. Пилотными учреждениями для DCEP были 4 крупных государственных банка, то есть China Construction Bank, Сельскохозяйственный банк Китая, Банк Китая и Промышленно-коммерческий банк Китая. 11 октября 2020 года в Шэньчжэне была объявлена

лотерея. На ней было раздано местным жителям 10 миллионов юаней (1,47 миллиона долларов США) в DCEP. Шэньчжэньский район Луоху раздал в общей сложности 50 000 цифровых «красных пакетов», каждая из которых содержит 200 юаней, среди жителей, которые зарегистрировались на участие в этой лотерее. Победители были объявлены 11 октября 2020 года и смогли получить свой красный пакет DCEP через электронный кошелек в приложении Digital Renminbi. 11 января 2021 года Шэньчжэнь снова выдал DCEP на 20 миллионов юаней для публичного тестирования. Наряду с некоторыми местными отелями, беспилотными супермаркетами, почтовыми шкафчиками, пекарнями, книжными магазинами и спортивными залами, иностранные фирмы, такие как Starbucks, McDonald's и Subway, были объявлены в качестве компаний, которые будут участвовать в тестировании DCEP. Центральное правительство обязало всех продавцов, принимающих электронные платежи (например, Apple Pay, Alipay и WeChat), принимать DCEP. Это даст DCEP широкое признание в Китае, где каждый торговец будет обязан участвовать или столкнется с потенциальной потерей лицензии на ведение бизнеса. Это сделает DCEP самой распространенной цифровой валютой в мире.

При наличии инфраструктуры для оплаты через мобильный кошелек распространение DCEP за рубеж могло бы стать более реальным для НБК. Это соответствовало бы китайской инициативе «Один пояс, один путь», цель которой - построить новый торговый путь, соединяющий Азию с Европой и Африкой. Идея состоит в том, что с помощью DCEP, используемого мобильными кошельками, население стран «Пояса и пути» может быть подключено, полностью обходя существующую финансовую инфраструктуру и давая возможность людям, не имеющим банковских счетов, оплачивать онлайн-покупки и накапливать свои сбережения.

Заключение

Инициатива Один пояс – один путь в большей степени затрагивает экономику. Именно интеграция экономик стран участников в единую экосистему позволит эффективно взаимодействовать. Поэтому на сегодняшний день монетарные власти осуществляют роль создателей инфраструктуры в инициативе Один пояс – один путь. Такие проекты как CIPS и DCEP имеют важную роль в жизнеспособности всей системы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бекарева С.В., Мельтенисова Е.Н., Шиховцова Е.А., Сун Юйин (2019) Влияние монетарной политики Народного банка Китая на экономическое развитие страны // Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика. - Т. 35. - Вып. 2. - ББ. 223–250.
2. Cheng W., Zhang D. A (2012). Monetary model of China-US trade relations. *Economic Modelling*, №29, pp. 233–238.
3. Chen H., Chow K., Tillmann P. (2018). The effectiveness of monetary policy in China: Evidence from a Qual VAR. *China Economic Review*, №43, pp. 216–231.
4. China outlook (2018). A new era, a new paradigm of globalization. <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2018/03/china-outlook-2018.pdf> [viewed 19 January 2019]
5. China's Total Export & Import Values by Country/Region, March 2018 (in USD) (2018). General Administration of Customs People's Republic of China. < <http://english.customs.gov.cn/newsroom> > [viewed 19 January 2019]
6. Селищев А. С., Селищев Н. А., Селищев А. А. (2018) Финансовые рынки и институты Китая. - М.: ИНФРА-М.- 258 б.
7. Кузнецова В.В. (2018) Политика финансовой стабильности: международный опыт: монография. – М.: КУРС: ИНФРА-М. – 219 б.

**ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ /
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ПРАВОВЫХ НАУК**

УДК 33 (338)

Сохатская Н.П., к.э.н.УО «Алматы Менеджмент Университет»,
Алматы, Казахстан
s.natali54@mail.ru**ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В МАРКЕТИНГЕ
ТУРИСТСКИХ ФИРМ**

Аннотация. Туризм становится одним из драйверов эволюции экономики страны. Новые явления в окружающей среде, в частности пандемия коронавируса Covid-19, повлияли на кризис большинства сфер деятельности, и в значительной степени на туризм. Развитие туризма в условиях пандемии усложняется, поэтому стоит задача поиска новых подходов в маркетинге туристских фирм. В этих условиях возникает необходимость исследование сферы туризма и моделирования новых его направлений. В статье проанализированы возможности применения инновационных подходов в маркетинге туристских фирм. Используя особенности теории и практического анализа деятельности в туризме, можно понять какие инновации важны и значимы на современном этапе. В последние годы наблюдается тенденция комбинировать потребителями различные виды туризма, сочетать разные по назначению туры, что способствует не только деформации туристской деятельности, но и появлению новых категорий туризма. При оценке нового направления комплектации туристских продуктов проведен анализ по различным критериям, выявлены какие страны предпочитают потребители по каждому направлению, определены целевые сегменты, характер и стиль отдыха, представлены наиболее эффективные формы отдыха. В связи с этим, особое внимание уделено созданию нового формата комплектации туров, которые дают возможность минимизировать затраты фирмы и повысить эффективность деятельности туристской фирмы. Для повышения конкурентоспособности туристских фирм и привлечения туристов, важное значение уделяется продвижению туристских услуг. В статье представлены основные направления продвижения туристских продуктов с использованием цифровых технологий, что дает возможность повысить узнаваемость туристских фирм.

Ключевые слова. Туризм, маркетинг, туристский продукт, инновации, продвижение, туристская фирма.

Андатпа. Туризм - ел экономикасы эволюциясының драйверлерінің біріне айналуда. Қоршаған ортада болып жатқан өзгерістер, атап айтқанда, Covid-19 коронавирус пандемиясы көптеген салалардың дағдарысына әкеліп, әсіресе туризмге теріс әсері зор болды. Пандемия жағдайында туризмнің дамуы күрделене түсуде, сондықтан туристік компаниялардың маркетингінде жаңа тәсілдерді іздеу міндеті тұр. Бұл жағдайда туризм саласын зерттеу және оның жаңа бағыттарын модельдеу қажет болады. Мақалада туристік компаниялардың маркетингінде инновациялық тәсілдерді қолдану мүмкіндіктері талданады. Туризмдегі теорияның ерекшелігін ескере отырып және практикалық талдауды қолдана отырып, қазіргі кезеңде қандай инновациялардың маңызды екенін түсінуге болады. Соңғы жылдары тұтынушылардың туризмнің әр түрін комбинациялау, әртүрлі мақсаттағы турларды біріктіру тенденциясы байқалады, бұл туристік қызметтің деформациялануына ғана емес, сонымен қатар туризмнің жаңа категорияларының пайда болуына ықпал етеді. Туристік өнімді дайындаудың жаңа бағытын бағалау кезінде әр түрлі критерийлер бойынша талдау жүргізілді, тұтынушылар әр бағытта қай елдерді таңдайтындығы, мақсатты сегменттер, демалыстың сипаты мен стилі анықталды, демалыстың тиімді түрлері ұсынылды. Осыған байланысты компания шығындарын минимизациялауға және туристік фирманың тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін

турлар пакетінің жаңа форматын жасауға ерекше назар аударылады. Туристік фирмалардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру және туристерді тарту үшін туристік қызметті алға жылжытудың маңызы зор. Мақалада туристік компаниялардың танылуын арттыруға мүмкіндік беретін цифрлық технологияларды қолдана отырып, туристік өнімді жылжытудың негізгі бағыттары көрсетілген.

Кілт сөздер. Туризм, маркетинг, туристік өнім, инновация, жылжыту, туристік компания.

Annotation: Tourism is becoming one of the drivers of the evolution of the country's economy. New phenomena in the environment, especially the coronavirus pandemic Covid-19, have affected the crisis in most areas of activity, and mainly in tourism. The development of tourism in the context of the pandemic is becoming more complicated, so the objective is to find new approaches in the marketing of tourism firms. In these conditions, there is a need to study the tourism sector and model its new directions. The article analyzes the possibilities of applying innovative approaches in the marketing of travel companies. Using the features of the theory and practical analysis of activities in tourism, it is possible to understand what innovations are important and significant at the present stage. In recent years, there has been a tendency to combine different types of tourism by consumers, to combine different tours for different purposes, which contributes not only to the deformation of tourist activities but also to the emergence of new categories of tourism. When evaluating the new direction of the package of tourist products, an analysis was carried out according to various criteria, which countries consumers prefer in each direction were identified, target segments, the nature, and style of recreation were identified, and the most effective forms of recreation were presented. In this regard, special attention is paid to the creation of a new format for the package of tours, which makes it possible to minimize the costs of the company and increase the efficiency of the travel agency. To increase the competitiveness of tourism firms and attract tourists, the promotion of tourism services is of great importance. The article presents the main directions of promoting tourism products using digital technologies, which makes it possible to increase the recognition of travel companies.

Keywords. Tourism, marketing, tourism product, innovation, promotion, travel firm.

Важнейшей и очень перспективной отраслью сферы услуг в современном мире является туризм. Туризм и туристская деятельность - сложные социальные процессы и многогранные виды жизнедеятельности человека. Туристскую деятельность можно рассматривать как деятельность организаторов туризма (туроператоров и туристских агентов, а также иных участников) по формированию продукта потребления - туристского продукта, с одной стороны, и деятельность туристов, потребляющих этот продукт, с другой. Новые подходы в туризме необходимы для улучшения конкурентного положения фирм и повышения ее конкурентоспособности.

Для профессиональной организации туристского продукта и его продвижения на рынок необходимо применение инструментов маркетинга. Современный маркетинг туристской фирмы означает больше, чем разработка интересных услуг, установление на них привлекательной цены и приближение к ним потребителей целевого рынка.

Понимание философии маркетинга, умение управлять бизнес идеями не могут быть достаточными для организации эффективного предпринимательства. Необходимы еще приёмы, способы и методы, с помощью которых можно было бы воздействовать на покупателей для достижения поставленных целей. Такими способами являются маркетинг-микс, комплекс маркетинга, который впервые применил в теории маркетинга (1964) профессор Нейл Борден из Гарвардской школы бизнеса. Однако оценивая затраты на маркетинг был предложен «рецептный подход» ещё в 1948 г. Д. Каллитонем, определивший продавца как «составителя маркетинговой программы из ингредиентов» в процессе планирования различных средств конкуренции и как менеджера, объединяющего эти составляющие в единый комплекс маркетинга. В системе подготовки специалистов комплекс маркетинга был назван методом (моделью) «4P» (Маккарти, 1960): товар; цена; распределение; продвижение [1].

В сфере услуг его можно определить, как «7P», от английского product, promotion, place, price, people, physical evidence, process[2]. Из всех комплексов маркетинга на первом месте определяется товарная политика. В качестве товара в туризме выступает туристский продукт.

При разработке товарной политики главными этапами являются:

- инновации (создание новых товаров или обновление существующих, введение перспективных научных разработок, расширение ассортимента услуг);
- обеспечение качества и конкурентоспособности товаров;
- создание и оптимизация товарного ассортимента;
- решение вопросов о товарных марках;
- создание эффективной упаковки (для соответствующих видов продукции);
- анализ ЖЦТ и управление им [3].

В настоящее время на рынке туристских услуг с точки зрения маркетинга, нужны новые инновационные решения для реабилитации отрасли в условиях пандемии и создания эффективного бизнеса. И наиболее значимыми являются такие направления, как товарная политика и продвижение. С этой целью нужно искать способы создания новых туристских продуктов, которые бы способствовали повышению эффективности туристских фирм и привлекательности туров [4].

Трансформация сферы туризма и произошедшие изменения, связанные с пандемией, подчеркивают целесообразность развития новых туристских продуктов и корректировку существующих.

Одним из направлений развития туризма становится создание комплексных туров. Если турфирмы в основном комплектуют туры индивидуально, то для того, чтобы оптимизировать их работу, минимизировать затраты можно создать комплексы туров с учетом предпочтений целевых групп потребителей. Дифференцирование туров связано с особенностями видов отдыха и потребностей целевых сегментов, что нашло отражение в таблице 1.

В целом разработанная схема новой линейки услуг даст возможность туристским фирмам следующие преимущества:

- расширение ассортимента услуг и инновационный подход к формированию комплексного тура;
- увеличение прибыли за счет повышения комиссионного вознаграждения туристской фирмы;
- в перспективе продажа туров через Интернет и благодаря этому сокращения штата сотрудников;
- увеличение объема продаж, за счет того, что сохраняется старая схема работы и предлагается новая;
- дополнительное привлечение клиентов за счет разнообразия предлагаемого ассортимента услуг.

Одним из важнейших правил при выводе нового подхода к разработке туров является следующее: сотрудники фирмы должны четко представлять себе свою роль в деятельности фирмы и достижении ее долговременных и краткосрочных целей, для чего должны быть соответствующим образом информированы.

Таблица 1- Структура комплексных туров

Вид тура	Страна посещения	Целевая аудитория	Характеристика и стиль отдыха
1. Пляжи мира	Турция, Египет, ОАЭ, Греция, Тайланд, Китай, Болгария	Семейные, дети, одиночки	Пассивный отдых на морских курортах, спокойствие и комфорт
2. Города и страны	Италия, Испания, Франция, США, Япония, Чехия, Германия, Голландия, Англия	Одиночки с высоким уровнем дохода, интеллектуалы	Посещение исторических, культурных и природных достопримечательностей. Предпочтение познавательным видам туризма.
3. Морские круизы	Япония, Италия, Греция	Семейные, одиночки	Поездки на дальние расстояния, калейдоскоп впечатлений. Необходим комфорт.

4. Взрослые и дети	Турция, Египет, ОАЭ и др.	Семейные	Семейный отдых, дифференцирование программ для родителей и детей
5. Релакс	Турция, Египет, ОАЭ, Италия, Испания, Чехия, Германия, Болгария и др.	Семейные, потребители, предпочитающие комфорт	Отдых на курортах, в санаториях, на пляжах, расслабление, комфорт и удобство
6. Калейдоскоп	Турция, Египет, ОАЭ, Италия, Испания, Китай, Тайланд, Франция и др.	Молодежь, для которых характерно гедонистическое поведение	Разнообразный отдых, дискотеки, ночные клубы, развлекательный и экскурсионные программы
7. Экшн	Швейцария, Испания, Голландия и др.	Экстремалы и спортсмены	Активный отдых, пешие походы, альпинизм, экстремальные, занятие спортом по интересам
8. Элит	Италия, Испания, Франция, США, Япония, Чехия, Германия, Голландия, Англия	Потребители с высоким уровнем доходов	Индивидуальные элитные программы обслуживания, комфорт и удобство, наилучший сервис
9. Классик	Турция, Египет, ОАЭ, Италия, Испания, Китай, Тайланд	Потребители со средними уровнем доходов, консерваторы	Классические виды туризма, отдых, пляж, лечение
10. Бюджет	Иссык-Куль, Алаколь	Потребители с не высоким уровнем доходов	Минимум комфорта и удобств, самый необходимый сервис

Без ясной формулировки целей (количественных и качественных) нет возможности выполнить это правило и поэтому для решения новых задач целесообразно объединить усилия всех сотрудников фирмы.

Из поставленных целей фирмы можно назвать следующие:

- выявление неудовлетворенного спроса покупателей;
- изыскание новых сегментов рынка;
- увеличение прибыли за счет минимизации издержек;
- увеличение объема продаж;
- увеличение деловой активности.

Вторым значимым инновационным направлением фирмы является расширение средств рекламы с использованием Интернета.

Интернет реклама турфирмы является, по мнению многих специалистов, одним из самых эффективных, инструментов привлечения клиентов в туристическую компанию. Это происходит из-за того, что более 60% клиентов предпочитают искать информацию о предстоящем отдыхе в Интернете: о ценах, об отелях, вариантах перелетов, достопримечательностях и экскурсиях, визовых вопросах, местных традициях и обычаях [5].

Наиболее эффективные средства Интернет рекламы - это контекстная реклама, поисковое продвижение туристских услуг, реклама туристской фирмы в социальных сетях, реклама турагентства на форумах.

1. Контекстная реклама турфирмы.

Контекстная реклама – это размещение текстовой рекламы турагентства на странице выдачи результатов поиска в Яндекс, Google, Rambler. Кроме того, текстовая реклама турфирмы может быть показана на множестве других сайтах-партнеров поисковых систем. Рекламные объявления турагентств и туроператоров будут показаны сверху и справа от результатов поиска. Размещение рекламы турфирмы в Яндексе, как и в других поисковых системах, происходит путем приобретения

ключевых слов (которые пользователи вводят в поисковую строку, пытаясь найти тур или путевку) на месяц. Контекстная реклама подходит для продвижения туров, продвижения турагентства или рекламы туроператора. Также она идеально подходит для рекламы горящих туров и специальных предложений.

2. Поисковое продвижение туристических услуг.

Поисковое продвижение – инструмент интернет рекламы, нацеленный на увеличение посещаемости сайтов клиентами поисковых систем. Ссылка на сайт турфирмы показывается в естественных результатах поиска. Попадание сайта туристской фирмы в ТОП-10 результатов поиска Яндекса по определенным ключевым словам способно привести множество клиентов. Но достижение подобных результатов требует значительных временных затрат и, соответственно, не подходит для мгновенного информирования потенциальных потребителей.

3. Контекстно-баннерная реклама.

Контекстно-баннерная реклама – размещение графических анимационных блоков в результатах поиска и на сайтах-партнерах поисковых систем. Такая Интернет реклама туристской фирмы или туристского продукта привлекает внимание своей динамикой и яркостью. С успехом может использоваться в конкурентных тематиках, когда стоимость ключевых слов высока.

4. Реклама турфирмы в социальных сетях.

Реклама турагентства в социальных сетях – довольно эффективный способ Интернет рекламы туристских услуг и продвижения туристического продукта, который в данный момент широко используется компаниями. Создание специальной группы турфирмы может заменить собственный сайт – сообщать о новых предложениях, информировать о горящих турах, принимать заявки. Популярная активная группа в социальной сети может служить как рекламой конкретного турагентства, так и рекламой тура, туристского продукта или направления.

5. Реклама турагентства на форумах.

Реклама турфирмы на форумах – это еще один довольно эффективный способ Интернет рекламы сайта турфирмы и пиар продвижения туров. В настоящий момент существует множество туристских сайтов и порталов, на которых посетители размещают свои фотографии, делятся своими впечатлениями об отдыхе, путешествии, отеле; узнают информацию о предстоящей поездке и читают отзывы о туроператорах. PR поддержка и реклама туров на форумах может нейтрализовать негативные высказывания о турагентстве. Реклама туров в таком формате позволяет подробно рассказать обо всех преимуществах того или иного путешествия, при этом уровень доверия к такой информации может быть достаточно высоким, так как она преподносится в форме рассказа или совета от бывалого путешественника.

Сегодня Интернет стал самым удобным инструментом в поиске информации о турфирме. Осталось только использовать все его преимущества в процессе коммуникации с потребителем. Развивая внутрифирменный сайт, появляется возможность привлечения большого количества клиентов, которые могут через Интернет выбрать и оформить тур.

В целом, предложенные рекомендации по формированию нового подхода к комплектации туров и продвижению услуг позволят повысить конкурентоспособность туристской фирмы.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Ефремова М.В. Основы технологии туристского бизнеса: Учебное пособие. - М.: Издательство «Ось-89», 2017. - 192 с.
- 2.Дурович А.П., Копанев А.С. Маркетинг в туризме. Учебное пособие. –Минск.: Новое знание, 2009. - 496 с.
- 3.Марченко О.Г. Маркетинг в индустрии туризма и гостиничного бизнеса. Учебное пособие. - ВГУЭС, 2018. - 217 с.
- 4.Безрутченко Ю.В. Маркетинг в социально-культурном сервисе и туризме. Учебное пособие. – М.: «Дашков и Ко», 2010. - 187 с.
- 5.<https://smekni.com/a/139977/razrabotka-sayta-kak-metod-prodvizheniya-turproduktov>

Айтқожа А.Т.,
магистрант 1 курса, ОП «Туризм»
КазУМО и МЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, arna_t@mail.ru

ВОПРОСЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ В ТУРИСТСКОЙ СФЕРЕ

Аннотация. Научная статья посвящена исследованию различных возможностей цифровизации при проведении экскурсий на объектах всемирного-культурного наследия Республики Казахстан в индустрии туризма. Появление инновационных технологий в сфере туризма способствовало подъему качества обслуживания, автоматизации и оптимизации технологических процессов, благодаря чему работа стала оперативной, в круглосуточном режиме и при этом происходит существенная экономия человеческих, временных и финансовых ресурсов. В наши дни имеется большое количество инноваций, которые необходимо использовать при проведении экскурсий. Поэтому, изучение цифровизации поможет во внедрении инновационных технологий в экскурсии, в привлечении туристов всех возрастов и национальностей, так как новые технологии-являются главным инструментом для создания доступного и многофункционального турпродукта в любых его формах.

Ключевые слова: Туризм, цифровизация, инновации, CRM-система, коммуникации, интернет-тренды.

Аннотация. Ғылыми мақала туризм индустриясындағы Қазақстан Республикасының дүниежүзілік-мәдени мұра объектілерінде экскурсия өткізу барысында цифрландыруды енгізудің түрлі мүмкіндіктерін зерттеуге арналған. Туризм саласындағы инновациялық технологиялардың пайда болуы қызмет көрсету сапасының өсуіне, технологиялық процестерді автоматтандыруға және оңтайландыруға ықпал етті, соның арқасында жұмыс процесстері жеделдетілді, сонымен бірге адами, уақытша және қаржылық ресурстар айтарлықтай үнемделуде. Қазіргі уақытта экскурсия өткізу үшін қолдануға қажетті көптеген инновациялар бар. Сондықтан цифрландыруды зерттеу экскурсияға инновациялық технологияларды енгізуге, барлық ұлттардың және жастардың туристерін тартуға көмектеседі, себебі жаңа технологиялар кез-келген нысанда қол жетімді және көп функционалды туристік өнімді құрудың негізгі құралы болып табылады.

Түйінді сөздер: Туризм, цифровизация, инновация, CRM-жүйесі, коммуникациялар, интернет-трендтер.

Abstract: The scientific article is devoted to the study of various possibilities of digitalization when conducting excursions at the objects of the world cultural heritage of the Republic of Kazakhstan in the tourism industry. The emergence of innovative technologies in the field of tourism has contributed to the improvement of the quality of service, automation and optimization of technological processes, thanks to which the work has become operational, around the clock, and at the same time there is a significant saving of human, time and financial resources. Nowadays, there are a large number of innovations that need to be used when conducting excursions. Therefore, the study of digitalization will help in the introduction of innovative technologies in excursions, in attracting tourists of all ages and nationalities, since new technologies are the main tool for creating an affordable and multifunctional tourist product in any of its forms.

Keywords: Tourism, digitalization, innovations, CRM system, communications, internet-trends.

Цифровизация – это повсеместное внедрение цифровых технологий в разные сферы жизни: туризм, промышленность, экономику, образование, культуру, обслуживание и т. п.

Это явление вызвано стремительным развитием информационных технологий, микроэлектроники и коммуникаций в большинстве стран мира [1].

Цифровизация в туризме – это общемировой тренд, которого нам не избежать и тот, кто вовремя в этом не разберется и не сумеет правильно использовать будет неконкурентоспособен и не интересен потребителям.

Продвижение любой деятельности и сферы производства невозможно без внедрения новых технологий и достижений науки, улучшения действующих моделей с учетом изменений на рынке и потребностей покупателя, а также без умения быть мобильным среди конкурентов. Такие изменения определяют инновационные пути развития отрасли. Инновации в туризме – это нововведения и свежие идеи в сфере путешествий и отдыха. Итогом внедрения таких инноваций является увеличение туристического потока и рост прибыли [2].

Инновация — нововведение в области техники, технологии, организации труда или управления, основанное на использовании достижений науки и передового опыта, обеспечивающее качественное повышение эффективности производственной системы или качества продукции [3].

Применение цифровых технологий в туристской деятельности является новой формой коммуникационного взаимодействия между производителями и потребителями туристических услуг, что становится в перспективе источником конкурентных преимуществ туристских организаций.

В будущем цифровизация туристской деятельности будет сопровождаться процессом вытеснения с рынка туристических услуг традиционных компаний с оффлайн-офисами, дальнейшим развитием проектирования индивидуальных туров по заданным клиентом параметрам. В связи с этим, конкурентные преимущества будут иметь те туристские организации, которые наилучшим способом внедряют процесс кастомизации в оказание туристских услуг потребителям. Это позволит им обеспечить себе выживание в долгосрочной перспективе на основе стабильно высоких показателей прибыли и рентабельности за счет превращения потенциальных клиентов не только в реально существующих, но и в лояльных, а в перспективе и стабильно постоянных [4].

Если рассматривать приоритетные методы цифровизации туризма, то предлагаем рассмотреть ТОП-10 цифровых технологий, которые окажут наибольшее влияние на индустрию туризма как в будущем, так и на данный момент. Многие из них уже внедряются на территории Республики Казахстан.

Таблица 1-ТОП-10 цифровых технологий в индустрии туризма

Наименование	Пример
Big Data	(Meet Qazaqs-Kazakh Tourism)Учет транзакций, защита личных данных. Прогнозы потока туристов,составление портрета туристов. Подготовка блюд по ранее принятым заказам.
IoT	Интернет вещи.Предметы закрепленные к интернет услугам,автоматизированные технологии-Smart home,Smart-freezer.
Искусственный интеллект	Япония-Роботы ресепшн. Обработка заказов туриста искусственным интеллектом, роботами.
VR-AR реальность	Виртуализация туризма. Новые аттракционы. Rtek-оцифровка земель,создание виртуальных туров по ГНПП – «Иле-Алатау», «Алтынемель», «Көлсай көлдері», «Чарын», «Жонгар-Алатауский», Туры в VR-360 4K формате, с возможностью просматривать через Oculus. Изготовление 3D открыток дополненной реальности совместно с KAZAR.
Компьютерное зрение	ТРЦ Moskva, Mega Center-используют планшеты и камеры с компьютерным зрением,предоставляющие услуги фэйс-контроль и измерение температуры. Задача 1- Оценка: За границей компьютерное зрение “Avedion” оценивает поток эмоций,подсчет посетителей. Задача 2- Идентификация Face ID Apple,Регистрация на конференции, Smart-отели и безключевой доступ. Идентификация туристов. Идентификация продуктов на подносе туриста и подсчет итоговой суммы услуг.

Одним из ярких примеров цифровизации в Казахстане является мобильное приложение «Ashyq» - это дополнительные меры предосторожности в борьбе с COVID-19. «Ashyq» даёт возможность бизнесу продолжать свою деятельность в период карантинных мер, позволяет минимизировать риски распространения COVID-19, сократить количество контактных, приводящих к заражению. Для входа в общественные места гражданин сканирует специальный QR-код и предъявляет на входе, рейтинг риска, указанный в приложении. Данное приложение и ее внедрение во все сферы деятельности для функционирования в период пандемии является доказательством, того что в Казахстане имеются опытные разработчики приложений и команда с возможностями внедрения его в предприятия, и не менее важно информирование жителей страны и туристов о том, как именно пользоваться данным приложением [5].

Таблица 2-Приложение Ashyq

<p>Что это даст населению?</p>	<p>Безопасность. На сегодня каждый человек, заболевший COVID-19 в любой форме (симптомной или бессимптомной), берет на себя обязательства по соблюдению режима домашнего карантина и заверяет их личной подписью в расписке. Однако мы нередко сталкиваемся с фактами нарушения режима самоизоляции. Заболевшие или близкоконтактные люди посещают общественные места, таким образом создавая угрозу распространения вируса. Приложение позволяет выявить таких посетителей и не допустить заражения других гостей или персонала [6].</p>
<p>Как это работает?</p>	<p>За счет интеграции мобильного приложения с общей базой Минздрава определяется статус посетителя: является ли он на данный момент носителем вируса или нет. То есть субъектом бизнеса-участником проекта обеспечивается дополнительный контроль к уже предпринимаемым санитарным мерам (маски, термометрия, проветривание и т.д.). Поскольку риски заражения гостей и персонала существенным образом уменьшаются, проект в перспективе позволит оптимизировать карантинные ограничения для бизнеса и населения [6].</p>
<p>Кому присваивается QR-код – субъекту бизнеса или посетителю?</p>	<p>QR-код присваивается только субъектам бизнеса. Будет ли эта система ограничивать людей в свободном передвижении? На сегодня имеются санитарные ограничения по работе отдельных видов деятельности (боулинги, бильярдные, караоке, компьютерные клубы и пр.). Уже почти год они не функционируют. Также имеется ряд объектов (например, фитнес-клубы), чья деятельность ограничена в выходные дни в случае перехода региона в «красную» зону. Приложение «Ashyq» за счет создания условий для более безопасной деятельности, напротив, в перспективе создаст условия для уменьшения карантинных ограничений и упрощения передвижения граждан [6].</p>
<p>Будет ли пользование приложением обязательным для всех?</p>	<p>Ни предпринимателей, ни граждан не будут принуждать пользоваться приложением в обязательном порядке. С 17 января этого года в тестовом режиме мобильное приложение «Ashyq» использует ряд фитнес-клубов, SPA-центров, саун и других объектов, где есть ресепшн. Нахождение в пилоте является добровольным [6].</p>

Стоит также разобрать и другие примеры цифровизации, а именно в музеях. Цифровизация музея — внедрение цифровых технологий и новшеств в структуру управления и обслуживания. Музеи всегда ищут способы сделать свои выставки более захватывающими, запоминающимися. И цифровизация является ключевым элементом в данном случае.

От трехмерного сканирования и трехмерной печати до виртуальной реальности, и специальных приложений, технологии применяются множеством способов. По мере того как музеи стремятся расширить общественности доступ к базе данных, тестируются и внедряются в деятельность музеев и другие технологии.

Если раньше у туристов и гостей был один способ посещать и познавать музеи, то теперь потребители ожидают и требуют новых способов соответствующих тенденциям диджитализированного мира.

Стоит отметить, что музеи активно изучают многочисленные и разнообразные области применения трехмерной печати и трехмерного сканирования для своего программирования, исследований и галерейной базы данных. Некоторые уже используют новейшие технологии 3D-печати для создания копий исторических артефактов, чтобы дать посетителям взаимодействовать с объектами, при этом не повреждая оригинал.

Примером одному из интереснейших способов подачи информации может служить выставка, путешествующая по стране под названием «Мумии: новые секреты из гробниц», организованная Чикагским полевым музеем. Они использовали медицинский компьютерный томограф, чтобы «развернуть» мумии. Посетители музея могут заглянуть под обертки, манипулируя большими настольными компьютерными сканерами, расположенными рядом с редкими образцами, чтобы увидеть их одежду, прически и украшения, которые были скрыты в могилах.

Виртуальная реальность также расширяет возможности музеев за пределами их стен: с помощью смартфона и гарнитуры Google Cardboard студенты могут отправиться на экскурсию по виртуальному музею из любой точки мира.

А в исторических музеях в приоритете «Роботы-телеприсутствия», они имеют экраны, в которые встроены технологии видеоконференцсвязи, аналогичную Скайпу.

К примеру, Американский музей естественной истории недавно опробовал его на специальном мероприятии, в своем зале индейцев Северо-Западного побережья, чтобы телепортировать коренного члена отдаленной общины Хайда Гвайи в музей, для общения с посетителями.

В данной статье предлагаем рассмотреть методы цифровизации на примере цифровизации музея «BOZOQ». В программной статье Елбасы, Лидера нации Н. А. Назарбаева «Семь граней Великой степи», особое значение уделяется пониманию и сохранению истории казахского народа. Одним из важных направлений этого документа является создание в Казахстане музеев под открытым небом, где посетители смогут не только получить качественную информацию, но и погрузиться в те или иные исторические эпохи. Одним из отличных примеров является «Музей-заповедник «BOZOQ», который является не только научным, историческим центром страны, но и местом, привлекающим туристов и ученых со всего мира [7].

Проект «BOZOQ» масштабный и по содержанию, и по значимости, и по объему своей реализации. В условиях глобального мира проблемы сохранения и укрепления национальной истории, национальной идентичности и создания условий для формирования целостной гражданской общности являются актуальными. В современных условиях данные вопросы решаются в плоскости развития современной культурной инфраструктуры. Одним из решений станет использование музеев как опорных центров развития культуры и науки, сохранения и популяризации историко-культурного наследия. Только в сбалансированном сочетании научных исследований с ростом уровня культурных запросов и потребностей наших граждан возможно создание полноценного музея. Одним из таких проектов призван стать Республиканский музей-заповедник под открытым небом «BOZOQ» [7].

Ключевой объект историко-культурного музея-заповедника – археологический памятник «BOZOQ». Древнее городище представляет собой многослойный разновременный исторический памятник, обладающий высоким символическим потенциалом являясь отправной точкой в градостроительной оси – Аллеи «Мыңжылдық» столицы Казахстана [7].

Актуальность проекта не вызывает сомнений. В Казахстане этот музей является одним из самых ценных и инновационных по своей масштабности, ведь подобный проект привлекает внимание не только местных жителей, но и иностранных туристов, археологов. Он призван

обозначить преюмственность истории и культуры нашей страны, ее вклада, как неотъемлемой части степной цивилизации, всаднической культуры в мировую сокровищницу истории. Сегодня назрела необходимость показать не только современный молодой процветающий город – Нур-Султан – географический центр Евразийского континента, но и его исторического предшественника – городище Бозоқ и все, что связано с историей Казахской степи – западной части Великой Дешт-и-Кыпчак, используя новые методики передачи информации для туристов во время экскурсий на территории музея, заповедника [7].

Археологический парк представляет все значимые вехи в формировании всаднической культуры, степной цивилизации на территории Казахстана. История формирования всаднической культуры начинается с эпохи энеолита (Ботайская культура), отражающей технологический прорыв от эпохи камня к обработке меди – эпохе бронзы и заложившей основы всаднической культуры. Как мы знаем в эпоху бронзы и раннего периода раннего железного века – Андроновская культура и Сакский период, происходит, качественно новый уровень освоения пространства появляется колесный транспорт; в этот период была хорошо развита металлообработка и появился тот самый «звериный стиль» в одежде, украшениях оформлении убранства. В эту эпоху были созданы уникальные храмовые комплексы, шло развитие так называемой протоурбанизации, то есть активный рост древних городов. Также ученые отмечают очень высокий уровень земледелия с развитой ирригационной системой. Развитие мифологии, высокий уровень интеллектуальных традиций, наличие письменности, также свойственны для этого времени [7].

Основной целью и задачами музея являются:

- воссоздание древнего городища Бозоқ;
- погружение в историческую атмосферу Всаднической культуры;
- представление образа жизни населения степной Евразии;
- репрезентация непрерывности и многомерности человеческой культуры в степном поясе Евразии;
- формирование казахстанского патриотизма и гражданственности;
- способствование развитию туристической привлекательности Национального парка;
- создание археологического парка, включающего 6 поселений ботайцев, саков, гунов, тюрок и казахского ханства;
- популяризация историко-культурного наследия в рамках реализации культурно-туристического кластера столицы [7].

В настоящее время государственным музеем-заповедником «BOZOQ» осуществляется научная систематизация и обобщение материалов по истории формирования всаднической культуры, возникшей и развивавшейся на просторах степного пояса Евразии. К проекту в рамках заключенных меморандумов привлечены ведущие ученые вузов Казахстана [7].

Первый шаг, внесение изменений в формат подачи информации в музее. Для этого можно использовать формат квеста, ведь квест-это смесь острых ощущений, компьютерных игр, логических задач, реальных приключений и тимбилдинга. Это формат экскурсии, который подарит туристам и гостям незабываемые эмоции и море новых ощущений. В качестве платформы для квеста можно использовать реконструкцию города, который расположен на территории музея (рисунок 1).

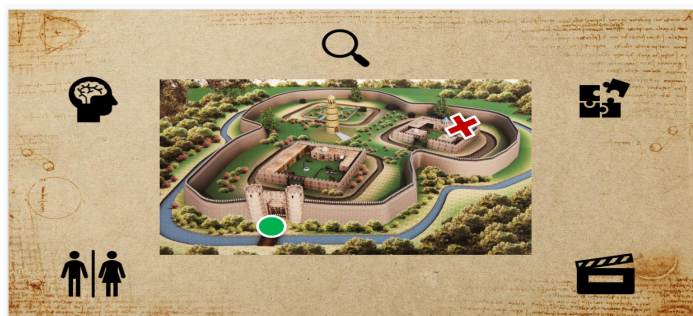

Рисунок 1-Карта реконструкции музея [8]

Второй шаг, предоставление гостям планшетов и наушников. В планшеты можно внедрить карту музея, фото и видео материалы, также составить плейлист с аудио-гидом. В добавок можно скачать переводчик и рекомендуется иметь всю информацию на казахском, русском, английском и других языках (рисунок 2).

Рисунок 2-Гаджеты для туристов [9]

Третий шаг, внесение в список услуг музея визуальное-творческое представление и рассказ историй с помощью стола с песочной анимацией (рисунок 3).

Рисунок 3-Доска для песочной анимации [10]

Четвертый шаг, ведение активной Instagram страницы с использованием последних интернет трендов и брендинга музея. Бренд увеличивает узнаваемость и помогает с ассоциированием музея с определенными предметами и историями. А для бренда нужна продукция, состоящая из источника вещания-инстаграма, из сувениров-футболки, украшений, эко-игрушек и пазлов. Все эти микроэлементы и макроэлементы, как интернет ресурсы, помогут популяризации музея и привлечению новой аудитории и туристов (рисунок 4).

Рисунок 4-Брендированная футболка музея «BOZOQ»

Принимая во внимание новые тенденции, для музеев Республики Казахстан важно стать настоящими игроками рынка продажи туристических услуг и стоит начать бороться за клиента в

цифровом пространстве (схема 1). Это не выбор, а следствие глобальной дигитализации, которая ставит вопрос ребром: «Либо музеи адаптируются, либо покидают туристский рынок». Пути адаптации были указаны выше. Все шаги цифровизации легкодоступны как в финансовом плане, так и в обучении пользования этих технологий туристами и обслуживающим персоналом. Музеям стоит научиться пользоваться моментом перемен и внедрять новые технологии, чтобы быть с клиентом как в офлайн, так и в онлайн формате.

Схема 1-Итог цифровизации музея

Таким образом, музеи становятся на два шага ближе к качественному продукту и к постоянному потоку клиентов, не теряя связь с трендами и цифровизацией. Используя цифровизацию музеи должны лишь обеспечить соответствие уровня сервиса потребностям пользователей, а именно – адаптировать клиентов под новый формат экскурсий, обеспечить их базой данных музея и обучить правильному использованию приложений и новых технологий.

Если сегодня сложно предсказать скорость повсеместной цифровизации рынка в Казахстане и за ее пределами, то один факт очевиден – большинство музеев имеют риск в ближайшем будущем прекратить свою работу из-за отсутствия цифровизации. Поскольку туристам будут предлагаться более удобные и интересные альтернативы.

В соответствии с вышеизложенным, преимуществом на рынке туристических услуг будут обладать музеи и дестинации, предлагающие максимально кастомизированный процесс взаимодействия с путешественником. Только так сохранится лояльность покупателей и прибыль, приумножится их поток и повысится уровень качества подачи информации [11].

ЛИТЕРАТУРА

1. Инновации в экономике// [Электронный режим доступа] URL: <https://apni.ru/article/679-tsifrovizatsiya-ekonomiki-problemi-i-perspekt>
2. Инновации в туризме// [Электронный режим доступа] URL: <https://viafuture.ru/katalog-idej/innovatsii-v-turizme>
3. Понятие организации инновации// [Электронный режим доступа] URL: https://studbooks.net/1528629/management/ponyatie_organizatsii_innovatsiy
- 1.1. Черевичко Т.В., Темякова Т.В. Апатова Н.В. Цифровизация туризма: формы проявления // Изв. Сарат. ун-та Нов. сер. Сер. Экономика. Управление. Право, Том I. 2019. Стр. 59-63.
4. Ashyq// [Электронный режим доступа] URL: <http://ashyq.kz/>
5. Часто задаваемые вопросы-Ashyq// [Электронный режим доступа] URL: <https://www.inform.kz/ru/>
6. EL.KZ// [Электронный режим доступа] URL: <https://el.kz/ru/>
7. Bozoq Museum// [Электронный режим доступа] URL: <https://bozok.kz/>
8. Bluetooth-наушники: как выбрать и пользоваться// [Электронный режим доступа] URL: <https://stroy-podskazka.ru/naushniki/bluetooth-kak-vybrat-i-polzovatsya/>

9. Türkçü İş Yerlerine Sahip Çıkıyoruz// [Электронный режим доступа] URL: <https://www.facebook.com/>

10. Цифровизация туризма: кто не успел, тот опоздал// [Электронный режим доступа] URL: <https://www.tourprom.ru/articles/42/>.

УДК 338.48

Дидалова К.М.,
Магистрант 1 курса,
ОП «Инновации в сфере туризма»,
КазУМОиМЯ, г.Алматы,
arabika.princess39@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В ВОПРОСАХ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ОТРАСЛИ ТУРИЗМА

Аннотация: статья содержит в себе информацию по опыту зарубежных стран в восстановлении и оздоровлении сферы туризма в период распространения пандемии коронавирусной инфекции. Ведущие туристские страны были вынуждены изменить вектор работы туристской сферы в связи с распространением вируса, вследствие чего были созданы новые методы продвижения туристского товара, а также были оказаны определенные меры по оказанию поддержки малым и средним туристским предприятиям, а также средствам размещения. Такие ведущие страны в области туризма, как Египет, Греция, Сингапур, Франция, Доминиканская Республика и другие были вынуждены принять новые пути продвижения туристских услуг, в числе которых оказание субсидий, регулирование кредитования предприятий, выделение пособий, переход отрасли в онлайн режим, развитие цифровизации и т.д. Для активного роста отрасли в столь тяжелой ситуации необходимо сместить внимание населения с выездного на внутренний туризм, для приостановления оттока капитала, а также стимулирования развития национального туризма государства.

Ключевые слова: пандемия, мировой кризис, восстановление отрасли, зарубежный опыт, приоритетные области развития.

Аннотация: Мақалада коронавирустық инфекция пандемиясының таралуы кезеңінде шет елдердің туризм саласын қалпына келтіру және сауықтырудағы тәжірибесі туралы ақпарат бар. Жетекші туристік елдер вирустың таралуына байланысты туристік саланың бағытын өзгертуге мәжбүр болды, нәтижесінде туристік өнімді жылжытудың жаңа әдістері жасалды, сонымен қатар шағын және орта туристік кәсіпорындарға, сондай-ақ орналастыру құралдарына қолдау көрсету үшін белгілі бір шаралар қолданылды. Туризм саласындағы Египет, Греция, Сингапур, Франция, Доминикан республикасы және басқалары сияқты жетекші елдер туристік қызметтерді ілгерілетудің жаңа жолдарын қабылдауға мәжбүр болды, оның ішінде субсидиялар беру, кәсіпорындарға кредит беруді реттеу, жәрдемақылар бөлу, саланы онлайн режимге көшіру, цифрландыруды дамыту және т.б. сондай-ақ мақалада «жол картасы» сипатталған, онда туризм саласын қалпына келтіру және дамыту одан әрі қарқынмен дамуға көмектесетін 5 басым сала баяндалған. Сондай-ақ осындай қиын жағдайда саланың белсенді өсуі үшін капиталдың кетуін тоқтата тұру, сондай-ақ мемлекеттің ұлттық туризмін дамытуды ынталандыру үшін халықтың назарын сыртқа шығудан ішкі туризмге ауыстыру қажет.

Түйінді сөздер: пандемия, әлемдік дағдарыс, саланы қалпына келтіру, шетелдік тәжірибе, дамудың басым бағыттары

Resume: The article contains information on the experience of foreign countries in the restoration and improvement of the tourism sector during the spread of the coronavirus pandemic. The leading tourism countries were forced to change the vector of the tourism sector due to the spread of the virus, as a result

of which new methods of promoting tourism goods were created, and certain measures were provided to support small and medium-sized tourism enterprises, as well as accommodation facilities. Leading countries in the field of tourism such as Egypt, Greece, Singapore, France, the Dominican Republic and others were forced to adopt new ways to promote tourism services, including the provision of subsidies, the regulation of lending to enterprises, the allocation of benefits, the transition of the industry to the online mode, the development of digitalization etc. The article also describes a “road map” that outlines 5 priority areas, the restoration and development of which will help the tourism industry to develop at a further pace. And also for the active growth of the industry in such a difficult situation, it is necessary to shift the attention of the population from outbound tourism to domestic tourism, to stop the outflow of capital, as well as to stimulate the development of national tourism of the state.

Key words: pandemic, world crisis, industry recovery, foreign experience, priority areas of development.

В начале 2020 года мировую общественность потрясла новость о распространении смертельно опасного вируса по территории всей республики Китай, а также активное развитие болезни за пределами страны. Быстрым темпам передачи вируса способствовала развитая туристическая отрасль в стране восходящего солнца, вследствие чего инфекция начала быстро проявляться во всех самых отдаленных точках земного шара. Таким образом власти большинства стран были вынуждены прибегнуть к чрезвычайным мерам с целью предотвращения активного распространения заболевания и закрыть границы собственных государств для приезжего населения и туристов. Наряду с Казахстаном границы были закрыты в таких странах как Великобритания, Саудовская Аравия, Оман, Кувейт, Испания, Италия и др. Закрытие границ наиболее популярных туристских дестинаций, отмена полетов по всему миру, а также другие ограничительные меры, связанные с распространением вируса Covid-19 привели к тому, что экономика международного туризма сократилась на 80% (согласно октябрьскому докладу ОЭСР) [1].

Пандемия коронавирусной инфекции нанесла существенный вред на все отрасли экономики, но наиболее пагубные последствия отразились на индустрии туризма по всему миру. Для того, чтобы не потерять туристскую отрасль окончательно, главы государств принимали определенные меры по оздоровлению и восстановлению отрасли.

Кризис открыл многим странам новые пути развития отрасли. К примеру, в России комитет по туризму города Москвы вместе с туристическим сообществом организовали более 70 отраслевых онлайн-мероприятий, включая антикризисные вебинары, воркшопы, международные роуд-шоу и телемосты. Например, пятидневный антикризисный онлайн-интенсив в апреле прослушали более 4000 сотрудников турагентств, отелей и авиакомпаний из России и СНГ, представители региональных администраций и туристических офисов других стран.

В Греции была создана платформа «Греция из дома» для профессионалов в сфере туризма, предназначенная для обучения цифровым инструментам и улучшения цифровых навыков с помощью сертифицированных онлайн-курсов и вебинаров. Также в Греции работники, действие трудовых договоров которых временно приостановлено, будут получать компенсацию, в то время как государство будет покрывать за них расходы на социальное страхование и взносы на медицинское обслуживание.

Венгерское агентство по туризму вместе с Альянсом туристических ассоциаций Венгрии и Будапештским экономическим университетом создали платформу электронной обучающей Академии туризма для повышения экономической конкурентоспособности туристических малых и средних предприятий [1].

Франция активировала платформу Welcome City Lab совместно с Агентством по туризму Atout France в этом году, а также они подготовили специальный документ, перечисляющий основные инновационные направления развития в туристическом секторе. В нем выделено пять трендов развития отрасли с учетом влияния пандемии. Это забота о здоровье туристов и

соблюдение санитарных норм, цифровая трансформация, ориентация на осознанное потребление и Low Tech (производство товаров и услуг с минимальным вредом для людей, животных и окружающей среды), иммерсивные технологии (совмещение реальности и виртуальных эффектов для большего погружения в новое пространство), ориентация на города как центр инноваций.

В **Доминикане** считают сложившуюся ситуацию лишь временной передышкой и используют ее для того, чтобы максимально подготовиться к возвращению постояльцев. В Инстаграме Доминиканы можно найти ролики, обучающие танцевать меренге и бачату, готовить доминиканские блюда и делать национальную куклу Лимэ. Офис по туризму предлагает к просмотру доминиканские фильмы, знакомит потенциальных туристов с национальной музыкой и литературой. Министерство туризма Доминиканы продолжает планирование совместных активностей с туроператорами, чтобы в нужный момент возобновить комфортную полетную программу.

В Министерстве по туризму **Израиля** на карантине быстро переформатировали работу. Движение происходит сразу в двух направлениях: часть проектов, в которых временно нет необходимости, была приостановлена, а по некоторым наращиваем обороты. В министерстве готовятся к восстановлению туристической индустрии и активно планируют деятельность на вторую половину 2020 года, в том числе пересматривая флагманские туристические продукты.

Офисы Совета по туризму **Сингапура** (STB) по всему миру поддерживают тесный контакт с представителями туристической индустрии. STB сформировал Комиссию по вопросам восстановления туристической индустрии, в которую вошли ключевые партнеры из частного и государственного сектора, с целью совместной разработки стратегий и планов по возрождению туризма в Сингапуре. Кроме того, правительство стремится привлечь бизнес и общественность к усилиям в сфере поддержания высочайших стандартов чистоты и соблюдения строжайших санитарных норм. В рамках этих усилий STB была разработана специальная система сертификации туристических предприятий «SG Clean» [2].

Египет отсрочил туристским и гостиничным предприятиям уплату всех сборов и объявил об освобождении от арендных платежей всех базаров и закусовых, находящихся в местах расположения археологических объектов, до тех пор, пока туристский сектор не возобновит свою работу в безопасном формате. Центральный банк Египта предложил туристским учреждениям низкопроцентные займы, в первую очередь для выплаты заработной платы работникам, и выступил с финансовой инициативой по поддержке туризма. Помимо снижения процентной ставки, банки могут предоставлять кредитные линии с максимальным сроком погашения в два года, а также с шестимесячным льготным периодом, начиная с даты предоставления.

В Болгарии правительство помогало предприятиям (в том числе гостиничному бизнесу, туристским агентствам и туроператорам, ресторанам и заведениям быстрого обслуживания), покрывая страховые платежи работодателей. Италия также утвердила решение о приостановлении уплаты налогов, взносов в систему социального обеспечения и социального страхования для сектора туризма и распространила эту меру на предприятия сферы культуры. На Маврикии для предприятий в секторе туризма налог на подготовку кадров был временно сокращен с 1 процента до 0,5 процента [3].

Сербия, Словения и Словакия объявили о прямых выплатах (либо выплате процентной доли от заработной платы) компаниям, которые были вынуждены закрыться в связи с пандемией. Ямайка объявила о том, что многосторонние партнеры и международные учреждения предоставят малым и средним туристским предприятиям финансирование на цели борьбы с COVID-19 и последующего восстановления. Оно включает в себя кредитование, инициативы, направленные на формализацию, лицензирование и обеспечение соответствия деятельности малых туристских предприятий требованиям в отношении COVID, а также предоставление комплектов защитных средств [3].

Ливан разрешил экономическим структурам предоставлять беспроцентные кредиты сроком на пять лет, чтобы помочь с выплатой заработной платы, а Черногория объявила, что субсидии

на выплату заработной платы за апрель и май будут выданы предпринимателям и туристским МСП (по запросу туристские компании получают субсидии на выплату заработной платы) [4]. Также гибкость в отношении взносов в систему социального обеспечения проявили, среди прочих, Аргентина, Кувейт, Марокко, Монголия, Самоа и Венгрия, где платежные обязательства работодателей были полностью отменены и где государство возьмет на себя ответственность за выплату 70 процентов потерянной заработной платы за три месяца в целях поддержки работников, занятых неполный рабочий день. В Габоне работники, потерявшие работу по техническим причинам, будут получать пособие в размере 50–70 процентов их валовой заработной платы. Аналогичная инициатива была реализована Ботсваной и Республикой Корея.

Камбоджа организовала программы переподготовки и повышения квалификации уволенных работников и объявила о планах выплачивать 20 процентов минимальной заработной платы сотрудников, работающих в гостиницах, гостевых домах, ресторанах и турагентствах. Прежде чем получить государственную поддержку, работники обязаны пройти краткий курс, организованный Министерством туризма. Намибия объявила о субсидировании заработной платы в наиболее пострадавших секторах, а правительство предоставит субсидию на заработную плату, чтобы помочь предприятиям сохранить рабочие места в гостиничном, авиационном и строительном секторах и в секторах туризма и путешествий [3].

Выше описанный опыт зарубежных стран говорит о том, что необходимо срочно перестроить сферу туризма согласно современным реалиям и запросам для того, чтобы данная сфера окончательно не погибла. «Дорожная карта» по преобразованию отрасли туризма должна охватывать пять приоритетных областей:

1. Управление кризисом и смягчение социально-экономических последствий для жизни людей, особенно для занятости и экономической безопасности женщин;
2. Повышение конкурентоспособности и потенциала противодействия;
3. Продвижение инноваций и цифровизации экосистемы туризма;
4. Содействие и обеспечение устойчивости инклюзивному «зеленому» росту.
5. Укрепление координации и партнерских связей в целях преобразования туризма [3].

Применение опыта стран с развитым туризмом в борьбе с пандемией Covid-19 может оказать помощь правительству Республики Казахстан для того, чтобы принять правильные шаги и не дать отрасли окончательно погибнуть. Следование «дорожной карте» способствует рациональному и скорому восстановлению сферы с учетом минимальных издержек и затрат, а также является толчком для принятия нового пути развития отрасли. Управление пятью приоритетными областями поможет восстановить сферу экономики, а также станет поддержкой для слоев населения, которые оказались под угрозой в связи с нынешней экономической ситуацией.

Как было указано выше, странами с развитым туризмом были предприняты различные меры по оказанию помощи отрасли туризма, в том числе малым и средним предприятиям. Такие виды поддержки, как регулирование кредитования, оказание субсидий и выделение пособий помогло небольшим туристским организациям остаться на плаву и продолжить свою деятельность.

Применение данных мер также может оказать поддержку национальным туристским компаниям и стимулировать их к поиску новых путей продвижения туристских услуг. Важным фактором в данной ситуации является спрос среди местного населения на внутренние туристские ресурсы, что открывает предприятиям возможности на расширение ассортимента услуг и изменения вектора работы с внешнего на внутренний туризм. Данная тенденция может стать началом более крупных масштабов развития национальных туристских дестинаций, а также привлечь внимание зарубежных туристов к нашей стране.

Таким образом, становится очевидным, что для восстановления и оздоровления отрасли правительству необходимо опираться на опыт соседних и зарубежных стран, а также уделить внимание внутренним туристским ресурсам и привлечь население к национальному туризму, вследствие чего возникнет новое модное направление, которое принесет пользу экономике

страны и станет толчком к развитию туризма страны и созданию личного и нового туристского бренда Республики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Как коронавирус меняет мировую туристическую индустрию - Ведомости (vedomosti.ru) [Электронный ресурс] \ URL - <https://www.vedomosti.ru/partner/articles/2020/12/20/851707-antivirus-puteshestvii>
2. Как коронавирус поменял стратегии продвижения международного туризма (atorus.ru) [Электронный ресурс] \ URL - <https://www.atorus.ru/news/press-centre/new/51312.html>
3. policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf (un.org) [Электронный ресурс] \ URL - https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf
4. UWTO, COVID-19: Measures to Support Travel and Tourism [Электронный ресурс] \ URL - <https://www.unwto.org/covid-19-measures-to-support-travel-tourism>

ӘОЖ 325.14

Мұхамеджан А.А.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан,
aru_zhan.777@list.ru

ҚАЗАҚСТАН КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІК ФАКТОРЛАРЫН ТАЛДАУ

Андатпа. Мақалада автор «бәсекеге қабілеттілік» ұғымына ғылыми-теориялық тәсілдерді ұсынады. Қазақстандағы кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторлар жүйелендірілді, бұл оларды сыртқы және ішкі факторларға бөлуге, сондай-ақ әсерге байланысты әрбір факторды анықтауға мүмкіндік берді. Қазақстандағы кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторлар анықталып, өткізілді. Автор сондай-ақ отандық кәсіпорындардың қазіргі экономикалық жағдайда бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдарын қарастырады. Қазақстандық компаниялардың бәсекеге қабілеттілігінің тұрақты өсуі сапа менеджменті жүйесін ұзақ мерзімді, үздіксіз жетілдіру жағдайында ғана қамтамасыз етілуі мүмкін.

Түйін сөздер: бәсекеге қабілеттілік, фактор, экономика, кәсіпорын, басқару, сапа

Аннотация. В статье автором представлены научно-теоретические подходы на понятие «конкурентоспособность». Систематизированы факторы, влияющие на конкурентоспособность предприятия Казахстана, позволившая разделить их на внешние и внутренние, а также раскрыть каждый фактор в зависимости от оказываемого воздействия. Определены и проанализированы факторы, влияющие на конкурентоспособность предприятия Казахстана. Также автором рассмотрены способы повышения конкурентоспособности отечественных предприятий в современных экономических условиях. Отмечается, что устойчивый рост конкурентоспособности компаний Казахстана может быть обеспечен только при условии долгосрочного, непрерывного совершенствования системы менеджмента качества.

Ключевые слова: конкурентоспособность, фактор, экономика, предприятие, менеджмент, качество

Annotation. In the article, the author presents scientific and theoretical approaches to the concept of “competitiveness”. The factors affecting the competitiveness of an enterprise in Kazakhstan are systematized, which made it possible to divide them into external and internal, as well as to reveal each factor depending on the impact. The factors influencing the competitiveness of an enterprise in Kazakhstan have been determined and permeated. The author also considers ways to improve the competitiveness of domestic enterprises in modern economic conditions. It is noted that a sustainable growth in the competitiveness of

Kazakhstani companies can be ensured only under the condition of long-term, continuous improvement of the quality management system.

Key words: competitiveness, factor, economy, enterprise, management, quality

Кіріспе

Қазақстан экономикасының өсуі, онда бәсекелестіктің қалыптасуы мен дамуы өркениетті елдің қалыптасуының негізгі шарттары болып табылады. «Kazakhstan-2050» даму стратегиясында бәсекелестік нарықтар құру, монополияға қарсы құралдарды реттеуді қамтамасыз ету қажеттілігі атап көрсетілген.

Осы стратегиялық бағытты іске асыру үшін бірінші кезекте қазақстандық кәсіпорындардың ішкі және әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету қажет.

Бәсекелестік (лат. concurrentia - collide) - бұл тұтастай алғанда кез келген шаруашылық немесе нарықтық мәндердің арасындағы тауар өндірушілер (сатушылар) арасындағы бәсеке, неғұрлым жоғары табыс, пайда алу мақсатында тауар нарықтары үшін күрес. Бәсекелестік өмір сүру үшін күрестің өркениетті, заңдастырылған нысаны және нарықтық экономикадағы іріктеу мен реттеудің неғұрлым тиімді тетіктерінің бірі болып табылады [1].

Факторлық талдау

Бәсекеге қабілеттілік кәсіпорынның тиімділігін, ресурстардың барлық түрлерін пайдаланудың өнімділігін көрсетеді.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігінің абсолютті шарасы жоқ, ол компания қызметінің бір немесе бірнеше параметрлерімен анықталуы мүмкін.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілік факторлары деп біз өндірістің абсолюттік және салыстырмалы құнының өзгеруін тудыратын кәсіпорынның өндірістік-шаруашылық қызметі мен қоғамның әлеуметтік-экономикалық өмірінің құбылыстарын немесе процестерін түсінеміз. өндіріс және соның салдарынан - кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілік деңгейі.

Нарықтық бәсекеге қабілеттіліктің жоғары деңгейі сатып алушыға өз қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Бәсекелестік сатушыларды маркетингтік қоспаны үнемі түзетуге мәжбүрлейді,

Инновациялық саясатты белсенді жүргізу, бағалар мен қосымша қызметтерге қайырымдылық әсер етеді және нарықты жандандырады.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі көбінесе басқарудың тиімділігіне байланысты, оның деңгейіне басшылардың жеке сапасы, компанияның стратегиясын әзірлеу және іске асыру және сыртқы ортаның өзгерістеріне бейімделу қабілеті, есепке алу мен бақылаудың бірыңғай жүйесі және жоғары білікті кадрларды іріктеу мүмкіндігі әсер етеді [2].

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторларды жүйелеу оларды сыртқы және ішкі деп бөлуге мүмкіндік берді. Осылайша, сыртқы факторларға көрінісі ұйымға тәуелді емес факторлар және ұйым басшылығы толық дерлік айқындайтын ішкі факторлар жатады.

Сыртқы ортаны талдау маңызды процесс болып табылады, себебі ол ұзақ мерзімді перспективада компанияның даму бағытын таңдауды айқындайды және кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін нығайтатын немесе әлсірететін факторларды мұқият талдауды көздейді. Мемлекеттік саясат. Кәсіпорындар заңдарды, бірақ мемлекеттік бақылаушы органдардың талаптарын сақтауға міндетті.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне инфляция, жұмыссыздық, экономикалық дағдарыс, экономикалық өсу сияқты экономикалық факторлар кері әсер етеді, инвестициялар оң әсерін тигізеді.

Тұтынушылар. Тұтынушылардың бизнес үшін маңыздылығы айқын. Тұтынушылар өздеріне қандай тауарлар мен қызметтер қажет екенін және қандай бағамен болатынын шеше отырып, ұйым үшін оның қызметінің нәтижелеріне байланысты барлық іс жүзінде анықтайды. Осылайша, клиенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыру қажеттілігі ұйымның материалдар мен еңбек ресурстарын жеткізушілермен өзара іс-қимылына әсер етеді. Тұтынушылардың ішкі құрылымдық айнымалыларға әсері айтарлықтай болуы мүмкін.

Бәсекелестер. Әрбір компанияның басшылығы егер тұтынушылардың қажеттіліктерін бәсекелестер сияқты тиімді қанағаттандырмайтын болса, онда компания ұзаққа созылмайтынын жақсы түсінеді.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін айқындайтын ішкі факторларға кәсіпорынның ішкі әлеуетін құрайтын элементтер жатады.

Персонал. Ұйымның тиімді жұмысы үшін, қойылған мақсаттарға қол жеткізуге байланысты міндеттерді орындау үшін оны қажетті мамандықтар мен біліктіліктердің кадрларымен қамтамасыз ету қажет.

Басқару жүйесі коммуникациялық процестерді; ұйымдастыру құрылымдары; нормалар, ережелер, рәсімдер; құқықтар мен міндеттерді бөлу; бағыну сатысы.

Ұйымның ішкі ортасының маркетингтік әлеуеті өнімді сатумен байланысты барлық процестерді қамтиды.

Қаржы әлеуеті ұйымдағы қаражаттың тиімді пайдаланылуы мен ағынын қамтамасыз етуге байланысты процестерді қамтиды. Атап айтқанда, бұл өтімділікті қолдау және рентабельділікті қамтамасыз ету, инвестициялық мүмкіндіктер жасау және т.б.

Өндірістік қуаттар өнім өндіруді, қоймаларды жеткізу мен басқаруды қамтиды; технологиялық паркті ұстау; зерттеулер мен әзірлемелер.

Қоршаған ортаның барлық факторлары күшті өзара әсер ету жағдайында. Факторлардың бірінің өзгеруі міндетті түрде басқа факторлардың өзгеруіне әкеледі. Сондықтан оларды зерделеу мен талдау жеке емес, жүйелі түрде бір фактордағы нақты өзгерістерді ғана емес, сондай-ақ бұл өзгерістер басқа факторларға қалай әсер ететінін қадағалай отырып жүргізілуі тиіс [3].

Сыртқы және ішкі факторлар жүйесі жеткілікті толықтыққа үміттенбейді. Алайда, тіпті осындай түрде де ол бәсекеге қабілеттілікті арттыру және кәсіпорындардың нарықтағы позицияларын ұстап тұру проблемасы қаншалықты күрделі болып табылатынын көрсетеді.

Осылайша, сыртқы факторлар қоршаған ортаның ішкі факторларымен үйлестіре отырып, ұйымның жұмыс істеуіне шешуші ықпал етеді. Барлық айнымалылар тығыз байланысты және бір-біріне әсер етеді.

Маркетолог осы факторлардың барлығын бірде-бірін ескермей бірге талдай білуі және кәсіпорынның тұрақты дамуына ықпал ететін тиімді шешімдер қабылдай білуі тиіс.

Зерттеу нәтижелері

Факторлар Қазақстандағы кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру жағына да, төмендету жағына да әсер етуі мүмкін. Бұл мүмкіндіктерді шындыққа айналдыруға көмектеседі. Олар кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілік резервтерін пайдалану құралдары мен тәсілдерін айқындайды. Бірақ факторлардың өздері отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз. Факторлар негізінде бәсекелестік артықшылықты алу олардың қаншалықты тиімді пайдаланылуына және олардың қандай салада пайдаланылуына байланысты.

Бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыру - кәсіпорын мен тұтынушылар арасындағы толық өзара түсіністік, бәсекелестердің деңгейін білу; бәсекелестерді дамыту жөніндегі тұрақты ғылыми-зерттеу жұмысы. Қатаң бәсекелестік жағдайында баға сұраныс негізінде қалыптастырылады және олардың кез келген өзгеруі нарықтың бір бөлігін жоғалтуға және тиімділікті төмендетуге әкеп соғуы мүмкін [4].

Біз кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың мынадай жолдарын бөлетін боламыз:

1. Инновацияларды тұрақты пайдалану.
2. Өндірілетін өнімнің неғұрлым жетілдірілген нысандарын іздеу.
3. Мемлекет талаптарына жауап беретін өнім өндіру халықаралық сапа стандарттары.
4. Жоғары сапалы шикізат пен материалдарды пайдалану.
5. Кадрларды даярлау және қайта даярлау.
6. Қызметкерлердің еңбек жағдайларын жақсарту және ынталандыру.
7. Нарыққа зерттеулер жүргізу.

8. Бәсекелестердің қызметін талдау.
9. Неғұрлым тиімді жарнама арналарын пайдалану.
10. Тауар таңбасын тіркеу.

Қазақстанда кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін тұрақты арттыруға сапа менеджменті жүйесін ұзақ мерзімді, үздіксіз және үдемелі жетілдіру жағдайында ғана қол жеткізілуі мүмкін. Әлемдегі экономикалық өмірдің қазіргі тәжірибесі нарық пен бәсекелестік қазіргі заманғы экономиканы дамытудың басты құрылғысы болып табылатындығын, оның қозғалысының кез келген басқа себебінен анағұрлым қуатты және тиімді екендігін көрсетеді.

Қорытынды

Осылайша, бәсекелестік жалпы мағынада бір мақсатқа қол жеткізуге мүдделі жеке тұлғалар мен экономикалық бірліктер арасындағы бәсекелестік ретінде айқындалуы мүмкін.

Бұл ретте тұтыну және тауар нарықтарында нарықтық инфрақұрылымды дамыту, көптеген делдалдар мен монополистік бірлестіктерді жою қажет. Отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін тұрақты арттыру бәсекеге қабілеттіліктің барлық айқындаушы факторларының ұзақ мерзімді және үздіксіз дамуы кезінде ғана мүмкін болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасы Назарбаевтың халыққа Жолдауы 2050// <https://www.akorda.kz/ru> стратегиясы
2. Портер М. Конкурс/ағылшын тілінен аударғанда. - М.: «Уильямс» баспасы, 2016.- 496 с.
3. Сәбденов, О. Б. (2017). [Халық шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігі: бағалау критерийлері мен жетілдіру тәсілдері: университеттер үшін оқу жоспары]. Алматы: Экономика [орыс тілінде].
4. Ғабиева, М.Ш. (2018).[Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдары].
5. Экономика мен басқарудың өзекті мәселелерінен туындайтын еңбектер: III халықаралық научно-практическая конференция (июнь 2018 года) - 3-ші Халықаралық ғылыми-практикалық (85-87-бет). Мәскеу: Буки-Веди [орыс тілінде].

УДК 338.984

Ешмагамбет Газиз Канатулы
 КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
 Қазақстан, Алматы
 Email: dreamnwisdom@gmail.com

ТЕНДЕНЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Андатпа: Мақалада кәсіпорынның операциялық тұрақтылығына және оның дағдарыстың әртүрлі кезеңдеріндегі, әсіресе COVID-19 пандемиясы кезінде орын алған қиындықтарды жеңу қабілетіне әсер ететін негізгі факторлар аталған. Ағымдағы зерттеу дағдарысты басқару теориясына және «пандемия жағдайында кәсіпорынның тұрақты моделін» құру үшін мүдделі тараптар (стейкхолдерлер) теориясына негізделеді. Қазіргі теориялық негіздер қазіргі кезде қолданылған табысты үлгілермен бірге дағдарыс пен дағдарыстан кейінгі жағдайларда қызмет атқару және өркендеу үшін кәсіпорындар қолдануы керек негізгі аспектілер мен стратегияларды анықтауға көмектесті. Мақалада ұйымдастырушылық сипаттамалары, операциялары, сандық трансформациясы және қаржылық жоспарлау тұрғысынан covid-19 пандемиясы кезінде бизнесті басқару тенденциялары туралы дайджест келтірілген. Нәтижелер көрсеткендей, басшылық, қызметкерлері тарапынан дайындығы және орын алған жағдайларға бейімделу дағдылары бар кәсіпорындар пандемия кезінде сәтті бизнес-операцияларды жүзеге асыра алады. Сонымен қатар,

тұрақты кәсіпорындар ақпараттандырылған және орталықтандырылмаған шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Табысты ұйымдар Интернет және коммуникациялық технологияларды (ИКТ) және Интранетті пайдаланады, әлеуметтік желілерді және онлайн байланыс платформаларын күнделікті бизнес процестеріне біріктіреді, өйткені бұл дағдарыс кезінде және одан кейін қызметкерлер, мүдделі тараптар мен клиенттер арасындағы сенімді қарым-қатынасты орнатуға және байланысты нығайтуға көмектеседі. Осылайша, жинақталған ресурстар және тұрақтықтан бас тарту арасындағы балансты сақтау дағдарыс жағдайында шешуші мәнге ие. Қорыта келе, біз қаржылық жоспарлары бар кәсіпорындар пандемия жағдайында жетістікке жете алады деген қорытынды жасаймыз.

Тірек сөздер: covid-19 бизнеске салдары; дағдарыс кезіндегі тұрақтылық; тұрақты кәсіпорын; пандемия кезіндегі тұрақтылық моделі; кәсіпорынның тұрақтылығы; COVID-19.

Аннотация: В статье перечислены ключевые факторы, влияющие на операционную устойчивость предприятия и его способность преодолевать невзгоды на разных этапах кризиса, в частности во время пандемии COVID-19. Текущее исследование основывается на теории антикризисного управления и теории заинтересованных сторон (стейкхолдеров) для построения «Устойчивой модели предприятия в условиях пандемии». Существующие теоретические основы в сочетании с современными примерами успеха помогли определить основные аспекты и стратегии, которые предприятия должны использовать для выживания и процветания в кризисных и посткризисных условиях. В статье перечислен дайджест по тенденциям управления предприятиями в условиях пандемии COVID-19 с точки зрения организационных характеристик, операций, цифровой трансформации и финансового планирования. Результаты показывают, что предприятия с подготовленным руководством, персоналом и навыками адаптации способны поддерживать успешные бизнес-операции во время пандемии. Кроме того, устойчивые предприятия позволяют принимать более информированные и децентрализованные решения. Преуспевающие организации используют Интернет и коммуникационные технологии (ИКТ) и интегрируют Интранет, социальные сети и платформы онлайн-коммуникации в свои повседневные бизнес-процессы, поскольку это помогает установить доверительные отношения и укрепить связи между сотрудниками, заинтересованными сторонами и клиентами во время и после кризиса. Наконец, баланс между накоплением ресурсов и отказоустойчивостью имеет решающее значение в ожидании кризиса. Таким образом, мы делаем вывод, что предприятия с финансовыми планами на случай непредвиденных обстоятельств поддерживают свои бизнес-операции во время пандемии.

Ключевые слова: последствия COVID-19 для бизнеса; устойчивость в условиях кризиса; устойчивое предприятие; модель устойчивости в условиях пандемии; устойчивость предприятия; COVID-19

Abstract: The article lists the key factors affecting the operational stability of an enterprise and its ability to overcome adversity at different stages of the crisis, in particular during the COVID-19 pandemic. The current research builds on crisis management theory and stakeholder theory to build a Sustainable Enterprise Model in a Pandemic. The existing theoretical foundations, combined with modern success stories, have helped define the key dimensions and strategies that businesses must use to survive and thrive in crisis and post-crisis conditions. The article lists a digest on enterprise management trends in the COVID-19 pandemic in terms of organizational characteristics, operations, digital transformation and financial planning. The results show that businesses with trained leadership, staff, and adaptation skills are able to sustain successful business operations during a pandemic. In addition, sustainable businesses enable more informed and decentralized decision making. Successful organizations are leveraging the Internet and communication technologies (ICT) and integrating Intranets, social media and online communication platforms into their day-to-day business processes as it helps build trust and strengthen bonds between employees, stakeholders and customers during and after a crisis. Finally, the balance between resource accumulation and resiliency is critical in anticipation of a crisis. Thus, we conclude that businesses with financial contingency plans support their business operations during a pandemic.

Key words: business implications of COVID-19; stability in a crisis; sustainable enterprise; pandemic resilience model; enterprise sustainability; COVID-19

Введение.

На этапе, предшествующем возникновению кризиса, предприятия и руководители могут принимать меры для разработки схем предотвращения или сдерживания последствий кризиса или стихийного бедствия (эпидемии, террористические атаки, экономические кризисы). Предприятия, как правило, не способны предотвратить возникновение кризиса, но могут вовремя предсказать его приход и применить стратегии преодоления, чтобы снизить риски. Интеграция хорошо зарекомендовавших себя теорий антикризисного управления позволяет нам сделать ценные выводы и разработать подходящую концептуальную основу, которая может найти применение в управлении предприятием во время пандемии COVID-19. Теоретический обзор, сфокусированный на обнаружении кризиса, снижении рисков и управлении организационной структурой во время поможет определить основные принципы новой концептуальной модели. Существующие теоретические основы теории *групп кризисного управления (ГКУ) и теории заинтересованных сторон*^[1] дают представление о жизненно важных организационных функциях, которые создают блоки действий при разработке успешного плана реагирования. Германн (1963) определил кризис как неожиданную угрозу для высокоприоритетных ценностей организаций, обусловленную ограниченным временем реагирования. Теория групп кризисного управления была разработана Митроффом (1988) в основе которой лежит идея, что организации, столкнувшиеся с нестабильной и непредсказуемой средой, должны иметь постоянные ГКУ^[2]. Основные достоинства этой теории заключаются в том, что она подчеркивает жизненно важную роль создания команд, состоящих из всех бизнес-единиц в организации, которые могут адаптироваться к серьезным вызовам. Эти группы несут ответственность за создание адекватного, но гибкого плана реагирования. Теория поддерживает ценность упорядоченности организационной структуры и делегированной ответственности, а также важность возникающей команды лидеров, так называемого нервного центра, которому поручена задача тестирования нескольких сценариев, основанных на моделировании ситуаций.

Стейкхолдеры - это все заинтересованные стороны, заявляющие о праве собственности или причастности к организации, например клиенты, сотрудники и поставщики, от которых зависит существование организации^[3]. Следовательно, по мнению Фримена и Риды, каждая стратегия или действие, осуществляемое командой менеджеров, должны быть приняты с учетом благополучия ключевых заинтересованных сторон. Некоторые исследования показывают, что рассмотрение благополучия важных заинтересованных сторон во время кризиса может ускорить восстановление организации. Обмен информацией - это не статический, а динамический процесс, в котором задействованы различные компоненты, такие как ментальное пространство или внешняя среда, поэтому требуется координация между внутренним и внешним. Чтобы выжить в кризисе, организации необходимо обеспечить поток информации между всеми бизнес-единицами, создав таким образом модель общих знаний, на основе которой становится возможной командная координация. Это может включать обмен навыками, неочевидными знаниями, межличностное доверие, командное планирование и принятие решений внутри организации при помощи внешних ресурсов, таких как ИТ, и различных средств коммуникации^[4]. Даже неэффективный план, подкрепленный эффективными техниками взаимодействия во время кризиса, укрепляет общие ментальные модели и повышает производительность даже в случае кризисных событий. Более того, эмерджентное лидерство, ответственное за координацию команды, должно учитывать масштабы индивидуальных и коллективных действий в соответствии с общими знаниями в теории распределенного познания. Это представление помогло сформировать предположение о том, что устойчивость с большей вероятностью будет достигнута с помощью дистрибутивного лидерства. Роли отдельных лиц в организации должны быть не жесткими, а гибкими, и должна присутствовать определенная степень автономии в принятии решений. Таким образом, можно

выйти из своей обычной деятельности и перенаправить свои действия или взять на себя роль другого сотрудника для удовлетворения возникающих требований.

2. Антикризисное управление и устойчивость предприятия.

Теория управления рассматривает бедствия как политические и организационные проблемы. Некоторые уязвимости, существующие в обществе, могут быть устранены с помощью эффективного руководства и стратегических планов. Используя стратегическое планирование, предприятия могут устранить некоторые опасности, смягчить последствия неблагоприятных инцидентов и лучше контролировать его судьбу. Управление кризисами, такое как обнаружение, предотвращение / подготовка, сдерживание, восстановление и обучение, эти модели также дали соответствующие стратегии реагирования на кризисы для устойчивого развития. Термин «устойчивое развитие» используется для снижения уязвимости и смягчения последствий стихийных бедствий^[5]. Однако редко признается, что смягчение последствий не обязательно требует сосредоточения внимания на взаимосвязи между окружающей средой и стихийным бедствием. Таким образом, в очень разумном изложении Андерсон (2000) установил модели развития, которые влияют на окружающую среду и повышают подверженность кризису. В литературе проводится различие между межорганизационными сетями и целыми сетями. Хотя в эпоху стабильности межорганизационные сети могут существовать так же, как и могут отсутствовать, жизненно важно, чтобы они были на месте во время кризиса. Теория хаоса позволяет агентствам туристического бизнеса понять, как управлять кризисами и стихийными бедствиями. Бедствия и кризисы демонстрируют беспокойные ситуации и указывают на многочисленные взаимосвязи между людьми и природными системами. Модель жизненного цикла развернула первоначальную структуру управления стихийными бедствиями, ориентированную на туризм, и в конечном итоге применила ее на практике во время наводнения Кэтрин в Австралии, внося несколько поправок, основанных на применении к тематическому исследованию. Модель бедствия Фолкнера (2001) также использовалась во время эпидемии ящура 2001 года в Великобритании, которая началась как серьезная катастрофа, которая превратилась в кризис в сфере туризма из-за неправильного обращения с ней. Многие предыдущие крупномасштабные катастрофы возникли в результате взаимодействия антропологических и биологических структур. Причины глобального экономического кризиса можно искать в изменении климата или заражении животных, а также в международной практике спекуляции на экосистемах для содействия национальному развитию. Аргумент был дополнительно выдвинут Ван Штаденом, который указывает на деструктивную связь между природой и развитием тяжелого острого респираторного синдрома (SARS)^[6]. В частности проблема вымирания диких особей ослов из-за массовых заказов производства препарата традиционной китайской медицины «эйджао», изготавливаемого из желатина и кожи осла, а также многие другие примеры жестокости капитализма, превращающего экосистемы в национальное достояние. Точно так же вирус COVID-19 и его распространение по всему миру демонстрируют губительную связь между человечеством и природной системой. Во всех отраслях необходимы дальнейшее совершенствование и применение концептуальных моделей для экстренного управления. Хотя экономический спад отрицательно сказался на многих предприятиях, некоторые предприятия смогли продолжить бизнес и даже процветать во время пандемии вируса COVID-19. Единое мнение на действия и активное стремление к достижению целей увеличивает эффект смягчающих мер. Более того, это повышает степень готовности организаций и снижает уязвимость. Компании, которые быстро реагируют и адаптируются к непредсказуемым угрозам, характеризуются сетевой структурой, гибкими и понятными инструкциями, распределенными обязанностями и качественными лидерами, а также меньшей взаимозависимостью. Ключом к успешному восстановлению многих компаний в Китае было желание смотреть в будущее и быть готовыми к изменениям. Например, Master Kong, известный производитель лапши и напитков в Китае, пересмотрел свои приоритеты, переоценив цепочку поставок с ранних стадий эпидемии COVID-19. Осознавая возможное накопление, организация

сместила акцент с оффлайновых и крупных розничных магазинов на электронную торговлю и небольшие магазины. Другой пример - Хуажу, отвечающий за 6000 отелей в 400 регионах по всему Китаю, который сформировал рабочую группу по кризисным ситуациям, которая ежедневно встречается для ознакомления с руководящими принципами и процедурами COVID-19^[7]. Когда многие компании увольняли сотрудников, Pizza Hut и Papa John's нанимали десятки тысяч сотрудников. Кроме того, тренажерные залы и фитнес-компании, такие как YMCA и Planet Fitness, полностью перешли в онлайн-среду, предлагая онлайн-классы, тренировки и услуги по питанию. Другие вдохновляющие примеры включают сотрудничество, направленное на обмен информацией и внедрение инноваций в важнейших ресурсах. Например, критическая ситуация с коронавирусом объединила технологические компании, производителей фармацевтической продукции и больницы с целью увеличения ресурсов для борьбы с пандемией. Ford, General Electric и 3M создают партнерские отношения для производства защитного медицинского оборудования, такого как респираторы и вентиляторы. Abbott и Biometrica направили свои усилия на разработку тестов на COVID-19. Производители спиртных напитков и пивоварни используют свои спиртовые заводы, а производители косметики, такие как L'Oreal, используют свои производственные предприятия для изготовления дезинфицирующих средств для рук.

Основными изменениями рынка, формирующими новую реальность, стали: рецессия мировой экономики, уменьшение покупательской активности, снижение уровня корпоративных доходов, неопределенность в векторе принятия бизнес-решений, ограничение финансовых ресурсов, рост беспокойства у работников компаний о своем будущем, увеличение заботы о здоровье, сокращение количества посещений общественных заведений, широкое распространение практики удаленной работы и увеличение объемов покупок на интернет-площадках.^[8]

По данным недавнего исследования Global RepTrak 2020, выполнение потребностей потребителей является вторым по важности фактором в оценивании корпоративной репутации. Замечательной возможностью наладить взаимодействие с этой группой стейкхолдеров является более активное информирование о социальных инициативах компании и привлечение к их реализации. Кроме того, не следует забывать, что самой большой группой (52%) являются сомневающиеся потребители (fence-sitters), которые не уверены в действиях бизнеса и не готовы его поддержать во время кризиса. Их оценка уровня репутации ведущих компаний в 2019 году составила 68,7 балла, в то время как потребители-сторонники поставили бизнесу 86,7 балла.

Сомневающиеся потребители особенно восприимчивы к репутационным рискам, независимо от их характера. Переубеждение этой категории стейкхолдеров – одна из главных задач компаний, решение которой позволит получить значительные дивиденды (укрепление репутации, увеличение поддержки стейкхолдеров и т.д.) и организовать эффективную антикризисную кампанию.^[9]

Одним из ключевых факторов в оценке бизнеса стейкхолдерами во время кризиса является их активность в области устойчивого развития. Компаниям крайне важно демонстрировать свою приверженность принципам ответственного корпоративного гражданства, заботу о местных сообществах и поддержку групп стейкхолдеров, которые в этом нуждаются.

Антикризисное управление определяется как система, которая имеет четыре ярко выраженных элемента:

- Прогнозирование кризисной ситуации,
- Профилактика кризиса,
- Кризисная ситуация,
- Вывод компании из кризиса.^[10]

3. Пример запуска новых продуктов в кризисное время.

Представитель еще одной крупной компании, «СПЛАТ-Глобал», Галина Коломийчук поделилась опытом адаптации к новым условиям работы. Компания производит косметическую продукцию и бытовую химию, тем не менее, здесь дополнительно применялись те же стандарты,

что и на пищевых предприятиях. И это не совпадение, что у «СПЛАТ-Глобал» тоже был с 2019 года выработан целый комплекс мер, который позволил быстро среагировать на изменения в контексте и адаптироваться к новым реалиям без потерь в объемах продаж.

Высшее руководство сделало приоритетом заботу о безопасности персонала и клиентов. За один день весь не занятый в производстве персонал был переведен на дистанционную работу. Запланированный очный аудит в самой компании и аудиты поставщиков (в том числе в других странах) заменили на удаленные.^[11]

В кратчайшие сроки департамент Research & Development разработал новые виды продукции (антисептические средства гигиены и моющие средства), что помогло компании получить дополнительную прибыль. С начала пандемии компания Splat Global вывела на рынок 42 новых продукта.^[12] Таким образом, действия на опережение и наличие четкого плана действий позволили компании не только выстоять в сложный период, но и воспользоваться новыми возможностями и даже увеличить продажи. Причем дополнительная прибыль была направлена в том числе на поддержку сотрудников и их семей, поддержку малого бизнеса, благотворительность для больниц, школ, дет садов.^[13]

3. Заключение.

Риски — это не только угрозы, но и возможности. Одно и то же событие может иметь как негативную, так позитивную окраску. Кроме очевидных потерь в связи с пандемией у бизнеса появляются и новые возможности. Главное — правильно ими распорядиться.

Важную роль в предотвращении появления значимых репутационных рисков также станет расширение практики удаленной работы, внедрение цифровых стратегий, разработка планов действия в чрезвычайных ситуациях и развитие каналов дистрибуции через Интернет.

Глобальный «локдаун» продемонстрировал, что все бизнес-направления глубоко взаимосвязаны между собой и могут быть крайне уязвимы. В основе их антикризисной стратегии должна лежать максимально проактивная позиция по всем актуальным направлениям. Защитить корпоративную репутацию во время кризиса позволит только системный подход и готовность оперативно реагировать на возникающие риски. Каждый кризис неизменно заканчивается переосмыслением ситуации и возникновением новых реалий существования. И то, станут ли представители заинтересованных групп посланниками бренда или его нещадными критиками, в первую очередь, зависит от самих компаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Wang, C.; Cheng, Z.; Yue, X.-G.; McAleer, M. Управление рисками во время COVID-19 в университетах Китая. *J. Risk Financ. Manag.* 2020, 13.
2. Staszkiwicz, P.; Chomiak-Orsa, I.; Staszkiwicz, I. Динамика заражения и смертности от COVID-19. Страновые факторы, социальные сети и реакция рынка на данные глобального панельного анализа. *IEEE Access* 2020, 8, 106009–106022.
3. FitzGerald, A.; Kwiatkowski, K.; Singer, V.; Smit, S. Мгновенный экономический кризис: насколько глубок и как долго? McKinsey Company, 6 April 2020. Available online: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/an-instant-economic-crisis-how-deep-and-how-long>
4. Billings, R.S.; Milburn, T.W.; Schaalman, M.L. Модель восприятия кризиса: теоретический и эмпирический анализ. *Adm. Sci. Q.* 1980, 25, 300–316.
5. Gonzalez-Herrero, A.; Pratt, C.B. Как справиться с кризисом до или в момент его прихода. *Public Relat. Q.* 1995, 40, 25.12. Smart, C.; Vertinsky, I.
6. Darling, J.; Hannu, O.; Raimo, N. Антикризисное управление в международном бизнесе: кейс-ситуация при принятии решений, касающихся торговли с Россией. 7. Mitroff, I.I. Антикризисное управление: преодоление смятения. *MIT Sloan Manag. Rev.* 1988, 29, 15

7. Уоллер, М.Д. ; Lei, Z. ; Праттен, Р. Сосредоточение внимания на группах кризисного управления: интеграция и имитационный подход. Акад. менедж. учить. едис. 2014, 15, 208–221.

9. Кларксон, М. Структура заинтересованных сторон для анализа и оценки корпоративной социальной деятельности. Ред. 1995, 20, 92–111.

корпоративное управление. Calif. Manag. Rev. 1983. 25. 88–106.

11. Араслан, С.М. ; Стеен, С.Е. ; Митрофф, И. Корпоративное управление в условиях кризиса

12. DeChurch, L.A.; Месмер-Магнус, Дж. Р. Когнитивные основы эффективной командной работы: метаанализ. J. Appl. Psychol. 2010, 95, 32.

№ 3 ИҚЗМ «Әлемдік саясат, қазіргі заманғы халықаралық интеграциялық және геосаяси процестер» және №4 ИҚЗМ шеңберіндегі «**Әлеуметтік-гуманитарлық, экономикалық және заң ғылымдарының өзекті мәселелері**» тақырыбында республикалық дөңгелек үстел материалдар жинағы
22 сәуір, 2021

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

республиканского круглого стола на тему «**Актуальные проблемы социо-гуманитарных, экономических и правовых наук**» в рамках НИИПШ №3 «Мировая политика, международно-интегративная и геополитические процессы современности» и НИИПШ №4 «Модернизация социэкономике и современные геоэкономические тенденции»
22 апреля 2021

REPUBLICAN ROUND TABLE MATERIALS

“**Topical issues of socio-humanitarian, economical and legal sciences**” in the framework of SIRAS №3 “**World politics, modern international-integrative and geopolitical processes**” and SIRAS №4 “**Modernization of socio-economics and modern geo-economic tendencies**”
April 22, 2021

ISBN 978-601-270-475-4

Подписано в печать 27.05.2021.
Формат 60x84 $\frac{1}{8}$, Объем 11,5 п.л.
Печать офсетная. Бумага офсетная.
Заказ № 2018. Тираж 100 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru